

Irodalmi Jelen

Faludi Ádám versei

Szóke Imre Máttyás:
Mentem

PARS POETICA –
Acsai Roland, Bora,
Böszörményi Zoltán,
Debreczeny György,
Jónás Tamás, Nagy Zopán,
Payer Imre, Rónai-Balázs Zoltán

Szávai Attila novellái

Félkomfortos magánpokol –
Kántás Balázs versei

Elég! –
Juhász Zsuzsanna novellái

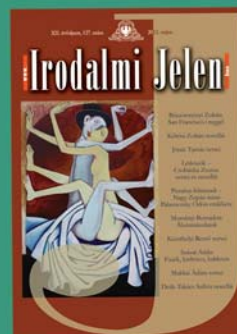
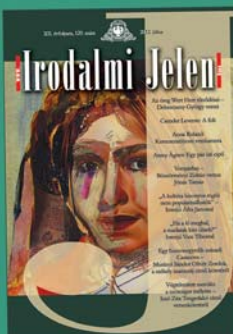
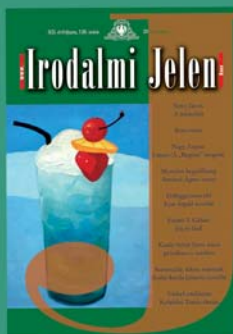
Lászlóffy Csaba:
Abnormális elégia

Orosz István:
A Kempelen-vonal

Még búcsúzóban is –
Géher István emlékére

A plágium nem pártfüggetlen –
Gömöri György tárcája

Előfizetés az Irodalmi Jelen folyóírra

Előfizetési díjak:

6 hónap: 3500 Ft
40 RON

12 hónap: 6000 Ft
72 RON

A feltüntetett árak tartalmazzák
a postai költséget!

Elő lehet fizetni a:

0040257280751 (128 belső),
0040727223071 telefonszámokon;

on-line:

<http://shop.irodalmijelen.hu>

FALUDI ÁDÁM

nincskereső

Domonkos István dallamára

ezt a költészetet meg kellene változtatni
igazad van
nem ért meg nem érted nem segít
ez az ég kazlából szálinként kihúzogatos
utolsó szalmaszál szerep
vagy mi is
árnyékból fogódkodó
vagy csak a szélbe markoló hátha mégis

sok tavaszomat áldoztam
sok tornacipőmet napszemüvegemet
sok feleséget és halottat áldoztam
végigrostáltam az égbe ásott futóárkot
megtörölgetett szavakat raktam a szélére
messziről fényleni
nem segít

a rohamásó halad szakadatlanul
egy kuplét menekít az égbe
kuplé kuplé mea kuplé
leveszem a láncot és szabadon engedem
szélrózsát kiáltva minden irányba
segítsen magán
mire a túlsó parton felkel a nap

korallak között táncoló tengeri sárkányok
a képzelet halai is lehetnének
nem ausztrálok csak ottaniak és valóságosak
a tévében lebegnek
élők és életlenek

mediterrán-kék szívvel kellene megváltoztatni
ha megváltoztatod nem változik meg
igazad van amikor nincs igazad
a szemem láttára kapott rákot
kamaszkorod legszebb szava
mediterrán-kék volt
kirostáltam és az árok szélére raktam

„az igazság a kút fenekén van
az igazság a szépasszonyok ölében van
az igazság az északi sarkra menekült”

az igazság globálisan elolvadt
beledőlt az óceánba amikor meghasadt

rostálod rostálod
balra emléknýűvek jobbra vándorapa
középen a nincskereső

ma szép betűket találok ki

ma szép betűket találok ki
kirakok velük egy gyalogösvényt
felballagok a hegy felett álló csillagra
ezen az ösvényen
és elégek amikor felérek

egy pohár virág az égbe

*„retkes fekete sapkáját bal szemére húzza, kabátja
egyidejűleg túl nagy rá és túl kicsi, hegyes cipője
papírvékony, arcán pár napos szakáll, a jelek szerint
egy hordóban éjszakázott”*

balassi bólint
bárányfelhőjén heverve

nem csalódtunk
egyikünkben sem
és a virágod illik a
természetünkhöz

látom majdnem boldog vagy néha
és szeretsz még
a szajha part pedig homályban

szebb is így

szerelmed sétál a vízen ruhátlanul
ezer éve nézed
és azóta gyönyörű

nézetgyökvonás

hogy a bruttó nemzeti boldogság
valóban létező tétel
ez adta az okot
hogy teleörüljük az autót
meg buthan különböző földrajzi elhelyezkedése
az emlékezetünkben és egyéb ellentétesek
miközben a zebrán majdnem elgázoltunk
egy öltönyt mobiltelefonnal

ezt tegnap hallottam
mondtad
ezt az öltöny plusz mobiltelefon azonosítót
és azt is hogy a városi galambokat
repülő patkányoknak nevezik némelyek
folytattad a zebra után

– ezerkilencszázhetvenegy navona-tér
nyílt rá a biolabor ajtaja a múlt századra
a kémia meglötykölte a feledés lombikját
kivetítve égre földre róma galambjait
a kép bal felső sarkában dűrer négyzete
a teremtés neve harmincnégy
a kép neve melancolia
felfedezések éve és kora
egyikből a másikba esel
bruttó és nettó és mindegy hova –

a motorház a sűrű májusi levegőt szelte ketté
és egyesítette hullámaait mögöttünk
bibliai párhuzam vallásszerűtek nélkül
(ha van mózeskosár
akkor miért ne lehetne mózes motorháztető is)
az elenyésző arcokból érkező csillagsebesség állandó
álltál meg a benzinkútnál
kávé ásványvízzel két balaton szelet
aztán tovább

már nem emlékezem hogy a holnap milyen lesz
fordultál rá a nyolcas útra
elmúlt emberek álltak sorfalat transzparenszekkel
a legközelebbi városban
dudáltál és intettél nekik ők visszamutogattak
a rendőr igyekezni sürgetett
lompolgárok mondtad
lompolgárok
fél óra az út diogenészhez léptél rá a pedálra
(cry baby cry pedál bíbor köd)
és makacsul gázoltad sorra
az ajánlott követési távolságot
lompolgárok lompolgárok
bruttó nemzeti butaság
nézetgyök aztán nyomtad tovább
cry baby cry pedál bíbor köd

Mindent dobjal be a levélszekrénybe
személyesen odaadni most azonnal.
Most azonnal csak velem foglalkozom,
mert egy érdekes feladatot tettem velem.
kapcsolatban, és ez az a fontosabb foglalkozásom,
Ez most mindennél fontosabb,
Mindent dobjal be a levélszekrénybe,
amint kiürítem azt a levélszekrényt
valamennyi

MENTEM

SZŐKE IMRE MÁTYÁS NOVELLÁI

az udvaron betont kevert egy gép
mellette férfi kezében lapát
most temette el madame szabó
panoptikumát
megborzongtam mint a lepkék
a szél súlyos tenyere alatt
meszes csigolyáim közé gyógytűket
dőfött a nap
s felállt az isten mikor buszra szálltam
egy félmosollyal átadta helyét
a sofőr intett az ellenőr megmosta lábam
és mind örültünk szürke hátizsákban
izzott az ég

AZ ÖNGYILKOS

Bagoly Kálmán kiabálásra ébredt, kissé bizonytalan, fejhangú kiáltozásra a szomszéd lakása felől.

– Leugrom! Halljátok, majd adok én nektek, leugrom innen, és kész!

Bagoly megdörgölte a szemeit, belebújt kopottas papucsába, és kísétált az erkélyre. Szomszédja, Vecsey Dezső saját erkélyének korlátján ült lovaglólülésben, csikos pizsama felsője félig kigombolva, haja fésületlen, arcán hetes borosta.

– Jó reggelt! – szólította meg Bagoly.

– Mindjárt leugrom! – adta tudtára Vecsey, fejét lehorgasztotta, tekintete kivehetetlen volt a lakásból kiszűrődő gyenge fényben. A kilencediken voltak, ha a férfi valóban leveti magát, egyenesen a játszótér homokozójában köt ki. Bagoly megvonta a vállát.

– Hozzak pálinkát? – kérdezte.

– Fekélyem van – felelte Vecsey, most már csöndesebben.

– Ezért akar leugrani?

– Nem.

Elhallgattak. Bagoly nekitámaszkodott a korlátnak, nézte a szemközti sorházat, egyre több ablakban gyúlt fény.

– A felesége miatt? – kérdezte tovább.

Egy perc múlva, hosszú sóhajtás után jött a válasz.

– Sohasem volt feleségem.

Bagoly elővett egyet a magával hozott cigaretták közül.

– Kér?

– Nem kérek!

Vecsey megint fölemelte a hangját.

– Ember, hát nem érti, mindjárt leugrom innen!

– De igen, értem.

Bagoly rágyújtott.

– Akkor a szülei?

Vecsey lóbálni kezdte a lábát, inkább szórakozottan, mintsem ugrásra készen.

– Sohasem voltak szüleim! – vágta oda röviden.

Elhallgattak megint, körülöttük a házak lassan zsongani kezdtek, az ég egyik fele kivilágosodott, távolabbról sziréna hangját lehetett hallani.

– Jönnék a tűzoltók – állapította meg Bagoly.

– Igen – bólintott a másik –, mindig jönnek.

– Azt hiszem, a rendőrök is.

– Igen, azok is, mindig.

– Hát akkor – sóhajtott Bagoly –, én most már bemennék!

– Viszlát! – szólt a távolodó alak után Vecsey.

Bagoly behúzta maga mögött az erkély ajtaját, odasétált az ágyához, ásított egyet, majd benyúlt a párnája alá készített borotváért. Bal csuklóján felvágott minden eret.

MENTEM

(ököllé rohadt nadrágomban a zseb)

Ragyogj

Szombaton este már havazott. Mielőtt elindultam volna a közértbe vacsorát venni, azon tűnődtem, két pár nyári cipőm közül melyiket válasszam ki az útra. Melyik ázik át, melyiknek a talpa csúszik kevésbé? Végül a fehér edzőcipő mellett döntöttem, noha menettulajdonságai nem jobbak, mint a másiké. De legalább fehér. Nem olyan ronda. A közértben tojáστ vettem és kenyeret, szatyrot nem, valamin most már tényleg spórolni kell. Különbben is, muszáj valami kihívás az ember

életébe, megnövelt koncentráció, szamuráj-fókusz, ami gyakran hiányzik, mióta nincs pénzem pókerezni. Hát most rögtönöztem. Tíz tojással és fél kiló kenyérral a hónom alatt őrizgettem az egyensúlyomat, fegyelmezetten törtem a szűz havat az Állomás utcában. Lenyűgözött a hó látványa. Apró gyémántlemezek csillogtak a felületén köröskörül, mint különleges flitterek, mintha egy óriás, szomorú balerina járt volna előttem, aki szerelmi bánatában minden szépségét felmorzsolta és szétszórta a földön. Nem csúszhattam el ilyen ragyogásban.

Eltűnni legalább

Sikerült eladnom négy kiló kristálycukrot KJ-nek egy ezresért. Most hát ez van, ez az ezer forint hó végéig. KJ magasabb beosztásban dolgozik a cégnél, tavaly ő volt a közvetlen főnököm. Másképp nem vette volna meg a cukrot, semmi szüksége rá. Tapasztalatból tudja, ha teát, kézkrémet, kristálycukrot kínálok eladásra, akkor már nincs mit ennem, kölcsön kérni meg nem akarok. Ezeket a cuccokat ingyen kapom a munkahelyemen, havonta egy adagot, és az öltözőszekrényben tárolom őket. Néhány hónap alatt összegyűlik pár darab szappan, meg a többi. Kár, hogy étkezésre nem alkalmasak. Könnyebbek volnának a hóvégek.

KJ annyira jószívű volt, teljes áron vásárolta fel a cukrot. Féláron is odaadtam volna, és mint jó kereskedő, mellékelek hozzá egy Nivea és egy Dove kézkrémet grátisz. Előtte az interneten nézte meg, mennyibe kerül most kilója. Fejből nem tudta egyikünk se. Ő azért, mert van felesége, én meg azért, mert nekem nincs. Szégyenkezve vallom be, milyen kevésbé bírom a koplalást. Nem egészen egy nap alatt rettenetesen éhes lettem. Sőt, pont úgy vagyok, mint a cigarettával: ha csak rá gondolok a leszokásra, máris mohón a doboz után nyúlok, boldogan és felelőtlenül dohányzom. Amíg van. És ugyanígy: bármennyi ételhez jutok, azonnal megeszem. Akármit viszek haza, aznap elfogy.

Reggel a buszmegállóban azt képzeltem, felfelé szakad az eső a betonütestből, szürke vízfüggöny emelkedik az égig. Nem bírok lenézni, talpamat masszírozzák a cseppek, de az arcomat túl agresszíven ütik. Azon gondolkodtam, meg tudnék-e állni a lábamon, ha ez volna a helyzet. A villámok kifelé csapkodnának a földből. Zeuszé volna az alvilág. Szerencsére semmilyen irányból nem esett. Elkedvetlenített a sok beton, a szürke különféle árnyalatai, amelyek oly gazdaggá tesznek egy fekete-fehér képet, de az életet nem. Hátranéztam a Vigyázó Ferenc utcában, idegesített, hogy nincsenek lábnyomaim. Nostalgiaim támadt a régi földutak iránt. Amikor még voltak lábnyomok, volt ami eltűnjön, legalább.

Kopasz pillanat

Jöttem az Aranyas felé délelőtt, ugyanaz a látvány fogadott, mint tegnap, ragyogó napsütésben fekete, kopasz fák. Láttam mást is, villamost, lakótelepi házakat, templomtornyot, de ezeket már megszokta a szemem, nem tűntek fel, csak a fák, s hogy még nem gyúlt bennük össze az élet, nem csapott ki egy parányi hajtás, egy árva rügy sem sehol. Kísérteties látvány, különös idő, átmenet, hézag, nem is szabadna észrevenni. A fény megérkezett, de az akácok, diók, platánok még a tegnap hidegében állnak sötéten. Mennyire apokaliptikus, tehát festői vízió volna: az örök ragyogásban a halott, rügyezni képtelen fekete ágak és törzsek erdei, száraz, konok, égbe meredő kínszobrai. Faszom.

Az Aranyasban megnyitották a teraszt, lehet dohányozni, nagy, piros hamutálat is kaptam. Most hát jegyzetek, és talán ittragadok egész napra, pedig úgy terveztem – mire való a szép idő –, három-négy kocsmába is elmegyek ma. Nem akarom a hosszú hétvégét haszontalanul tölteni, hanem csak vándorlással. Két éve még biciklire ültem, feltűrt nadrágszárral, hátizsákosan suhantam volna Kőbányáról a belvárosba, belvárosból a Római partra, Római partról a tanácsalanságba, hová is megyek, minek. Azóta kicsit megöregedtem. Biciklim, mint körülöttem annyi fekete, kopasz ember, tüntető tömeg, a múlt hidegében áll sötéten. Illetve a konyhámban, leeresztett kerékkel, hogy pontos legyek.

Moszkva

Három férfi beszélget a sarokban, és egyikük hangja, a legidősebbé megőrijt. Idáig vándoroltam; az Aranyasból a Rákóczi étterembe, onnan a Hintalóba, majd legvégül, kora este jöttem a Keretbe, több ötletem nincs, nem is kell. Csak ez a hang ne volna. Ez a mély, mindenén átszivárgó, üveget rohasztó basszus. Bestiálisan kultúrált beszéd. Lassú, mintha a szónok enyhe adag Lidocaint kapott volna az ajkaiba vagy a torkába, legyen ideje minden alanyhoz, tárgyhoz gúnyt keverni, minden állítmányhoz fölényt, és minden jelzőhöz leereszkedést. Zsibbasztóan kásás, fenyegetően korrupt hang, egy szatír gyerekfűbe dünnögött lihegése.

Fölnézek, a másik két férfi arca csupán züllött. Isznak, de nem ettől. Az életük nyomor, ügyeskedés, romlott szakértelem és adózatlan pénzek, nők, bőrkabátok, állógallérok és művészet körüli serteperte, vidéken fölhajtott antik cuccok, hamisított festmények, seftelés. A hangjukban semmi különös, nyilván befolyásolhatók, de talán menthetők is. Az öreg arca azonban pufók és kisimult, már-már jóságos és huncut, bizalomgerjesztő, mint minden szélhámosé. Elegáns

szemüvege mögött apró, fakó szemei vénasszonyosan hunyorítanak. A hangján kívül nincs benne semmi férfias. Nyakában barna sál, ősz haját az ujjával gereblyézte hátra. Bárcsak ne beszélne, ne hozná folyton szóba a baszást, ne mondaná, hogy „nicsak, egy kínai lány, hát ez egyre jobb lesz“, ne mesélne mocskos vicceket és diadalittas történeteket, „a város legjobb helyén vagyunk, bazmeg, hát az egy örök vesztes, bazmeg, harminc kurva szar képet adtam el neki, bazmeg, mindenkit megkúrunk, bazmeg“, lassan, zsibbadtan, menthetetlenül.

Roland begyújtott a kályhába, tett fel zenét, Johnny Cash hangja a szatírét nem nyomta el, de valamennyit tompított rajta. Elöttem az asztalon Bulgakov-kötet hevert, a hátoldalán Bulgakov portréja, átszellemült tekintete, a szája csücskében égő cigaretta. Lehetetlen volt olvasni ebben a társaságban, de talán jobb is volt így. Nem örültem meg, gondoltam, minden város Moszkva, valahol.

Tavasztrip

A tavasz úgy érkezett meg Budapestre, mint egy hadihajó a kikötőbe. Lenyűgöző, veszedelmes szépség, tökéletes formák, fegyelmezetten sugárzó erő. A kettős fedélzeten sürgő-forgó matrózokat alig, vagy egyáltalán nem titkolt izgalommal várják a nők, otthon a tükör előtt már végeztek a sminkkel, utolsó pillantást vetnek pompás fenekükre, szoknyából kitetsző lábszáraikra, és már indulnak is. Férjeik számára a gáztűzhelyen, vagy a mikrohullámú sütő előtt egy fazék sűrű, melegíthető levest hagytak. A szeretők biztos pozíciói egyik pillanatról a másikra meginogni látszanak. Izgatottan, kitágult orrlyukakkal róják a várost, mindenütt riválist, veszélyt, de új zsákmányt is szimatolva, szívük gyorsan ver, mint az apró testű ragadozóké, testük forró, életük rövid. Délelőtt tizenegykor több mint egymillió ember telefonál, újságolja másik egymilliónak: „süt a nap“. Kovács Ibolya, HR manager asszisztens mellkasából zöld rügyek csattannak elő, bimbói minden kis szellőre megduzzadnak, amit ő pajzán, büszke szégyenkezéssel vesz tudomásul. Este nyolckor Walter barátom kinyomja a telefont, és így szól:

- Hella bekerült a zárt osztályra, azt kéri, vigyünk be neki cigit.
- Hogy a picsába került oda?
- A Nyugatiban megint a sínekre feküdt.
- Bassza meg! Csak nehogy lesokkolják!
- Nem, valami gyógyszerert kapott, és szedi.

Hátradőlünk, mindketten egy szóke nő tomporát nézzük, cigarettázunk. A nő magas bárszéken ül a pultnál, hosszú csizmát visel, vékony gypjúruhája alatt tisztán kirajzolódó tangát.

- Kompakt nő – mondom –, nem hozzád való.
- Dehogynem, ó dehogynem! Igazi kihívás.

Walter barátnője a balján ül, egyre sápadtabb, de nem akar veszekedni. Még nem. Megérkezik Ónodi, kér egy sört, sóhajtva elhelyezkedik velünk szemben.

– Hella bent van a zárt osztályon, azt akarja, vigyünk neki cigit.

– Tudjuk.

Walter hitetlenkedve teszi hozzá:

– Azt mondta, már vagy száz verset megírt odabent.

Ónodi bólogat.

– Nekem fel is olvasott belőlük, és egész jók.

Száz vers két hét alatt, egész jó. Jézusom!

– Tényleg ki fogja csinálni magát? – szegezem nekik a kérdést, de aztán egy pillanat alatt elfelejtem az egészet. A szóke nő olykor hátrapillant a válla fölött.

– Engem néz! – mondom Walternek.

– Nem, engem! – mosolyog Walter. – Esélyed sincs.

Ónodi kortyol a söréből, megadón félrebiccenti a fejét.

– Holnap délelőtt bemegyek Hellához.

– Délelőtt nincs látogatás – világosítja fel Walter –, csak délután négytől.

– De akkor meg szerkesztőségi bisz-basz van – teszem hozzá.

– Mindegy! – sóhajt Ónodi. – Valahogy megoldom.

Közben átnyújtok Walter barátnőjének egy szem Rubophent, megtörten ül, fogja a homlokát, lázas. Hátranézek a vállam fölött, odakint a Wesselényi utcán mintha egy kurva nagy hadihajó manőverezne sötétben.

– Ó! – mondja Lilla őszinte örömmel. – Megmentetted az életemet!

Barátságosan kacsintok, de szavam nincs. Úgyse gondolta komolyan.

LÁTOGATÁS

Másodikán voltam Margitnál, még tartja magát. Huszonnégy sugárkezelést kapott, most újra kemóra jár. Bal kézfejében láttam a kanült, azt hiszem így hívják ezt a kis műanyag tölcserő, ami az infúziókhöz kell. Mutatta, hogyan tapasztozta körbe, máskülönben mindenhova beakadna. Mesterséges tartozék, kis szomjas, hatodik ujj, ami rossz helyre nőtt.

– Megint cigizel? – kérdeztem tőle azzal a fajta csodálkozással, ami egyben valamiféle konvencionális ítélkezés is: „örültség, amit csinálsz!“ Érdes, ziháló kilégzés, köhögés, vállvonogatás, különleges mosoly. „És akkor mi van? Honnan tudod?“

– Nem mondták az orvosok, hogy ezt nem volna szabad? Vagy mit tudom én. Nem hatékonyabb a kezelés cigi nélkül?

– De igen. Mondták.

Megint az a különleges mosoly. Huncut, nőies, nagyon halovány.

– Akkor viszont én is rágyújthatok?

– Ja. Amúgy a lányom csak az ajtó előtt enged cigizni. De most mindegy.

Margit decemberben leszokott a dohányzásról. Január másodikán ugyanebben a konyhában ültünk, ugyanezek a székek. Átadtam neki az albérleti díjat, azután, mint tíz éve minden hónapban egyszer, beszélgettünk fél órát. Türelmetlenebb voltam a szokásosnál, mert nem gyújthattam rá. Eszünkbe sem jutott, hogy koccintsunk. Új év? Margit akkor is mosolygott, és megkérdezte, látok-e rajta valami furcsát.

– Nem vagyok valami jó megfigyelő, mentegetőztem, de a frizurád mintha kicsit változott volna.

– Paróka, te süket! Észre se vetted?

– Gondoltam, hogy megritkult a hajad a kezeléstől...

Fölnevetett. Azután levette a parókát, és megmutatta kopaszra borotvált, gömbölyű koponyáját.

– Nem hullott ki az összes hajam, de jobb volt lenyíratni nullás géppel, mert mindenhova jutott belőle a lakásban, nem győztük takarítani.

Február elején cigizett, de csak az udvaron. Márciusban két hétig egyáltalán nem, azután mohón, mindenütt. Ez idő alatt egyszer sem hívtam fel, megkérdezni, hogy van.

– És tulajdonképpen hogy vagy? – kérdeztem most, április másodikán, közben megsimogattam Lili fejét. Lili nagy szemű, világos szőrű keverék kutya. A simogatást mindenfajta beszélgetésnél fontosabbnak tartja, egyetlen kezét sem enged lógni, orrával böködi. Nedves orr.

– Menj a helyedre! – szólt rá Margit rekedten, majd köhögött is. – Igen, neked mondtam!

Lili lassan, vissza-visszanézve elkullogott.

– Hogy vagyok?

Amikor ajtót nyitott, megkönnyebbülten láttam, hogy Margit még nem fogyott le. Haja is nőtt vagy maradt. Rövid, teljesen ősz haj, ritka és kócos. Nyugtalanító változást a múlt hónaphoz képest egyedül a jobb arcán megjelenő sötétkék paca jelentett. Engem nagyon zavart. Nem akartam, hogy ez a folt ott legyen az arcán. Rágyújtottunk a második cigire.

– Múlt héten annyira rossz volt a vérképem, hogy még a kemót se lehetett elkezdeni. De bassza meg, adtak valami olyan injekciót, amitől egy nap alatt normál értéket mutatott. Egy nap alatt helyre tették, érted ezt?

– Aha.

Lili megjelent az ajtóban, és Margitra függesztette szomorú, fekete szemeit. Behúzott farokkal állt, engedélyt kért a bebocsáttatásra.

– Nem, Lili, ne zavarj minket, menj a helyedre!

Lehorgasztotta a fejét, tappancsai jellegzetesen csattogtak az előszoba linóleumán.

– Keserves ez az egész.

Ziháló, fújtató kilégzés következett, Margit mindkét tenyerét a szája elé emelte, köhögött, majd szárazon öklendezni kezdett, egy pillanatra úgy tűnt, hányni fog.

– Nem jön fel semmi, ez jó. Múltkor már véres cafatokat köhögtem, ne tudd meg!

– A sugártól?

– Ja, szétéget mindent.

– És most, a második után mi jön? – kérdeztem. – Kontroll?

– Aha, CT. Megnézik, hogyan reagáltak a sejtek.

Ezután Margit elmesélte, hogy már nem tud egy szuszra fölmenni Budán a tüdőgondozóba, útközben le kell ülnie. És hogy van, aki már hat éve jár kezelésekre, de tud egy nőről, aki tizenkét éve, ez a legtöbb.

– Na!

Úgy véltem, ez biztató. Mindig azt hallottam a tüdőrákról, hogy hónapok alatt lezajlik.

– Mennem kell, Margit, lassan. Dolgom is van, meg fáj a fogam.

– Tényleg?

– Ja, de valahogy nem normálisan. Tompán, hetek óta, fönn a csontnál. Idegesítő.

– Miért nem mész fogorvoshoz?

– Félek tőle.

Margit kikísért az előszobába. Pillanatra megálltam az osztott képernyős, lapos monitor előtt, melyen a lépcsőház minden szegletét látni lehetett fekete-fehérben. Csak neki van ilyen készüléke, ő a ház gondnoka. Néztem, ahogy a bal felső sarokban, a macskaköves udvaron átvág egy húsz év körüli lány, s egyenesen felénk tart.

– Sziasztok! – mondtam Margitnak, az előfutó, farkcsóváló Lilinek, és kiléptem az udvarra.

Margit lánya kedves ismerősként, széles mosollyal köszönt. Én kis büntudattal vissza. Odabent cigarettáztam.

PARS POETICA

ACSAI ROLAND

Ars poetica fürjjel

Honnan is kezdjük? Egy nagyközség könyvesboltjába bemegy egy általános iskolás fiú a nyolcvanas években, és Pénzes Bethen Terrárium című klasszikusát keresi, mire azt a választ kapja az eladótól, hogy terroristákról nincs könyvük. Nehéz egy leendő zoológus élete. Aztán szakterületet választott magának, és attól fogva ornitológus akart lenni. Ugyanebben a könyvesboltban veszi meg Tandori Dezső Madárnak születni kell című könyvét tíz évesen, mert azt hiszi, madaras könyv. Az is, csak egy kicsit máshogy. Talál benne versidézeteket, például Pilinszky Jánostól. Rajong Fekete István könyveiért. Nem elsősorban a Tüskevárért, amiért az osztálytársai, abban számára túl sok az ember, és túl sok a vadászat, hanem a Keléért és a Húért, ezekért a zseniális madaras könyvekért, az egyiknek egy golya, a másiknak egy uhu a főszereplője, és csak rajtuk keresztül az egész emberiség, az egész történelem. Meghatározó könyvei és írói közül ne felejtjük ki az akkoriban a Magyar Madártani Egyesületnél dolgozó Schmidt Egont sem. Később, miután költő lett, és még nem volt Internet, felhívta telefonon, hogy megkérdezzen tőle valamit a vércse szokásaival kapcsolatosan, amit bele akart írni készülő versébe. Nagyjából ez volt a kezdet, meg egy természet közeli, állatokkal benépesített, vidéki gyerekkor. Korán megkapta szüleitől az első írógépet. Egy kis táskairógépet. És elkezdte írni a „könyveit“. Az iskolában is írt, a pad alatt. Az egyik órán egy fürjről szóló „regénybe“ kezdett...

És akkor most váltsunk vissza egyes szám első személybe, mert lassan közeledünk ahhoz az emberhez, akivé ez a gyerek vált, vagyis hozzám. Az előzményekből kitűnhetnek tematikus vonzódásaim, irodalmi céljaim, melyek voltaképpen mindig kapcsolatban álltak az egyénnél tágabb ökológikus létezéssel. Nem véletlen, hogy első verseskötetem a Liget gondozásában jelent meg, annál a folyóiratnál és kiadónál, amelyik az irodalom mellett az ökológiát tűzte zászlajára.

De most térjünk vissza a fürjhez. A Magyar Madártani Intézet idén szavazást rendezett arról, hogy melyik legyen a jövő év madara. A színpompás gyurgyalag (természetesen ez a madár nyert, semmi bajom a gyurgyalaggal, sőt, nagyon kedvelem, csak ez a külsőségek alapján való választás annyira jellemző az emberiségre), az erdei fülesbagoly, és a fürj között lehetett választani. Én a fürjre szavaztam. Azért, mert ellentétben a gyurgyalaggal vagy az erdei fülesbagollyal, eddig még nem láttam vadon élő fürjet. Nem a japán fürjre gondolok, amiből nekem is több volt gyerekkoromban, sőt egyet én neveltem fel pelyhes fiókakorától, hanem a vadon élő fürjre. Nem láttam, pedig kellett volna látnom. Hiszen azokon az alföldi, sík területeken él, ahol én is felnőttem. Nem hallottam a hangját, pedig kellett volna hallanom a határban, a gabonamezőkön.

Amikor megnyomtam a szavazás gombját, öntudatlanul is egy nem létező madarat szerettem volna visszatelepíteni a gyerekkor letűnt idejébe – egy nem létező kor nem létező kulisszái közé. És ezzel máris elég szimbolikussá tettem a fürjet ahhoz, hogy emblémámmá tegyem. A költészetem emblémájává. A fürj a földön él, de ha kell, jól repül, hiszen vándormadár. Szeret rejtőzködni. Nem szeret utánozni, mint a szajkó, és nem kedveli, ha utánozzák. Fészekhagyó. Miután kibújt a tojásból, gyorsan két lábra áll. Vannak céljai. És ezek a célok összhangban állnak a természet céljaival. Ritka madár. A tágas mezőket szereti, ahol a költészet szabadon áramolhat. Hajnalban hallatja a hangját, ami friss, és tiszta, mintha egy forrás törne fel. Dala rövid, de messzire elhallatszik.

Én a fürjre szavazok.

A legelő

A legelőt a bíbicek furcsa űrhangjai
Egészen földöntúlivá
Varázsolják,
*Egy holdkráterben költenek –
A kunhalmokról az Orionig látni.*
A Lófej-köd éjszakánként lehajol
Az űrből, hogy innen legeljen.

BORA

„Nekünk még pókunk sincs!” – Mórának ez a mondata jutott eszembe, mikor ars poeticán törődtem. El is határoztam, nem írok ilyet. A versről. A Fölös Légről. A feltámadt szövegtestről, ami átmegy a bezárt ajtón, sebei tapinthatók. Az anyagtalán matériáról.

Aztán egy vasárnap töltöttem le a fényképeket a számítógépre. A fotókat én és a lányom készítettük a Balatonon. Csenge egyik képén türkiz sín. Már emlékeztem, elment sétálni egyedül. Akkor készíthette a képet.

Capát parafrázálva, azt éreztem, nem lehet ennél közelebb menni. Se sínhez. Se éghez. Valami jeges félelem kúszott belém, hogy hol járt a gyerekem. Egy vidéken, amitől mindig óvtam. Ami mégis az én vidékem. Ahol a vonatok oly gyakran járnak, hogy a sínek kéken tükrözik az eget.

Ilyen kék sínek visznek az emberi számítás szerint bejárhatatlan tájakon.

Beállt derékkel ott ülök az ORFI-ban. Egyik csípőcsontom tíz centivel magasabban. Ennyivel rövidebb lábbal sántikálok. Csigolyaív-szakadás. Még egy terhesség: gerincműtét. Ülök konokul, szeretnék még egy gyereket. „Orvos. Van már három fia. Nagyon nem javaslom.” Akkor láttam először az olvadt kék síneket. Három év múlva született meg a lányom.

Pár napja, mikor az alábbi verset megírtam, azt éreztem, amit még soha: azért lettem költő, hogy ezt a verset megírjam. Nincs magasztos az ars poeticám. Sem mélyebb indíttatás bennem az anyainál.

Mindegy, ki mit gondol erről a versről. Sok. Kevés. Ez az én mércém.

tőlem sosem

Csengunak

épp annyira hasonlítasz,
 hogy ne emlékeztess.
 az arc dombornyomásos mélység.
 nem lett tollas?
 azt mondják,
 ezt kérdezed leggyakrabban.
 tőlem sosem.
 a dallam észrevétlen nő közénk.
 dúdolásával tisztítom a hallócsontokat.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

A sejtelmek szövevényéből valaki minduntalan a napfényre szalad. Megmutatja arcát, friss levegőt szippant, s visszatér rejtekhelyére. A tó tükrében megvillanó képmás elhalványodik. Csak a hegyek bércei élesednek a lemenő nap sugaraiban rendületlenül. De azok is csak ideig-óráig, míg lepereg a homokórán a végtelennek tűnő szemcseidő.

Az örökkévalóságot keresők között ott ül Vergilius. Látja az arra utazókat. Szemöldökét néha összevonja.

Amióta Dantét faképnél hagyta, új kalandot keres. Ül a bérceken. Néha elalszik. Narkotikus álmokat lát. Ha ébred, Títyrust hívja. Újra megkérdi tőle: „ki tehát az az isten?” És a verskori vásznak ígézetében újra elpihen.

DE ARTIS POETICAE NATURA

A dolgok költészete itt végtelen,
Hallom, sír a parti fa, a búa font.
A lélek bár átsegít még sok telen,
Akácrügyet a tavasz ereje bont.
Fellobogózott szótlan tér vár reám,
Ünnepi zsoltárok hangjai szállnak,
Anima mundi a polifóniám,
Mégsincs, ki értem a pokolra szállna.
Csak a líra, ha a sodrában állok,
Átkötözi testem, szelleme lángol,
Az éjbe bújt fenyők hajába ragad,
És reggelre égi könnyekre fakad.
Ha bűvös érc tollát véreembe mártja,
Leszek az elesettek legendája.

ÉS...

a költészet látvány,
a teremtés akarát,
nem az a fontos,
mi megtörtént,
hanem az,
ami a fák ágai közt,
mint örök érzés,
fennmarad.

DEBRECZENY GYÖRGY

Fals poétika

Létezik és intézkedik, vitézkedik a véletlen. Erkélyen szárad a feketére mosott fehér lepedő, ott fénylenek fölötte a csillagok. Fehér a ló, és plasztik a szvasztika. Ha kukában keresed a kidobott szépet, a megrögzött állampolgárból lehet becsületes bűnöző. Életvitelszerűen élni (bárhol) életveszélyes.

A véletlen nem kakukkos óra, nem kaotikus, nem katolikus, és nem is buddhista. A költészet véletlenül belovagol a versbe. A költészet véletlenül kilovagol a versből. De verstől versig hosszú az út.

Minden csak véletlen. Semmi se véletlen.

A véletlen a nem tudatosuló szervező erő. Talán a mindenség maga. Aki-ami a verseket írhatja velünk, de a festő kezét is ő vezeti, ő suttog harmóniákat, disszonanciákat a zeneszerzőnek.

A könyvtárban a vers dokumentum. Még az elektronikusban is. Életre akkor kel, ha elolvassák.

Egy vers annyiféle, ahányan olvassák. A képzelet mozija, vagy legyünk fennköltek: projekciós felület. Kiállítás, beállítás. Pereg, surrog a film. A vetítógép pedig te magad vagy.

Olvasd, ó nyájas olvasó, és megteremti benned a maga(d) mozzanatát, a maga(d) olvasatát.

nálatok vannak még tárlatok?

nálatok vannak még tárlatok?
nem tudok úgy nézni ahogy ő
nem az tesz boldoggá
hogyan szomorú vagyok
ora et labora
mutatja az időt
a visszafelé járó karóra
övedet ha megoldanád
mindentre lenne megoldás
jönnek a verbális vitézek
a hason csúszni készek

eljön a bajszos angyal
aki ordítást és szalonnát adott
a világnak és a katonának
bevonuláskor kivonuláskor
mindig ugyanúgy gombolkozik
ugyanúgy lengedez a szellő
a turistákat bámulod fehér lovon
fekete rongyokba öltözött
jégréteg olvad és fagy a szívre
az idő kivégzőnégyesében
zum gebet!
de a bűnbe sodort tárlatot
itt nálunk nálatok
ki nyitja meg
ki őrzi
ki zárja be

JÓNÁS TAMÁS

Érdemes lenne nem elfelejteni, hogy akár mostantól is lehet minden másként!

A vágyaink, a törvények, a fantáziánk, a múltunk, a folyamatosságban gyökerező hitünk és tapasztalatunk azt sugallja: ami tegnap volt, az lesz holnap is. Kényszerpályán mozgunk, mint az állandó területsebességű bolygók a csillagok körül, vagy a gyorsaság miatti lendülettől fordulni csak korlátozottan képes vadászó oroszlán.

De létezik a véletlen. Ha ezt elsajátítjuk, a nem kiszámítható változás képességét is elnyerjük. A megrögzött bűnözőből lehet hirtelen becsületes állampolgár, a szerelmes ember kíváncsivá válhat, megváltozhat a belénk nevelt ízlésünk, viselkedésünk, céljaink és értékrendünk. Emberek megvilágosodhatnak vagy visszazuhanhatnak a megvilágosodásból.

Ez, természetesen, félelmetes, de ha elhisszük és nem felejtjük el, hogy a véletlen nem kaotikus, hanem kiismerhető és tanulható, akkor mindezek a képességek (profánul: a változásra való képességünk) előny és jól, becsületesen használható fegyver is lehet a kezünkben.

Ez lenne a szabadság? Talán még nem. Csupán egy lépéssel közelebb kerülhetnénk Istenhez, ha egy lépéssel eltávolodnánk önnönmagunktól.

Ennyi a költészet.

Apafény

parkol a számban a napfény
fát ver a szervezetembe
tollas az űr kalapácsa
verseket ír a kezemre
olvad a jég fogy a múltam
reccsen a fájdalom ága
zsenge virág elavultan
szirmosodom henye nyárra

Versekbe menekítjük a szapora nemléteket.

NAGY ZOPÁN

„Arc-poetica” (Ma)

– Mert most színesebb életet próbálok élni (a lapon-alapon)...

Igaz, hogy pszeudo-szenilis vagyok (kvázi-pszeudo) és poszt-amnéziás (nem tudom, hogy hol és mi a posztom)...; és innen illatos tintával frok – kéretik megszaglászni, hisz vagyok new-archaikus is, és alighogy visszanyúlók a gyökerekhez: poharamba újbort töltögetek (képzeletben, ugyanis ez csak törköly)...; de vagyok transz-szexszuális cölibáció – és poly-hisztérikus mít-sem-tudó – és egyhelyben kuporgó kozmopolita; hiperidiotid; extrovénás neurokémiás; ön-p(r)a(k)tikus... Vagyok kackiás neuraszténiás, avagy vagyok natural-szintetikus; vagyok bloody-colour, vagyok black-ete-fehér – és vagyok ikteruszos (sárgaságos) – és internacionéma; galaxivetlen (ismét illatos) – és geo-transztikus – és görcsös-tantrikus – és morfológikusan hasonlítok magamra – és magomba ültetett magma (aki holnap lá/r/va-ként ömlik ki a napra...) – és vagyok „in hoc tempore”: irákos íszó, aki minél többet a Mindenségről, annál kevesebbet ego-magáról...

Vagyok inaktív apátiás-mániás; vagyok (ki vagy?): rendeklektípus – és csillagtalan éjen éttetsző fekete kendo" a térben; vagyok asztrál(l)at (vagy mit tudom én); vagyok tipikus: futurokaotikus preembrió...

*

Tehát: vagyok mondjuk szörszállhajtogató, de ez semmi (főleg semmi például a skolasztika), ugyanis Umberto úrnál is tudva-tudott, hogy vannak a világon más „leveshasogató” szekták is, a pocioszekció művelői, és van még pilokatabázis (a tetra-piloktómia tanszéken belől), a „szörszálnégyelés” szakembereit tisztelve bennük, és van mechanikus avunkulogratuláció, van morze-morfematika – és Braille-írás ikonológia szak...

Ezért (is) lennék ilyen elv-veszett?
Hátha megtalálom magamat?

Hát így vagyok még (úgy látom, semmi jó):
prekaotikus futuroembrió...

[illegible]

PAYER IMRE

Szezám, tárulj!

A vers: varázsige. Olyan, mint a Szezám-tárulj az Ezeregyéjszakában. Mindig úgy hat, mintha éppen akkor születne, amikor olvassák, hallgatják, akkor is, ha több ezer évvel ezelőtt alkották volna. Mert a vers – az igazi költemény értelmében használok a szót, nem verstanilag – nem dokumentum, nem monumentum. Nem emlékeztet, nem tolmácsol valami másról. Nem a virtuozitás teszi, nem a versformák kicentizése. Azok már következményei valaminek, együtt járnak azzal, elválaszthatatlanok tőle. A szavakat a beszélgetésben használjuk, de azok abban még nem nyílnak ki igazán. A költészet egy másik közeg. A forma a közegből következik. A rímes, ritmikus szöveg virtuózan csiszolt epika vagy dráma marad, ha nem kerül be ebbe, a nyelv másféle közegébe. A verset nem lehet elemezni, csak értelmezni lehet. Retorikai létmódja nem kézikönyvszerű, hanem elementáris, olyan nyelvi történés, amely mozgásba hozza a lelki energiákat. Ily módon terem a semmiből, vagyis létesít. Vissza kell menni egészen kezdetekig (Do you speak neandervölgy?). A jelző nélküli költő az igazi költő. Az alanyi helyett jobb lenne az akarati, a tárgyias helyett a tapasztalatit mondani. De nem ebben a közegben zajlik az, ami a költészetet költészetté teszi. A lényeg: meghallani azt a szót a nyelvben, ami létbe hozza találkozásomat a világegésszel. A költő a legöregebb legfiatal.

Noé, a paradicsomhal

Lefüggönyözött garzon mélye.

Leszbikus félhomály.

Noé, a paradicsomhal fel-
-aláúszik a világháborús akváriumban.

Pöttömpicur, a neurotikus törpepapagáj
alumínium kalitkában tépdesi tollát,
hörpint tálkájából.

E., a hatvanötéves, nyugdíjas nő
a vetetlen ágy szélén ül. Sms-t küld
szerelmének, a hatvankétéves
programtanácselnőknőnek.

Hosszú a szerelem, rövid a reménység.

E. leveszi a szemüvegét. Megtörli.

Könnycsepp csordult a dioptriára.

E. látása elhomályosul.

Az akváriumba vezető csövön át
ömleni kezd az oxigén.

Noé kiveti magát a szőnyegre. Földet ér.

RÓNAI-BALÁZS ZOLTÁN

gyanús, hogy olyan világban élünk, mikor a szubjektum első helyen, önvédelemből talán, és tele kérdőjelekkel, mikor a legelső kérdés az identitás és a legnagyobb probléma is ez. Mikor minden alakul és miközben a vers döglődik, mert ő sem tudja kicsoda, és döglődik az ország a dekadens nyugati civilizáció „hátsó udvarában“, mikor a szegénységről, sodródásról, süppedésről rózsadombi együttérzéssel illik csak beszélni, avagy politikai jelszó gyenge, hamis aláfestése gyanánt. Az egyéni, pénzben mérhető siker kis magyar konvektorához tülekszik minden, ami él, vagy azt hiszi, hogy él, vagy azt mondják róla valakik, hiszékeny valakiknek, hogy él. Kussolás van itt, álproblémák lengetése, mismásolás a szemiotikai zűrzavarban. Egyén az álban. Állam az álban. De van az egyén, aki szubjektív helyzeteken át a komplett, tényleges valóság része. Léthelyzetei, impressziói képesek elhelyezni – vagy épp csak megmutatni – helyeinek esetlegességét. És ez valódi. És ez a feladat. Valahol az alanyi és közéleti költészet közt (ugye, az identitás...)

Ladányi

Hát nem látják meg a buták,
egy korántsem úr mért köszön.
Es nem tudják, hogy mit gondol,
miközben szívéről szaval.
Hogy nem sikertelen-kukán
áll: ésszel úr az ösztönön,
ma úgy lép pénzért át lantot,
mint tegnap ondós lányhasat.

Ladányi, nem vagy te se már,
hogy haragudj és megdögölj,
hogy elmondd, mi sem változott,
de nem bánom, ha rám marad.
E csúnya ars poeticát
most megfonom sírod fölött
és azt mondom, itthon vagyok
MO-n, ahol a part szakad.

SZÁVAI ATTILA NOVELLÁI

KÖSZÖNJÜK A MATRACOT

A tikkasztó hőségben örült

funkyt táncolnak az égen a katicák

Egyszer írok majd egy képeslapot. A fényképes oldalán lesz sok kék víz, valami szép ház, homokos part, a homokban gumijátékok, négy pár strandpapucs, két pár kicsi, két pár nagy. Mintha csak az imént léptek volna ki belőlük, hogy az üdvözlőlap megírása után bemeneküljenek a hűsítő vízbe. Lesz a képen még 12 katica, semleges helyeken, 4 repülni fog, a maradék meg a tereptárgyakon fog kószálni. Valahol a kép felső részén két sirály is lebeg majd. A címzettnek fenntartott sorba nem írok majd sem nevet, sem címet. Üresen marad, tehát végül is bárki neve ott lehetne. Ettől fogva, ha feladnám postán, ha megmérgetném a hivatali mérleggel, kicsit talán többet nyomna a szokásosnál, mert kb. 15 millió név és a hozzá tartozó cím lehetősége lenne rajta, ami valahol mégiscsak súly, több mint egy üres sor. Több mint két-három vízszintes vonal. Leírom majd a képeslapon, hogy a pillangóeffektust alapul véve ez a funkys katicarajzás és a benne lévő sok milliárd szárnycsapás a világon mi mindennek lehet az első mozdulata. Persze azért ott lesz az egyik leggyakoribb képeslapi mondat is, hogy jól vagyunk, meg a másik, hogy jó időnk van. De ehhez azért hozzáteszem majd a matraccumpálások szuszogásának ritmusát is. Aztán talán veszek még hozzá képeslapot, hogy kifejtsem a lényegét ezzel kapcsolatban.

Magát a szertartást: tömlő bedug, a test felveszi az ősi pumpapózt, aztán elkezd a rítust. Belenyomni, majd kihúzni a csőből a nagy nyomtatott T-betűt. Fel, le, fel, le. Térdben rogygantani hozzá, kedv és ízlés szerint. Közben lehet nézelődni, kommentálni a rádiós híreket, kíméletlen őszinteséggel kritizálni mások új, divatos matraccait. Lassan megtelik étellel a régi, kék-piros matrac, miközben beáll, fixálódik maga a pumparitmus is.

Ez a ritmus a szertartás ideje alatt hűen tükrözi a pumpáló férfi (homo pumpaliensys) aktuális lelki állapotát. A feleség első kritikus mondata (ne ferdén fújd, nézd már meg, mit csinálsz) után a ritmus lassulni kezd, komoly, évtizedes terhek nehezednek az öreg fanyélre,

ki nem mondott káromkodások százai lassítják, teszik ólmossá a férfikart. Általában 4-5 ütem telik el az újbóli nyugalmi állapot visszatértéig. Visszapattan a hangulat, mint egy gumimatraca ejtett strandpapucs. Újabb 10-20 ütem következik a nemzetközileg elfogadott pumparitmussal: lefelé kissé lassabb, ez az aktív irány, visszafelé gyors, ez a passzív, a szívóirány. Közben szolid belső kérdéseket feltenni az asszonnyal kapcsolatban, aki eközben rejtvényt fejt (arisztokrata szellentés, nyolc betű: nemesgáz). Titokban rásandítani, találni rajta valami visszataszítót. Mindezt egészen az első tehetségesebb, fiatal bikinivonal közeli elhaladásáig.

Ezeket a fiatal lányok által lerendezett elvonulásokat bátran nevezhetjük produkcióknak és legyünk biztosak abban, hogy otthon a lecsókészítés, vagy a szemeteskuka levitele alkalmával csak nyomokban fedezhetőek fel a nevezett produkció mozdulatrendszerének bizonyos elemei. A strandriszálások maradékait legfeljebb csak a befröccsözött társasházkezelők élvezik a füledt panel alagsorában, miközben felnéznek a rejtvényfejtésből (zenei kerülgető-együttes, tizennégy betű: szlalomzenekar).

A bikinivonal látványától a strand élénkzöld gyepén megfigyelhető pumparitmus felgyorsul, megfeledekzik magáról, arányt tart a pulzusszám emelkedésével, zakatolásba kezd, nem bír magával. És ahogy a tehetséges bikinivonal a strandoló tömegbe fordul, úgy kerül aztán helyére ismét a világ rendje. Újabb 5-10 ütem a nemzetközileg elfogadott ritmusban, egészen a demeginnékegysört című témakör filozófiai mélységéig. Itt csak egy rövid taktusbotlás tapasztalható, pillanatnyi zavar, alig észrevehető szinkópa, a legtöbben észre se veszik, meg se hallják. Végül a szertartás fénypontja, habatortánja, a dugó kihúzásakor távozó szisszenésnyi levegő, ékkő a gumimatracos strandolás koronáján, ssszzz, majd a két-három hátralépést követő elégedettség, belső mosoly, a feszesre fűjt matrac ünnepi látványa. És végül a mondat az asszonynak, hogy majd azt is írd bele a képeslapba: köszönjük a matracot!

SZEMCERUZA, IPARI ZSÍR, CSIRKEPÁLINKA

Maga olyan kedves, pszichológusnő. Tíz perce vagyok itt, de teljesen ellazultam. Szóval... És akkor jött ez az ízé, vőfélykedés, mint önterápia. Plusz a járulékos szertartások. Húslevesben fürdök minden lakodalom előtt. 130 liter marhalábszár levesben. Kell a testnek. És ami a testnek kell, az a léleknek is hasznos, de hát ezt maga sokkal jobban tudja, ha nem tévednék a hasadásomban. Ez az alterápia. Nos,

a főterápia, de javítson ki, ha nem jó így, az a vőfélység. A hagyományok. Ha nincs éles lagzi, akkor fejben csinálók. Én képzelem el a menyasszonyt, paraméterestül, mirtuszkoszorú, szemceruza, satöbbi, meg valami barom vőlegényt, hónaljban foltos ingben. Utóbbit mindig kedvezőtlen fizikumúra gondolom, hogy legyen kire mondani a fejbeli násznépnek: legalább most rendbe szedhette volna a magát. Legyen kire ujjal mutogatni. És nem lepődni meg, mikor rájövök, hogy ha őt fikázom, akkor végeredményben saját magam és a saját kedvezőtlen fizikumom. Már, ha fizikumnak lehet nevezni azt, mikor összegyűrod Yodát és a hasas villanyóra-leolvasót. Nem szeretem a konfliktusokat. Nem tudom feloldani azokat. Értelemszerűen kerülöm is tehát az ilyen helyzeteket. Kiver a víz ezektől. Ideges leszek ilyenkor és nem vagyok képes kommunikálni. Hónaljból tudom csak kifejezni magam.

Tudja, a vőfélység az kihívás ám. Órákat tudnék beszélni róla, éjtnappalláig és vissza. Leszervezni a tányértörést. Összekoordinálni a menyasszonytáncot. Közösségi játékok levezénylése, satöbbi. Hagyományok. Mint például, hogy régen szokás volt a lánykérés. Én úgy szoktam a közösségi játékokat, hogy nemcsak az ifjú párt dolgoztatom, hanem az egész násznépet. Ejj, de szép látvány is, mikor 150 fő ugrál fél lábón, dobnak versenyt lopótökökkel, kislábas ipari zsírral, egyéb apróságok. Különben ez a vőfélykedés azért is jött, mert így legalább fontosnak tartom magam, tehát mások is fontosnak tartanak. Előtte, mikor céllovöldés voltam, úgy kellett kierőszakolnom, hogy velem is foglalkozzanak, ne csak azokkal, amiket kikötöztem a hurkapálcára, kombinált fogó, esernyőtök, zsírálló rúzs. Akkor foglalkoztak csak velem, ha feltűnősködtem nekik, céloztak a puskával, én meg elé tartottam a kezem. Két tucat golyót szedtek már ki így belőlem, de meguntam a jód szagát, hát abbahagytam. Kérdeztem a feleségem, mi legyen akkor innentől. És akkor bemondta a vőfélyt, ott lehet eleget szerepelni, egy egész násznép nézi minden szavamat és ingyen van a rántott hús is.

Először kicsit szégyenlős voltam, de az utóbbi három lagziban már saját rántotthús-készletet süttettem az asszonyokkal. Magyarország alakúakat. Mert a személyzettel is jóban kell ám lenni egy vérbeli vőfélynek, nem csak a kirúzsozott, nyakkendős, beparfümözött, fátýolszemű népekkel. A konyhás nénikkel három éve kötöttük szorosabbra a hogyhívjakot, a kötényszárat. Olyanok ezek az idős nők, mint a Forma-1-es szerelőcsapat a boxban: mindig ugyanaz a csapat van, leosztott szerepekkel, mindenki tudja, mi a dolga, felelőssége. Mert hát lássuk be, a konyhás néniké az egyik legfontosabb lakodalmas szerep (a konyhás néniség az kicsit olyan, mint egy angyali inkarnáció). Ezt be is szoktam faragni rigmusilag. Mert ha nincs meg a gyomrot kellően megtöltő lakodalmas menü, az csak fél boldogság. És ha egy ifjú pár nem büfög fel reggel egy kis rántott hús illatot, akkor oda a házasság: ez az aranylós húslevesben áztatott, mézes, tejszínes panírban

meghempergetett, kólával felöntött, sütőolajban átforrósított találmánya a zakóba és kosztümbbe izzadt emberiségnek.

Lássuk be, kicsit sajnálatos, hogy mire képes egy lagziban a tömeg, ha öltözködésről van szó. Nekem megvan a népi gúnya, Kalocsáról hoztuk négy éve, ez oké, munkaruha. Szép is, kényelmes is, jól szívja az izzadtságot. De az almazöld öltönyöktől feljön bennem a galuska, a kisminkelésektől. Negyven éves, de húsz évesre akarja sminkelni magát. Enni meg úgy esznek, mint akik otthon vannak. Magas sarkú, zsírharisnya, összefújja a nyakát a teszkós parfümmel, de enni meg nem tud. Nem mondok, hogy mittudomén úgy egyenek, mint az operában, de legalább ne mutogasson a félig lerágott csirkecombbal, hogy ehe, megint sört iszik a zenekar. És ha sört iszik?

Megfigyeltem, hogy különféle emberfajták vannak. Plusz a nyugdíjasok, akik elérzékenyülnek minden kanál marhalábszárpörkölt után, ha közben lagzis zene szól. Na, tehát van az a fajta, aki őszintén örül, ránéz az ember és érzi az energiát, sugároznak. Van a fikázógép, aki semmi mást nem tesz egész idő alatt, csak más ruháját, járását, csárdásozását, szemöldökívét és vécelehúzási szokásait kritizálja. Utána megy, követi a budira a kíváncsiságával. Ebből nyer energiát. És van még a napszemüveges manager típus, aki titokzatos, egész este napszemüvegben van, ami státusszimbólum: fél mázsa karajt veszel az árából, mégsem talál be elsőre a szájába a franciakrémmel.

De aztán van a muzikális típus is. A negyedik kisfröccs-házipálinka kombótól kezdve megjegyez minden félrenyúlást a szintetizátoron, amit a következő szünet alkalmával aztán rendre számon is kér a zenészeken. A legrosszabb az a fajta, aki maga is vendéglátós zenész és irigykedéssel vegyes kritikával nézi a konkurenciát, szakmai füllel táncolja végig a menyasszonytánc két percét és saftos hangon mondja közben az ifjú feleség bal fülébe, hogy gratulál, meg minden, de ő a helyében azért más zenekart hívott volna, mert nincs elég szufla a csárdásukban. Hiába, nem lehet mindenki jó vendéglátós.

A kedvencem a vacsora felkonferálása verses formában. Ezzel sok munkám volt, zajlottak kísérletek, hogy mi lenne a legjobb. Mert, hát egy lagzinak mégis csak a vacsora az egyik sarokköve, tartópillére, ámen az imán. Annak meg kell adni a módját, nem ám csak úgy lejöévtágyatkívánokozni a tisztelt násznépet. Azt otthon is lehet. De itt más világ van, más farkastörvények, más etikett. Itt én diktálom a szabályokat. Szonett koszorút írtam a húsleves felszínén úszkáló zsírkarikák flottájához, balladát a konyhás nénik kedves testszagaról, szabadverset a pörköltsaftos abroszt illetően. És ezek kombinációjában az ifjú pár, a násznép és az egész univerzum részére sok boldogságot kívántam az idők végezetéig. 27 percesre sikerült a mű, aztán foghattak csak hozzá az A5-ös rántott húsokhoz. Képzelteti. Közben persze azzal szórakozni, hogy a sorok között hosszú szünetet hagyni, és mikor már némelyik nem bír az éhségével, munkára emelné

az eszcájgot, folytatni tovább, az ám. Ekkor érzem igazán, hogy kezemben vannak az események. Szívemben, jobban mondva. Mert vőfélykedni csak szívvel lehet, tiszta szívvel, egy költeményként gondolni a lakodalomra, műalkotásként. Nem ám összeugrálni két lábbal, összehülyéskedni, meg feltűnősködni. Ha jól csinálod, az egész lagzit a kezeden tarthatod, azt csinálsz velük, amit akarsz. Mert ugye, ki kérdőjelezné meg egy vérbeli vőfély szakértelmét. A többi már fantázia kérdése, hogy mivel színesíted a jeles eseményt. Legutóbb a menyasszonylopásból egy egészen jó túszerdrámát vezényeltem le. A húselőkészítőben lett vége, oda kergette a túszejtőt a násznagy, akkor mondtam, hogy oké, ez csak játék, nem komoly, nem kell az a nagykés, igyunk inkább egy szolid csirkepálinkát.

A leglaposabb lagzit is ki lehet domborítani valami igazi pálinkakülönlegességgel. Az én specialitásom a csirkepálinka, Toszkánából hozattam hozzá a speciális üstöt és a lepárlót. Az aromatornyos pálínka-főzőm és a híres csirkepálinka még a rádióban is benne volt. Na, és onnantól csak engem hívnak, mert mindig fel tudom dobni a legsavanyúbb éttermi filozófuslakodalmakat is. Tévében is voltam már, mint extrém vőfély. Ez volt a hírblokk címe a kereskedelmi híradóban. Abban a lagziban forgatták a hírhez a képeket, amiben elraboltuk a művház buszát, hogy a lakodalom a Börzsönyben folytatódjék, túrázással karöltve.

Elmondom magának, két dolog fűtött fel igazán minden lagziban. Az egyik, hogy ugye sokan figyelnek rám. A másik, meg, hogy én mondok valamit, azok meg megcsinálják, ahogy mondom. Ezt odáig fejlesztettem, hogy az egyik násznép lelkesebb részével kiraboltunk egy bankot. Szépen rímekbe szedtem a dolgot, nyakon öntöttem humorral, lírával, társadalomkritikával, és már nyílt is a széf. A pisztolyig el se jutottunk. Nézze, én megtanultam az életben, hogy akkor is nevessek, mikor leginkább sírnék. Egy dolog, hogy itt vagyok magánál, egy kedves pszichológusnál, ismerjük meg a világot, benne önmagunkat, de, hogy azért a kis játékért bíróság elé citálnak, az azért sok, nem gondolja?

FÉLKOMFORTOS MAGÁNPOKOL

KÁNTÁS BALÁZS VERSEI

Szemed helyén két kavics.

Nem sírsz –: nem könnyeznek.
Sem sirámot, sem imát
nem mondasz –: ezeknek?
Hátradólsz egy kocsmaszéken.
Rágódsz –: sörkortyokon.
Nehezen nyelsz, vagy távozol,
ez az új –: otthonod.

Eszmetolvaj fél-Istennel

üldögélsz,
egy bizonytalan körvonalú
asztal körül.
Haláltól,
egyéb patetikus
baromságoktól
mentes a fémes levegő.
Bizonyára meghívna,
még valamire,
ha eldobod világnézetedet,
meg egyéb haszontalan
ócskaságaidat.

Fürdőzöl,

félkomfortos magánpokol
csempézetlen medencéjében.

Néha alámerülsz,
de azért alapvetően
(még) kényelmesen lebegsz.

Önáltatón magyarázol,
célközönséged
shoppingolni ment
néhány órára.

Merülj el
(magadban), végre,
hátha megtalálod
maradék aprópénzed.

Létszámleépített,

leszázálekolt Orpheuszként
kántálsz betontárnákban
: a szabadságról

A hang persze
valahogyan felkúszik, oda,
az áhított felszínre.

A postás buzgón
hozza le hozzád a csekket
a csendháborítási bírságról.

Életdarabjaidat

egy sporttáskába
gyömöszölöd —:
nem sok maradt már
a korábbi, szétesés előtti
létállapotból,
válladon a táskával,
betonlábakon
lépegetsz,
nem nyílnak ki
a vélt jobb-létek ajtói
ma sem,
nem nyílnak ki.

ELÉG!

JUHÁSZ ZSUZSANNA NOVELLÁI

KIRÁLYLILIAM

Hagyd már abba, bogaram! Rossz hallani, ahogy szidod, szidod a bunkó parasztját, az érzéketlen állatot, hogy sajnált csak. Sajnált, mikor mondtad neki, hogy késik, hogy csak sajnált téged. Sajnált, hogy oda neked kell menni egyedül, és csak neked fog fájni, neki nem. Pedig jó ember az, te is mondtad sokszor, csak most tél van, fogytán a pénze, még a magzatelhajtásra se tudna befizetni téged. Hiába mondom, hogy többet nem fogsz lefeküdni vele soha ebbe' a bűdös életbe', amiért azt mondta, hogy sajnál, és nem örült és nem futott, nem rohant el, hogy babaruhát vagy kiscipőt vegyen, amit kirakhatsz, nem tudom hová, mert közös otthonotok az nincsen. Legfeljebb a nyakadban hordhatnád a kis tipegőt szülésig, hát állj meg! Hagyd abba a szidást, mert akkor is tél van, és ha melléd állok a szidásban, úgyis véded, ha pedig azt mondom, jó ember, akkor újra szidni kezded, még jobban.

Pedig csak tél van, és tényleg jó ember, csak várd meg a tavaszt. Akkor újra munkája lesz, mosolygósabb lesz és megnöveszti benned a reményt, te pedig kikerekedsz, hízol és nevetve, magadon nevetve mondom, hogy olyan vagy, mintha álvmehes lennél, álvmehes kutya vagy macska. Aztán eljön a nyár, s amikor nyaralni mentek, kettészakadunk, a kolléganőid fele drukkol, hogy tényleg teherbe ess, meg legyen már fogva a férfi, döntsön végre, hogy akar-e téged vagy nem akar, a másik fele meg félt, hogy nehogy, nehogy gyereket csináljatok a semmire. És így megy már néhány éve, mert aztán az ősz jön, a fogyó munka ideje és a te vesszőfutásodé, amikor rossz hallani, ahogy marcangolod magad, szeded szét a testedet-lelkedet, hogy mi az, ami nem szép, nem jó rajta és benne. Ilyenkor még apádba és anyádba is belekötsz, sorra veszed az apád szerencsétlen tökét és anyád bávatag petefészkrét, hogy mi az a csúf és gonosz tebenned, ami belőlük származik örökölni, hogy megtaláld az okot, az igazi okát annak, hogy miért nem kellesz igazán neki.

És akkor én szólok, szólok neked, hogy te nem ezt akartad. Emlékeztetlek az álmodra, hogy te csak egy házat akartál, egy kertet, ahol minden gyereked születésekor hársfát ültetsz és tavasszal a lányok fája alá rózsaszín virágot, a fiúké alá kéket vetsz. De hiába, hiába figyelmeztetlek, mert újra tél lesz, ahogy most is. És elkezdtek marakodni, és ő azt mondja végül, hogy elmegy, olykor hetekre feléd se néz, mintha kolostorba vonulna, mert nem keres helyetted mást. Csak félreáll, csak mintha melléd állna, hogy veled együtt várja a királyfit, az igazit, s ha olykor felbukkan, komolyan kérdezi, minden alattomoság nélkül, hogy van-e már új barátod, de te nem hiszel neki. Nem, mert olyan önfeledten temeti az arcát a hajadba ilyenkor, mint aki hazatért, és szagolja boldogan, szippantja be újra és újra az ismerős, kedves illatod és suttogja neked, és önnön magának is, hogy nem szabad, nem szabad, és nem ölel át és nem nyúl hozzád egy ujjal sem.

És te azt mondod erre, hogy ez pusztulás, hogy lehet, hogy jó ember, mert nem hiteget téged semmivel, ez akkor is pusztulás teneked, és legalább vigyünk királyliliomot a sírodra. És ha a koporsós temetés drága, legalább meleg tengerbe szórjunk.

Jó. Mondom neked, pedig utazásra végképp nem telne nekünk, jó lenne a tengerig a folyó is, de ezt már nem mondom, minek vegyem el tőled a reményt. Tavaszig.

HÁT MICSODA NŐ EZ!

Avalokitésvara: jóságos buddhista istenség, gyakran nőalakban ábrázolják.

Na, most aztán elég. Elegem van ebből a nőből. Én a buddhizmust szerettem, tetszett a szabadsága, sokszínűsége, bölcsessége, de amióta te tanulmányozod, drágám, amióta te merülsz el benne, te incselkedsz vele, azóta megutáltam. Utálom, utálom a kényszeres szerzetesi szokásait, hogy semmi se jó a mesterednek, hogy bárhogy csinálod-csináljuk, lehetne máshogy is, hát mi vagyok én, gésa? Hát hogy lehetnék én gésa, hogy sétálgathatnék én a család-konyha és munkahely között két golyóval a hüvelyemben? És utálom benne a teljes meghatározhatatlanságot, az ember és a mindenség meghatározhatatlanságát. Hát mi ez, ha nem totális háború az ember ellen, énellenem, lassan már nem tudom, ki vagyok, ki vagyok neked, drágám, és lassan vagy egyre gyorsabban – attól félek – te sem fogod tudni, és akkor oda a házasságunk, oda a kapcsolatunk vagy mifenénk szentsége; amit még a kereszténységben kötöttünk vagy abban sem, mert templomi esküvőnk, az nem volt, de egye fene, huszonegy éve történt, vagyis hát nem történt, fátylat reá. És utálom a

hegyeket, folyókat, fákat és virágokat, ahova esténként elvonulsz, az irodádba megvilágosodni a könyveiddel. No nem, nem egy rizseshákkal az oldaladon vagy a kezdedben vagy hol, hanem jól bezabbanva kedvencedből, az én májas rizottómból, az én konyhámban, s egy jóféle pohár vörösborral a kezdedben, ami ugye az én kezem is a katolikus felebarátságban, de ne félj, nem sajnálom tőled. Nem a kezdetet, hanem a kaját, azt nem, mert etetlek én szívesen, nekem ebből a nőből van elegendő, hogy várodd, hogy várodd általa a megvilágosodást tavaly óta, ami nekem egy évezred, amitől nekem a te megvilágosodásod olyan, mint egy tojás, záptojás, mert ülsz rajta rendületlenül, de sose kel ki. De tőlem lehet két tojás is, végül is kettő van neked. Tudom, drágám, tudom, nem kell mondanod, hogy kettő van, de ha tovább tanulmányozod ezt a nőt, nekem annyi lesz, nekem már egyre se lesz szükségem a te tojásaidból, és isten ne adja, neked se. Mert legalább az egyház, az nem tiltja, az már beletörődött, hogy kettő van neked, nekünk, mindannyiunknak, és kezdhetsz is vele valamit az őszentségben, legalábbis akkor, ha gyereknemzéshez használod, nekem. De nekem nem ezzel van bajom, nem, nem a te képességeiddel, drágám, értsd meg, hanem az enyémeikkel, nem a te sudár pálmáfaiddal, hanem lassan az én szirmaimmal, drága kis szirmocskáimmal, amik csak senyvednek tavaly óta, annak a bázisnagy lótnak az árnyékában. Mert micsoda nő ez, ez a te Avelokitésvarád, de nehogy kijavíts, hogy rosszul ejtem a nevét, mert akkor vége, engem te ne javítgass, nekem te ne segíts folyton, mert igaz, hogy nő vagyok, de nem béna, diplomám van nekem is kishaver, és különben is. Nem mindegy neki, ha egyet rosszul ejtek, van vagy hatezer neve – de nehogy kijavíts! – a kis cafkának, hát miért nem elég neki egy, nekem is egy van pont. Egy nevem, egy pasim. Hát micsoda nő ez, ugyan mit akar azzal a sok névvel, és a névhez más-más arccal, más-más mosollyal, más-más lótnal a lába közt, mert nekem abból is csak egy van, és naná, hogy nem lótnak, ezt biztosan tudom, mert láttam már egyet, ne izgulj, nem átvitt értelemben láttam, mert akárhogy is volt, ha olykor szünetelt is a szerelmünk – isten bocsássa meg, húsz év nagy idő –, ha olykor hol te raktál engem, hol én téged pauzába, én akkor se fanyalodtam nőre – bocsánat a nőktől –, akkor se bírtam nő szerelmét soha, a Zsuzsibaba is csak dinnyével kínált meg engem, igaz, édes, tömör húsu göröggel, de nem a lótnal. Én igazit láttam, igazi lótnak, a gyerek ballagási ünnepélyén, ahová naná, hogy egyedül mentem el, mert te drágám vagy dolgoztál, vagy vártad a megvilágosodást, de lehet, hogy akkor még nem vártad, akkor még mást vártál, másféle ízt, csak ne az enyémet, nehogy. De ne javíts ki, tudlak én követni, te nem tudsz, te nem értesd, hogy én már nem akarok buddhista lenni, se egzotikum, se tömör, ezertermős lótnak, se törékeny orchidea, mert gondolom, hátravan még neked a másik véglet, a fűszeres afrikai bennszülöttség, legközelebb abban fogsz elmerülni. De addig is, értsd meg, hogy félttem

a szirmaimat, szegény kis árváimat, féltem mind a négyet, együtt is meg külön-külön is, a két nagyot is és a két kicsit is, ahogy tetszik, ahogy neked tetszik, ahogy neked és mesterednek. Mert nekem csak ez a négy szirmocskám van, és nem szeretem, ha árnyék vetül rájuk, mert én át nem ültethetem őket száraztul-gyökerestül mindannyiszor, ahányszor te... Mert azt még csak-csak megbocsátottam volna neki, neked, hogy istennő és hat karja van, világos: az egyikkel önti beléd, bocsánat, kortyonként itatja veled a drága lény a frissítő-gyógyító-erőre kaptató teát, a másik kezével a ginzengedet kaptatja felfelé, a harmadikkal a gyerekedet ringatja, a negyedikkel pirítja a hagymát – a vöröset, nem a krókuszot – a májad alá, az ötödikkel hajnaltól napestig „görnyed” atyáidtól örökölt rizsföldeden (isten nyugosztalja azért azt az egyet a Farkasrétiben, aki megcsinált), a hatodikkal pedig, ha esze van, önmagával törődik. Végül is nő, ha istennő is, hadd szépítkezzen, hadd ápolgassa a lótuszát, én megengedném neki, értsd meg, végül is, én is megcsinálom azt, amit ő azzal a hat kezével, csak én lassabban, nem egyszerre. De mit kezdjek most a három szemével? Tudom, drágám, tudom, már mondtad, hogy szemből is három van neki, de bizonyára elfojtottam idáig, a pszichológus is ember, miből gondolod, hogy egy nyitott könyvet vettél feleségül, igaz, csak az anyakönyvvezetónő előtt, na tessék, az is nő volt, és különben is, az is lehet, hogy csak most értem rá felbuktatni a mélyemből annak a nőnek a *harmadik szemét*, hát mit csináljak, most kaptam egy hetet a munkahelyemtől, aminek ez a harmadik napja, a harmadik reggel, hogy nem kell készülődni, ráérek beszélgetni veled, törődni azzal, ami nyomaszt, lelassít, elfonnyaszt. Igen, úgy látszik, drágám, most jött el az ideje, a napja, órája és perce, hogy szembenézzek azzal, amit homályosan mindig is, jó, csak tavaly óta homályosan, de azért tudok. Hogy elég volt, hogy hiába nézem, igaz, csak homályosan, ezt a szemet, ezt a harmadikat tavaly óta, én ugyan nem tudok vele mit kezdeni, mert a hat kéz még csak-csak, az ezer mosoly még csak-csak, legfeljebb azt éreztem volna, amit tavaly óta, hogy akárhogy kapálózok utánad ezzel a csak két kezemmel, a nyomába se érhetek ennek a nőnek, de ez a harmadik szem! Hát mért nem elég neki a két szép női? Nekem ebből elég volt, nekem ez a nő nem kell; tudom, drágám, tudom, nem keffentesz félre vele, istennővel elég körülményes is lenne, bár egy másféle tudatállapotban miért is ne lehetne? Lehet, hogy ezt keresed, drágám, a megvilágosodásban? De ez engem most már nem érdekel, nekem ez a nő akkor se kell, ha neked sikerül másállapotban, bocs, egy másik tudatállapotban szeretkezni vele, mert nekem akkor se kell. Én most feladom ebben a szent, bocs, megvilágosult pillanatban, én feladom a vele való lájtos női harcot, az értetek, férfiakért való harcot, az ösztönös, ősi, szent vagy mifene versengést övele, versengést érted, teéretted. És nem érdekel, hogy a nyomába se érek, nem tudok és most már nem is akarok a nyomába érni, mert ezzel a harmadik szemmel

betelt nálam a pohara, ne szólj közbe, tudom, hogy nem szokták pohárral ábrázolni, mert miféle nő ez, minek neki a harmadik szem, a homlokközépi, a nekem, a görögrajongónak küklopszi szem, nagy és pillátlan és szemhéjtalán és örök meredő. Hát miféle csajszi ez: istennő, aki valamelyik kezével csak-csak elkapja időben a hullót, a reményvesztettet, vagy emberlelket faló, buta szörny, hatalom, ami mindig csak ígérgeti a beteljesülést, a nirvánát, a mindent elengedésért, a mindenről való lemondásért cserébe. Hát micsoda vezeklő keresztény-beütés ez, ez a harmadik szem, ez a férfias, örömtelen szigor, és nekem ne is mondd, jut eszedbe, hogy bajsza is van – te jó isten! – a szerencsétlennek, hogy olykor bajusszal is szokták ábrázolni a kis hölgyet, mert eredetileg férfi isten volt. Hát azért jól kiszúrtatok vele, mert ti ugye, drágám igencsak tiltakoznátok, ha egyik napról a másikra, na jó, egyik évszázadról a másikra, csak úgy, a megkérdézetek nélkül a véletlen vagy valami női isteni fohász melleket növesztene a ginzengetek fölé, bár ki tudja. Ha minden igaz, ez az évszázad a nők évszázada lesz. El is fogjátok tőlünk irigyelni, mint az édesburgonyát, vagy mifenét, amit nektek is, nemcsak a kölykeinknek-kölykeiteknek kaparunk ki a földből, ősidők óta, ha nektek odakint per pillanat nem sikerül egy bűdös görényt se levadászni. De engem ugyan akkor se fogsz meg ezzel a bajusszal, nekem ugyan mindegy, hogy aki előttem áll, minek érzi magát, férfinak, nőnek vagy mindkettőnek. Az ember legfőképp ember, az isten meg isten, és szeretek én nő is lenni, ha lehet, de nem így, nem az értetek való harcban, a féltékeny acsargásban. Velem ugyan ne próbálkozz, én ugyan most már le nem kurvázom, le nem hímrinygózom ezt a kis bajszos istennőt, ezt a nőt is, férfit is. Én ugyan nem mondom, micsoda szajha, hogy nem elég neki az a férfi, aki a nőket szereti, azok is kellene neki, akik a férfit szeretik, biztos, azokat vizslatja a nagy hímszemével. Nem mondom, nem én, hogy a mindet akarja, az összes férfit, és nekem egyet se hagy. És nekem ne mondd, hogy a nőknek is segít, nekem ugyan ne segítsen, van énnekem barátnőm elég, ha akarja, törölje meg az orrát a gyerekeknek, mondja meg, hol olcsóbb a mosópor, mondja, hogy ahol eszik, oda nem piszkít, és akkor, mint barátnőmet, az asztalomhoz, az asztalunkhoz engedem. Ha nő, tisztelje bennem, hogy én is az vagyok, az egyetlen itt, ahogy ő is egyetlen vagy legalábbis első a számomra az ő otthonában. Ha nő, ha férfi, ne keltsen háborúságot férfi és nő között, ember és ember között, akik szeretik, még szeretik egymást, ne hintse el a féltékenység pusztító magvait, hadd ereszhessen el mindenki szíve szerint, akit és amit el tud eresztetni magától, ha eljön az ideje.

És nekem azt se mondd, hogy olyan éles a hallása, hogy még a sóhajokat is meghallja, te csak nyugodtan ácsingózz utána most már, akár álmaidban is, mert a sóhajt, ha figyel rá, az ember is meghallja. Remélem, én is meg fogom hallani az övét, ha majd elhagyod, elereszted. Mert ilyen az ember, megragad és elereszt, megragadják és

eleresztik, én se tudok mást, csak az anyánk csecsét, amit mindenhova mindig magunkkal vinnénk, de ne neved ki, mert azt is csak addig, amíg kicsik vagyunk, amíg fel nem fedezünk más ételeket és más forrásait a nyugalomnak. De talán a vágy, a mindig kéznél, száznál levő bimbó után, megmarad bennünk örökre és alapja lesz, kiindulópontja minden majdani ragaszkodásunknak, ragaszkodásunknak a pusztá léthez, ragaszkodásunknak a másik élőlényhez, aki nem mindig ugyanaz, de nem mindig más. Sajnos, mondanád te, hál' istennek!, mondanám én, mert nekem nem kell a változatosság, az csak téged gyönyörködtetett, míg én szűztisztza anyaszerepben léptem föl játszótérek, gyerekrendelők, vízpartok, erdei ösvények és kiállítási termek színpadán, a gyerekeinkkel, a két lánnyal, s aztán a nevedet, a te nevedet továbbvivő kisfiúval.

És igaz, hogy pár éve még az én álmom volt égbe szökkenő sziklán buddhista kolostort látni, igaz, hogy én akartam kis időre kivonulni ebből a páneurópai, keleti pálcikákkal megfűstölt, de még azért keresztény katyvaszból, de már nem akarok. Isten-istennő-szent ember lakozék csak bennünk mindenkoron, mert ott a helye, nem falak közt.

És különben is, drágám, valaki azt mondta a minap, vagy csak a minap bukkant fel bennem, fene tudja, hogy a buddhista kolostorokban nőnek nincs helye. Hát menj csak te oda egyedül, mert tudod, kinek van kedve két hétig a prérin, bocsánat, a fennsíkon táborozni, várva, hogy te arra várj, hogy megvilágosodj. Nekem ne mondd, hogy húsz fok van ott is nyáron, de micsoda húsz fok, micsoda két hét egy hatalmas, bár kultikus sziklafallosz tövében egyedül. Míg te odafönt, odabent mantrázol, én idelent zsolozsmázhatnék árván, habár hűségese. Hát micsoda sorsot, na jó, nyarat szánál nekem, és nekem ne mondd, hogy csodálhatnám is, csodálhatnám a kőkemény sziklán – hát milyen legyen, ha kőből van –, csodálhatnám is azt a gyönyörű kolostormakkot, míg te benne tévelyegsz, bocsánat, keresed önmagadat. Mert mit néznek én rajta két hétig, láttam én már eleget, már úgy értem, mielőtt veled összekötöttem volna a sorsomat, hát nem szégyelled magad? Két hétig táboroztatnád az én árva szirmaimat

egy roppant szimbólum tövében, hát miért nem féltesz te engem a kísértéstől, és ne mondd. Ne mondd, hogy lesz ott bizonyára egy falu is, mert kell valaki, naná, hogy nő, aki kimossa a szerzetesrend gatyáit, vagy amit hordtok, csak nem jártok meztelenül? Bár transzban úgyis mindegy, akkor úgyse egymást látjátok, akkor úgyis a mindenséggel egyesültök, ha sikerül. És ne mondd, hogy vannak női szerzetesrendek is, annyira még nem vagyok öreg, tőlem lecserélhetsz egy fiatalabbra, de miért kellene nekem ezért kolostorba vonulni? Nem drágám, te mehatsz, ahova akarsz, fölfelé, a meddő, bocsánat, meredő makkba a felhők közt. Jól van, drágám, most elszóltam magam, igazad van, elakadtam a tőnél, de te meg azt értsd meg, nektek akármekkora nagy, az gyönyörű, míg engem egy nagyságon túl meddővé tesz, megöl. Hát én inkább lefelé megyek arra a két hétre, keresek magamnak egy olcsó kis, ne félj, nem férfitprostit, csak tengert, egy tengert, nem túl drágán és nem túl messze, és akárhány fok lesz, odaadom magam neki.

Belefekszem a sekélyébe, és hagyom, hogy lötyböljön, csak simogassa, mossa bíborszín szirmaimat, kultúrhulladékös agyamat két hétig, és engem nem érdekel, hogy sós, csak csinálja, csinálja azt, ami a dolga. Mert nekem a tenger, nem tudom, mondtam-e már, anyaöl-bölcső, ölelő apa, incselkedő fiú, és hű szerető volt mindig, és az is lesz, míg élek, veled vagy nélküled. Közeg, ahol se fájdalom, se vigasz, és ahol harc sincs, se semminek és senkinek a hiánya.

És dehogy vinném én a tengert a nirvánába magammal. Minek? Hisz ott is ilyen lesz, ez lesz. Velem vagy énnélkülem.

Tudom.

LÁSZLÓFFY CSABA

Abnormális elégia

*„Korral elomlik a szirt, az ekét elemésztí a rozsda”
Ovidius: Amores (Első Könyv, 15.)*

Mintha tömény zsírréteg zárná el a törékeny gyermekkor tüneményeitől (ó, rég feledett túlérzékenység)! Könnyeit érzi; mint az elolvadt hó, patakokra szakadva arcán. Kit sirat ő még? Önmagad árnyát mindenképp – te, a nagynevű író és humorista Karinthy-fi, Gábor! – (Ő, aki zsenge ókori szív szerelmes verseit ülteti át épp magyar nyelvre: a hexameter sorokat követő sor pentameter – hisz disztichon illik az elégiákhoz.)

Hányszor bújt el a függönycsendben, az éjbe sötétült úriszobában, hogy ne hallja a civakodást már?! Rojtokat tépve az ajkát kékre harapta, hogy el ne sikoltssa magát, ha az anyja fölényteli dölyffel sújtott apja szemébe, s a férj viszonzva az indulatot belemarkolt volt az Aranka hajába, s húzta tövestül – az ideggörcstől megmerevültté vált, tehetetlen fiukat is a porig megalázva.

Ilyenkor könyörögni ha tudsz valahogy, na de ő csak körmeivel vájt ösztönösen bele mélyen a húsba, egyszer még a vér is kiserkent, s berohant, a vécéajtót kulcsra bezárván; ámde hiába bújt el, nem sikerült soha képzelt vétkei gyarló nyomait eltüntetnie. Lassan végre magához térve: a ház egyszerre kihűlve, kihalt; csak a falra rávetülő, otromba-nagy árnyak –, s ő fölocsúdva fordította tovább az ifjú poéta merész és erotikus bujasággal telt szövegét: az AMORESt. Első Könyv hetedik fejezet – már címe is vádlón, mint a tanú, kiabált: Megveretik Corinád!...

Nos, bármily hihetetlenül hangzik – a teste mély kerevetre zuhant kimerülten –: az ember (gyalázat) botorul, kit kedvelt, azt üti mindig, bárhogyan is kötődjék hozzá! (Frigyes, Aranka: volt, aki nem látott örülni s elvetemültnek benneteket?... De hányan szóltak?

Ó, a fiuk se) –
Ő nem szólt, nyelvén félelem ült, iszonyú...*

Hallgat sérelméről – mint aki féli a bosszú-
álló isteni kéjt (s a ziháló mostoha némbert)
– mint ahogy anyjával Panthéuszt, Théba királyát,
éppúgy tépeti őt szét. Látja buján, eszelősen
Agaué-Arankát, kezében tartja fiának
ifjúságát. (Gyászos pózban manipulálja
környezetét a hasadt agy: „Nézd, e korán elaszott ben-
sőt(!), a sakálok étvágját is messze-riasztót!...”)

„Azt se tudod, mit szólj, s még úgysem: mit cselekedjél?
Bár azt tudni: ki vagy te!...”** (Prostituál lebegőn a
szólam – a hit, hogy az Isten lelke suhant el a fényben!)
Tolakodó sok kéz s szív. Holmi butácska betegség-
faksznik, hámlások fantomi léte belül.
És vacillálsz eleget, mint hű Szerelem katonája...

Elégtételek annyi, hogy ellenségeden győzni
tudsz, ha tulajdon génjeidet vered át nyilaiddal!”

»Álom-herceg«: vér csepeg trónörökös, koronádról! –
S ha netalán Karinthy-(korinthuszi)-csontba ütődik
dárdád?... Mostoha gyermek, apádban örökre riválist
láttál (selymes réten dúslakodó baroméhség!) –
Hol van az édesapád?... „Korral elomlik a szirt,
s mindenén úr az idő* –

„Úgy hát lelkileg is
lettem hasznos-okos pária: mint nyomorék?!

NINCS SZERELEM, MI MEGÉRNÉ...

Rókaszukácska-anyám és
a tehetetlenség cégére: te, bélyeged impo-
tens vigyorral tűrő s bajkeverésre kevélyen
rávehető Aty'! (Ez egymaga konkurálhat a díszes
svéd akadémia presztízsét kihívta tumorra –
túlzok-e tán?) Nyomorult, beteg én – kezdetben alig több:
ostoba bunkó –; míg azt hittem, mímelem álmom
s álmodozom, rémálomban rám tört Dionüszosz:
bősz Bacchus-ivadékok csattogtatva patáik.
(Megrohamozván latorkertjei képzeletemnek
– lám, ma megint az ágyba vizeltem!) Bújnak a rusnya
szörnyetegek ki a paplan alól, egymásra kacsintva,
és a szemükből tűznyíl lángja lövellt ki fölöttem;
kábulat fátyla ha fedte is obszcén élvezetüknek
trágárságait, éberen egygyé forrva a nyelvük –
lásd a sikátorok sarkán a párzó kant a szukával.
Hány busa férfi nyakára lesújtott, mint a bakó, a
csak ön-mutogatásra – fehérmájjal – született, dús
vérbuja nő! (Észlénny faterom, igazán te ne tudnád?)”

Lágy apa, szójátékok Mestere, akrobatája:
a zseniális és abnormis közt kifeszített
kötélről le-lepillantván furcsán hunyorító
pápaszemes fiadra, ki a lágymányosi réten,
kiskamaszokkal, a halk fantasztikum ősi határán
él különcként (még mai is, ott bujkálva, akár egy
agydagánat).

„Ha világ ez?... inkább meg sose tudjam:
micsoda” – mondá ő(!) gyanakodva, a Nagy-Frici kényszer-
(sült)neurózisos, vén költőfia – volt, ki szerint a
klánunk „fekete báránycája”. (A név sikerén már
bágyadtság fog el – ezt firkantja a cetlire Gábor –;
csak ne kelljen zokni gyanánt felhúzni naponta!)
Húsba harapva dühében, elfordul, mikor őt: e
homunculusi-sápadt férget nemzeni nem rest
isteni Frigyes arcát szégyen lángja kigyújtja.

„Fiatok, ím, timiattatok földre sütötte szemét, le...”
Áll szomorún és nézi a padlórést, ahelyett, hogy
anyja kibomló hajfonatát őrlöngve cibálná.
„Arankára viszont egyszerre csak úgy »reajött«, hogy
nyers kacagással csókot nyomjon szürke pofámra –
(jobb-e kiverve Zeusz ujja közül a szigony?!)”

*

(Utólag, idegosztály emeletén, a szobában,
Benedek István nyakatekert szakfejtegetését
is iszonyattal tűrve... s letörve okulni azon, hogy
rosszabb is lehetett volna nekik?) – „Szüleimnek.”

*

„Páholtak polgárt meg sült bolondot is – ó, de
hányat! – az orrom előtt már. Hozzám senki sem ért, csak
a félelmet-gerjesztő nyilasok csaholása.
Még hogy heg fedi arcom(?) – a lelkemet senki se látta...
Múlik az éjszaka, ó, de hiába – ki képes előttem
nyitni a zárt? Álom s örökölt vágy kábulatától
eldugaszolva fejem, leszek immár rosszhiszeművé.”
A magafajta ahány láncot visel el; de hiába
szűköl. Kristály harmattól bár csillog a város,
holtidegenség mégis minden; s benne is őrlöng,
hogyha bolondokház-födelével játszik a szélvész.
Fagyban, forróságban folyvást fojtogató lét –
ifjan ilyen nyomorult kirekesztett sors; a szülőföld
tág mezején ezután már minden sejtje üresség.

Máskor – egy másik időben („Mit mind jösztek az álnok
 rögeszmével! A most vagy a múltkor: hol a reális?)
 – a Feneketlen-tó partján ült, már ha tehetne,
 s bárha a Hádész jujde-sötétség-sátra borult rá,
 nem érezte magát szépfórként kirekesztve,
 mint a habókos brancsban... „Túlélési esélyem
 bár jóval kevesebb lett, mint ama koponyaléke-
 léssel végleg híres apámé. Ó, Európa,
 téged is titkolt elmebajoknak kínja gyötör, mint
 engem, a szórakozott, fura őskori lényt, aki (hallod?
 néhai enzim ez, undok hangszúlyá kövesedve!)
 génben kódolt, isten tudja mi bünt örököltém? – –
 Rég kimarta a szívem a könny! (apa érti) a piszkos,
 züllött, ferde családi bugyorban. A rímek
 »dróttalan távíróján« mennyi fölösleges izzás,
 s az a kevés, hínárosan nyúló remény a neander-
 völgyi ködökbe veszejtve... No persze, Siófok
 partján is csak: „A NÓM!” – Frici mást se rikácsolt.
 Végül is ez volt (nem az enyém), de doftor uraknak –
 Aranyketrec-igéken kívül is – ez marad immár
 az a bizonyos „életképtelen/s/égi szindróma!”

* Ovidius

** Dionüszosz-parafrázis (Euripidész: Bakkhánsnők)

OROSZ ISTVÁN

A KEMPELEN-VONAL

*„Ez a nap nem Kádár első száz évének a vége, hanem
eljövendő évszázadának kezdete.” (Moldova György)*

A Budapesti Rendőr-főkapitányság 2007. november 29-én keltezett közleményében lezárta a nyomozást az eltűnt Kádár-holttest ügyében. Kádár János 1956 novemberétől volt Magyarország első számú pártállami vezetője. 1989. július 6-án, éppen azon a napon halt meg, amikor a Legfelsőbb Bíróság hatálytalanította az általa kivégeztetett Nagy Imre és társai perében hozott ítéleteket, és ünnepi külsőségek közt újratemették a mártírmíniszterelnököt. Mint ismeretes, Kádár holtteste 2007. május elsején, vagy az ünnepet követő hajnalban tűnt el a Fiumei úti sírkert munkásmozgalmi panteonjából. Május 2-án, szerdán a temető dolgozói fedezték föl a sírbráblást. A nyomozás során közel hatszáz személyt hallgattak meg. A nyomok, a szakértői vélemények és a tanúvallomások alapján azonban nem merült fel olyan adat, tény vagy bármilyen bizonyítékként értékelhető körülmény, amely a tetemet eltulajdonító személy, vagy személyek azonosítását lehetővé tette volna, vagy legalább a különös bűncselekmény okát megmagyarázta volna. A közel héthónapos nyomozás végén kiadott, meglehetősen sablonos és gyanúsán szűkszavú közlemény egyáltalán nem említi az úgynevezett török-vonalat, más néven a „Kempelen-szálat”.

2007 tavaszán Budapesten, a Múcsarnok nevű ismert kulturális intézményben kiállítást rendeztek „Kempelen – ember a gépben” címmel. Az általában képzőművészeti kiállításoknak helyt adó Múcsarnokot 1989 óta, mint a magyarországi politikai változások jelképét tartották számon, hiszen a Nagy Imre újratemetése kapcsán rendezett rendszerváltó programbeszédék éppen az épület lépcsőjéről hangzottak el, és ott állt a fekete drapériával bevont épület előtt a miniszterelnök koporsója is. A 2007-es Kempelen-kiállítás idején az épület külső megjelenésében már semmi nem emlékeztetett az 1989-es eseményekre, és maga a kiállítás is próbálta kerülni a politikai utalásokat. A tárlat fő attrakciója egy 18. századi sakkozó automata

volt, a híres „Török“, amelyet sosem részletezett „titkos dokumentumok“ alapján John Gaughan Los Angeles-i bűvész-technikus, a neves illuzionista, David Copperfield közvetlen munkatársa, éppen Kádár halála évében, vagy ha tetszik, az újratemetés idején, 1989-ben rekonstruált. Az eredeti masinát 1769-ben készítette Kempelen Farkas szabadműves magyar polihisztor, állítólag azért, hogy királynőjét, a Habsburg Mária Teréziát szórakoztassa. A szerkezet látható része egy sakkasztal mellett pipázgató turbános török volt, életnagyságú fabábú, aki valami belső mechanika segítségével tologatta a tábla vörös és fehér figuráit. Az automata titkát valójában sosem fejtették meg, voltak, akik azt gyanították, hogy el van rejtve valaki az asztalban, és ő mozgatja belülről az életnagyságú törököt. Akadtak, akik meg is nevezték az elbújtatott, Johann Baptist Allgaierre, a kor ismert sakkozójára gyanakodtak, hiszen mindketten, a török és Allgaier is gyakran és eredményesen használták a „királycselet“. A ma már ritka, kissé romantikusnak elkönyvelt megnyitás a nézők számára is szórakoztató volt, hiszen már a parti legelejét áldozatok, ütések és éles helyzetek jellemezték. Bár a királycselet elnevezés csak a játék egyik bábújára utal, de ha felsoroljuk az automatával az idők során megmérkőző személyiségeket, valódi királyokat és igazi uralkodókat kell emlegetnünk. A királycselettel győzött az automata Nagy Frigyes, III. György, sőt Napóleon ellen is. A nagy Bonaparte kétszáz éve, 1809. július 4-én éjjel a wagrami ütközetre készülve vette hírül, hogy a Schönbrunnban maradt Kempelen híres sakk automatája, és azon nyomban odavitette magát. A kiváló sakkozó hírében álló császár állítólag veszített állásba került, melyet egy szabálytalan lépéssel próbált menteni. A különböző források eltérően tudósítanak a folytatásról. A Kölesi- és Melczer-féle Nemzeti Plutarkus szerint „a Basát öszve hánnya, vetette és hajította mérgibe“, vagyis Napóleon tönkretette a gépet; francia források viszont, egy „szemtanúra“ hivatkozva azt írják, hogy a többször is megismételt hibás húzás a „sakkozógépet“ bosszantotta annyira fel, hogy az lesöpörte a táblát. „Ekkor a császár mosolyogva távozott, vidáman konstatálva, hogy még egy automatát is képes volt kihozni a sodrából.“

A gép további sorsáról eltérő információk vannak. A jakobinus szimpátiái miatt kegyvesztett Kempelent félreállították, a gép állítólag egy Mälzel Nepomuk János nevű bécsi zsidó vállalkozóhoz került, aki jól meg is szedte magát a találmányon. Világkörüli bemutató útra vitte, amelynek során többek közt Benjamin Franklin is játszott a géppel, sőt Edgar Allan Poe is, aki némi szkepszissel bár, de minden mást toronymagasan felülmúló csodának nevezte; csodának, legalábbis akkor, ha nem ül senki a dobozban. Hogy ült-e, és ha ült, ki lehetett az, aki a költő ellen a fehér bábukat tologatta, ma már nehéz lenne megválaszolni. Egyes adatok szerint 1854-ben Philadelphiában az ottani technikai múzeummal együtt leégett a híres masina is. Más

források úgy tudják, visszakerült Bécsbe (sőt igazából el sem került onnan), és szövevényes története során a világpolitika számos szereplőjével megmérkőzött. Marx és Hitler mellett valószínűsíthető, hogy 1909-ben a Bécsben tartózkodó Lenin is játszott vele (aki ugyanebben az évben, egy nemrég előkerült fényképsorozat (fotó, ill. a róla készült rézkarc, a szerk.) tanúsága szerint magával Hitlerrel is váltott partikat).

A magyar történelem ismertebb személyiségei közül gróf Benyovszky Móric és Martinovics Ignác, illetve egyes források szerint Tisza István is játszhatott a géppel. A legérdekesebb annak kiderítése lenne, vajon gróf Széchenyi István sakkozott-e a törökkel? Sajnos nem maradt erre vonatkozó feljegyzés, az azonban, hogy a „legnagyobb magyar” rendszeresen sakkozott, sőt sakkelmélettel is foglalkozott (a halálakor zárolt könyvtárában 23 sakk-könyv volt), valószínűsíthetjük az esemény megtörténtét. Utolsó naplójegyzeteiben (1860. március 29.) is a sakkot emlegeti, és érdekes adalék Széchenyi kisebbik fiának, Ödönnek (aki egyébként a Pesti Sakk-kör elnöke volt, s később török pasa lett) egy sokat vitatott kijelentése: „Apámat csak a török tudta mattolni.” Voltak, akik úgy hitték, a sakk automatával csempészték be Széchenyihez a gyilkost, úgy is juttatták ki, s Ödön a rejtélyes megjegyzéssel erre utalt. Természetesen a második világháborús hadműveletek alatt, illetve a béketárgyalások során is kiemelt szerepet játszott a „jelképként” számon tartott sakk automata megkaparintása. Vannak történészek, akik szoros összefüggést látnak Ausztria semlegessége és a császárokat és diktátorokat legyőzni képes masina titkos átadása között.

Kádár János vonzalma a sakkozáshoz közismert volt, talán őszinte szenvedélyből sakkozott, illetve jelent meg a fontosabb versenyeken, de valószínűleg a párthű kötelességtudat is szerepet játszott ebben, hiszen a bolsevik ideológiák mindig is a kommunizmus szellemi fölényével társították a sakkot, és a szocialista országokban komoly súlyt fektettek arra, hogy tekintélyes közszereplőket nyerjenek meg a játék népszerűsítéséhez. Talán ahhoz is köze van a sakknak, hogy politikával kezdett foglalkozni. Valamikor a harmincas években sikeresen szerepelt egy kezdők számára rendezett versenyen, és jutalmul Engels: Anti-Dühring című könyvét kapta. Emlékezései szerint ez az olvasmány alapvetően meghatározta gondolkodásmódját. Talán ha a mozgalmi munka helyett a játéknál marad – írja –, elérhette volna a nagymesteri címet. Egy nevezetes játszmaját Portisch Lajos nagymester idézte fel. 1973-ban úgynevezett „négykezes” partikat játszottak. Kádár partnere Karpov nagymester, a későbbi világbajnok volt, Portisch párja pedig a szovjet nagykövet: Pavlov. Mint a pingpongból szokásos, mind a két oldal felváltva húzott, két parti döntetlenül végződött, a harmadikat a Karpov–Kádár páros nyerte meg. Ha elfogadjuk Portisch értékelését: „Karpov akkor még nem

játszott jobban nálam, Kádár viszont jobb sakkozó volt, mint Pavlov“, akkor Kádár tudása döntött.

A bevezetőben említett „Kempelen-vonal“ feltűnően hallgatag nyomozóinak voltaképpen a sakkozógép budapesti megjelenése és a pártfőtitkár holttestének váratlan eltűnése közti összefüggést kellett volna felderíteniük. Nincs tudomásunk arról, hogy miféle rendőrségi főhatóság milyen alosztályának mely illetékese és miért határozott úgy, hogy értesüléseiket bölcsebb titokban tartani, azt állítván, hogy semmit sem sikerült kideríteniük. Ha tudomásunk nincs is, sejtéseink azért lehetnek, ugyanis 2007. május másodikán, a sírrablás felfedezésének napján még minden hírportál tudósított arról, hogy a BRFK mellett a Nemzetbiztonsági Hivatal nyomozói is vizsgálták Kádár eltűnésének körülményeit. Nos, ők már sajtótájékoztatót sem tartottak, és az NBH-tól nem is szivárgott ki soha semmilyen, az ügyre vonatkozó információ, hacsak nem tekinthető információnak a „hírzárlat“ kifejezés, amellyel a felvilágosítást kérő tudósítokat kifizették. A büntényről a hivatalos szervek azóta is mélyen hallgatnak, bár bulvárszinten gyakran bukkantak fel egymásnak is ellentmondó találgatások. Egy ukrán látóasszony németországi megbízót „látót“, egy volt titkosszolgálati alkalmazott a romagyilkosságok kapcsán elfogott debreceni halálbrigád egyik tagjára gyanakodott, voltak, akik Tisza István sírrablóit sejtették a Kádár-ügy mögött (gróf Tisza István egykori, szintén meggyilkolt miniszterelnök koponyáját 1985-ben lopták el a család geszti kriptájából), sőt akadtak olyanok is, akik szerint Gyurcsány Ferenc akkori miniszterelnök rendelte meg a sírrablást, hogy kormánya aktuális botrányairól (köztük az elhíresült őszödi beszédről) elterelje a figyelmet. A rendészeti ügyekben általában megszólaló szakértők, bár sírrablással kapcsolatos tapasztalatuk nem sok lehetett, érzelmi motivációt, üzleti szándékot, ereklgygyűjtési szenvedélyt, feltűnési vágyat emlegettek, és meglepő határozottsággal egyeztek meg abban, hogy Kádár maradványai soha nem fognak előkerülni.

A visszatartott (vagy meg sem szerzett) hírek hiányában hipotézisekre kell hagyatkoznunk. Gyanakvásra adhat okot, hogy Kempelen gépezetét használták már olyan, vagy hasonló célból, amelyre a budapesti eset kapcsán is gondolunk, sőt bizonyos francia források azt állítják, hogy tulajdonképpen a sakkautomata eredeti célja éppen a politikai embercsempészet volt. A leghíresebb eset 1776-ban történt, négy évvel Lengyelország első felosztása után, Rigában egy zömmel lengyel katonákból álló ezred föllázadt. A rebelliót levertek, az összeesküvés feje, Walerian Worousky elmenekült a megtorlás elől, de olyan súlyosan megebesült, hogy mindkét lábát amputálni kellett. A csonka tiszt orosz területéről történő kicsempészésében kapott szerepet Kempelen sakkozógépe. Miután Worousky elrejtőzött a gépben, elindultak a határ felé; de, hogy gyanút ne keltsenek, útközben

előadásokat rendeztek, s a kiválóan sakkozó lengyel annak rendje és módja szerint le is győzte a kihívókat. Az jelentett csak némi ijedelmet, hogy a szintén jól sakkozó II. Katalin cárnő is értesült a csodagépről és Szentpétervárra rendelte Kempelent gépével együtt, ahol játszott is néhány izgalmas partit az automatával (illetve a benne rejtőző forradalmárral).

A feltételezésnek, hogy tudniillik Kádár budapesti eltűnéséhez a sakkozógépnek köze volt, ahogy mondani szokták, sem megerősítése, sem cáfolata nem hangzott el, holott egy, a TKM magazin 2010 márciusi számában megjelent cikk már határozottan utalt ennek valószínűségére. Kádár tetemének sorsa 2007. május elseje óta ismeretlen. A Műcsarnokban rendezett Kempelen-kiállítás 2007. május 28-án (történetesen épp a hírheft őszi beszéd első évfordulóján) bezárt. A sírbrálás és a kiállítás lebontása között eltelt egy hónap éppen elegendő lehetett az akció megtervezésére és lebonyolítására. A nyilvánvaló kérdésre, mi szüksége lehetett bárkinek is a kommunista diktátor holttestére, csak kommunista logikával lehet megtalálni a választ, amelynek azonban van némi köze a sakkhoz is. Alexander Bogdanovot legtöbbször arról a híres fotóról ismerik, amelyen Leninnel sakkozik Gorkij Capri nyaralójában. A partit megnyerte, a Leninnel folytatott ideológiai küzdelemben viszont alulmaradt. Megtörtént vele, ami a Szovjetunióban csak kevesekkel, titkos összeesküvéssel vádoltan is kikerült a börtönből. Valamit tudhatott Bogdanov, ez pedig nem volt kisebb dolog, mint az örök élet titka. Gerontológiai és hematológiai kutatásokat végzett, és vértranszfúzióval kísérelte meg visszafiataltítani az idősödő bolsevikokat. Bizonyítékul először saját magát fiatalította meg – állítólag 10 évvel. Leninen ugyan nem tudott segíteni, ám amikor meghalt, Bogdanov végezhetett méréseket az agyvelőn, hogy a zsenialitás fizikai mibenlétét kimutassa. Ekkor kerül szóba a feltámasztás kérdése is. Egy Sztálinnak és Buharinak írt levelében komoly eséllyel kecsegtető kísérletekről számolt be. Valószínűleg ez lett a veszte. Alighanem Lenin második eljövételét akkor még túl korainak ítélte a párt.

A tudományos kísérletek ma már nem csak a vértranszfúzió területén folytatódnak. A halottak szövetmintáiból kinyert DNS molekulákkal foglalkozó, többnyire a nyilvánosság elől elzárt laboratóriumokban lázas munka folyik. A kiszivárgó hírek szerint igen biztatóak a klónozással visszaállítható élet lehetőségét előrevetítő próbálkozások. Nem tekinthető tehát kizártnak, hogy a Kádár János kanonizációja mellett (a centenáriumi szónok, Moldova György, proletárszentnek nevezte) feltámasztása és visszatérése is, hogy a főtitkár kedvenc szavával éljünk: „napirenden van“.

MÉG BÚCSÚZÓBAN IS

GÉHER ISTVÁN emlékére

Nemzedékek tanítója – ezt olvashatni a leggyakrabban róla. Epitheton ornans: talán így illene leginkább a stílusához. De hát ahhoz sem. A személyéhez, a szerepéhez, a költészetéhez pedig a legkevésbé a díszítő jelzők passzolnak. Talán egy állandó? Egy epitheton *constans*? Petróczi Éva a *Mi van, Catullus?* megjelenésekor (1984) mint *alluzionista* költőről ír Géher Istvánról az ÉS-ben. Célzások, utalások, esetleg beleérzések, szerepek – tehát valamiféle játék, ami mindvégig jellemzi a költészetét is? Ha igen, akkor ez nemcsak az *agnominatio* nivóján határos az *illúzióval*. Hanem az itt-lét lényegét fogalmazza meg. S nem csupán az alkotásban, de magában az emberi jelenlétben is. Dávidházi Péter már erre utalt *A modern magyar költészet átrendeződése* Géherre vonatkozó megállapításaiban (Mozgó Világ, 1982), s érvényben is marad az értelmezés mindmáig – legalább is a költőre és tanárra. Ám ez a kultúrába-hagyományba ágyazott ontológiai világkép egyre sérülékenyebb; a sodródás ‘korszerű’ életállapota nem ennek a szellemi magatartásnak kedvez, inkább maga szorulna gyámolításra: tőle. Helyette ő segít, a *konvenialis* lélek, még búcsúzóban is.

Nálunk közölt utolsó versével köszönünk el az ezredforduló egyik legmarkánsabb, -mértékadóbb, egyszersmind legpuritánabb irodalmárától. (*m-i*)

GÉHER ISTVÁN

QUID EST TANÁR ÚR

1. *Vojtina, innen-onnan*

Öcséim, én már ivócimborátok
Nem leszek ... Az értelmiségi átok
Méregpoharát egyedül iszom.
De süketülve, oda és viszont,
Értem a szót – hisz én neveltelek
Benneteket. Hogy mivé lettetek,
Az érdemem is. Vagy az én saram?
Pályátok tisztos. És boldogtalan?

Ugyan! Hát azt lehet tanulni tőlem,
Hogy sáros földön boldogít az érdem?
A pályabér itt csak a tiszta semmi.
Ebből tudunk csak önmagunkra lelni.
Lázadni kell? Van, aki meghajolna.
Tapasztaltam ezt fiúk. Évek óta
Úgy vagyok veletek, hogy nem vagyok...
Elvesztegettem a rám bízott

Talentumot? Bár mondanátok ellent!
Hogy esőben is felruháztok – a szellem.
Nem értitek: hogy? Pedig meg-megírtam,
Míg gazdátlanul napról napra hordtam
Hümmögés nélkül a lélek-magányt.
Van lelketek. Fellelkesít talán ...
(A föld alatt koccinthatok velem.)
A poharamat rátok emelem.

2. Perbeszéd

A daimon, mondja Szokratész,
kezében a bürökpohárral,
az tudja, miért halsz, minek élsz:
öröklétedet elhiszi, rád vall.

3. Ha megírta volna

Minek álltok itt meghatottan,
akiket tanítottam?
Áldozatok kakast
értem –
A félelmet nem érzem.
Csak azt, hogy hidegedik a lábam ...
Rátok kukorékolok hajnaltájban.
(2012)

NEM MINDEN MÚLANDÓ

HORATI CARMINA POST TEMPUS

1. *ad uxorem*

szarvas fekszik a fák között.
száradt szőrzete, mint a fű,
rásimul. kiterült a test
szépen: rótvad a zöldben.
ott álltunk. a hasonlatot
most itt mért magyarázzam? az
agancsom (levadászva is)
vén csont. *trófea*? bárki
díszileg vele – bőromet
meg nem kapja falára, mert
lelkem ágya tiéd ... ha kell,
súlyát vedd fel a földről!

2. *ad eadem iterum*

mondom. értened illene:
fektünk nem kirakat ... de ha
párnám *közre* kerül veled
(versben) – illedelem nincs.

3. *ad filiam*

messze jársz. atlanti eső lemossa
arcodat. most tiszta a távlatod, hogy
(bármilyen történt) kései, intim ódát
kérj az apádtól.
negyven éve múlt, hogy a rácsos ágyban
úgy neveltél rám: „*apa-lányom*” ... aztán
lányaiddal jöttetek asztalunkhoz.
foltos az abrosz.
kérdesz, hogy mennyit iszom naponta.
túl sokat. már „jó a halál” mögöttem?
nézd a távolból! ha nevetsz, előttem
életem: élet.

4. *ad eadem cum paenitentia*

itt a lány, megjött. belenéz a versbe:

költené – egy szó az övé ... de röptét
visszahúzza máris a ház, az állás.
erre neveltem?

5. *ad filium*

korán alkonyodik. már besötétedett.
itt ülsz mégis, amíg most kibeszélgetünk
mindent, mert van, amit holnap a napvilág
rendje elfeled, eltakar.
azt mondod, hogy a bor megfeketíti az
életünk falait ... felragyogott anyád:
ittunk *crno vinot*, tengeri szél alatt –
nem láttad? pedig ittag is.
(más nők illata is volt poharunkban ott...)
hagyd el hát poharam: párolog élvezem.
én sem mondom, amit látok a verseid
sötétjén, ugye, kisfiam?

6. *ad idem iterum*

menjünk mélyre, fiam? már ez is épp elég.
elbírnunk egyedül túlerezét a sok
versnek: télbe taszít ... és „feledésre dől”
kettőnk titka – hogy írhatunk.
fulladt ódai láng: fojtja a köztöhej?
ittthon *van* tüze, míg ég a beszélgetés,
hogy megvalljuk a bűnt, mert *penitencia*
nélkül benne vagyunk hamar.
„minden csak jelenés”? nem, ha a mélyeit
felfogjuk (ne felejtse!) létem a sírba visz?
mindent tudsz. (de ne tudd!) félttem az életed.
távozz édesapád után!

7. *ad populum*

egész nap ittthon voltam. a rossz időt
kibírni könnyebb, hogyha a terheit
meggondolom, míg meg nem írom –
nemzeti színben a szürke semmit?
mármost, nekem (*mindmáig*) az életem
napfénye lett: októberi délután
mentünk az utcán, lelkes ifjak ...
iskolatáska a pusztá kézen.

na jó. tanultam. többször is. ülhetek
most már magamban, tűnt haza romjain...
tűntetni mentek? lelketek rá,
hogyan beborít-e a puska felhő.

8. *ad amicos*

ebédi napfény, rendben a kerti ház,
tág körben ülve várjuk a sült kacsát,
eltrécselünk elmúlt időkről –
hát mi a baj, *gyerekek*, mi baj van?
új hírek: ezt kifekve találta ott
a nője, az meg holt betegen kövér ...
hetven utánra így esik már:
hullik a férgese, fél az élő.
kettős tükörben nézem az arcomat:
táskás szemekből még vidoran virít
az édes élet hervadása ...
(múlik a nap, de mi nem halunk meg.)

9. *ad oculos*

azt hittem, szeme visszanéz.
látja bennem, ahogy magam
nem látnám, ami olykor a
lélegző tükör által
előáll a homályosult
tekintet elé ... de csak
színlég, csak hidegen figyelt?
vulgo: hogy mire jó ez.
úgy kellett: szenilis hitem
nem való a piacra? nem
írtam (szép szemedért se) rossz
verset ... nézheti bárki.

10. *ad spiriti ancillam, afflicte*

életemben *kívülről* te szerettél
a legjobban. már tudom. és kimondom
(elrongálva): tisztul a görcsös érzés.
így legyen. így van.
mintha élnék, mint az apádat, *érted*
kézjelem. szolgálod a lelket ... írnád,
ami benned van, de takarva tartod,
nem mered írni...

(írjam?) énrám vesztegeted tudásod:
eljössz hozzám most is, *elolvasásra*,
megsegítesz, megmutatod hibáját –
tedd a helyére!

11. ad se ipsum

volt – nincs. *volt*, ami nincs? múltja kimúlt. múlik időd. letűnt,
megrogyant, lekopott mind, aki élt (széptanilag) – kihalt,
kidőlt ... nézheted ám, hogy hova lett ihleted és erőd.
mégis írsz. ahogy, úgy! míg belehalsz: írod, akárkinek.
vénhedt, furcsa fazon. nem divatos már. de ha színre lép,
mégsem unja magát: óvele lesz telve a nagyterem –
(egy-két régi barát ismeri még ...) ennyi elég neki
elhitetni hogy itt van, fiatal lelke van – és kitart.
meddig? (szép-e a vég?) tudni lehet, hogy nekem is lejár
a vadász kora, mert elfut a vad. hűlt nyoma: farkaszag –
farkasfog bekerít, rám vicsorít ... *nincs* kegyelem, ha majd
kihullott fogaim végül is elvétik az őz nyakát.

12. ad suum sortem

mindegy, mért vagyok itt? mért viselem holtom a vállamon?
bár rajtam nehezül percre a perc, én adom át neki
minden reggeletem. megtelik és rám örököül a nap.
(„*non omnis moriar*”) – élek, amíg életem elvisek.

GÉHER ISTVÁN (Bp., 1940. jan. 15.–2012. június 11.): irodalom-
történész, költő, műfordító. Az irodalomtudományok kandidátusa 1992;
Az Év Könyve Jutalom, 1992; A Soros Alapítvány Alkotói Díja, 1996.
Művei: Mondom: szerencséd, versek, 1981; Mi van, Catullus?, versek,
1984; Mesterségünk címere. Amerikai könyvek magyar olvasóknak,
esszék, 1989; Shakespeare-olvasókönyv. Tükörképünk 37 darabban,
esszék, 1991; Anakreóni dalok, versek, 1996; Rádió-kollégium,
előadások, 1996; Hol az a látvány?, Összegyűjtött és új versek, 1997.;
Eszkendők éve, versek, 2002; Polgár Istók, versek, 2008.

A krumpli gumója

125 éve született Karinthy Frigyes

Laik Eszter tárcája

Kosztolányi Esti Kornéljának Ötödik fejezetében egy örökké játékos, felnőttként is a gyereklelek felszabadultságával „rendetlenkedő” triász egyik tagjaként bukkan fel. „Végre együtt voltak, ők hárman, Kanicky, Sárkány és Esti, senki se hiányzott, a kör bezárult, a világ kiteljesedett.” Ha az olvasó egy kicsit elmélyed a kalandjaikban, nem nehéz kikövetkeztetni, kit rejt a Kanicky név. Kosztolányi, Karinthy Frigyes és Somlyó Zoltán figurája bújik meg a három jómadár jelmezében, akiknek hármasságát még a mesék tökéletességénél is távolabb mutató jelentéssel ruházza fel az író.

„Kaniczky szódabikarbónát, vizet, kutyanyelvet rendelt. A szódabikarbónát bevette. Lassanként, csupa szórakozottságból megszogatta az előtte álló három pohár vizet, noha egyikbe Esti beleverte a cigarettája hamvát. Krokít kezdett írni, hogy pénze legyen. Hirtelen felugrott, a fejéhez kapott. Sürgősen telefonoznia kellett... Kaniczky fél óra múlva kapott összeköttetést. Diadalmasan jött ki a fürkéből. A nő eljön, délután háromkor. Sárkánytól kölcsönkért öt koronát, becsületszóra, s akkor Esti is megkapott az ímént kölcsönadott két koronájából egyet... Cigarettáztak és sóhajtoztak. Nevettek és búsultak, gyors egymásutánban. Integettek a tükörablakban az utcán elhaladó nőknek... Valami nyugtalanság viszketett bennük. Társasjátékot játszottak betűkkel, színekkel, hangokkal összekeverve, tódítva-foldozgatva mindent. Fölvetették a legfurcsább kérdéseket, mi lenne ha valami nem úgy volna, amint van? Nem, ők egyáltalán nem voltak megelégedve a teremtéssel.”

E kis Esti-darabkában benne van minden, amivel Karinthy jellemezhető. Küzdelmei a test gyarló bajaival, kacagnivaló szórakozottsága, örökös pénztelensége, szenvedélyes „nő-függése”, nyughatatlansága, játékosága, filozofikusssága, és a legfontosabb: folytonos elégedetlensége a teremtéssel, amely az ősember óta löki folyton előbbre e kíváncsi fajt.

A titkot kereste szüntelen, amelyet nem mondhatott el senkinek, elmondott hát mindenkinek. Azt a titkot, amely gyerekként tartotta egy

életen át. Ahogy a bibliai példázatban Jézus az üdvözülés szükséges feltételeként emlegette a gyerekséget, úgy az életet sem veheti magához teljességgel, aki nem egy gyerek örök kíváncsiságával fogadja el: erre érzett rá Karinthy, míg mások halálos komolysággal felnőttek. Mintha folyton az életvonal túlsó végéről tekintett volna vissza a még előtte álló eseményekre is: ebből a perspektívából semmi sem látszott „véresen komolynak“, még a halálba sem kellett belehalni. A *Tanítom a kisleányomat* egy kacagtatóan szellemes novella, melyben az író Gábor fia egy hétköznapi pillanatot örökíti meg: az obligát matematikapélá megoldásával izzadó gyerek mellé, mintha csak úgy véletlenül, lehuppan az apja, és úgy gondolja, majd könnyedén felvilágosítja fiát, hogy „ha kilenc kályhában öt és fél nap alatt tizenkét köbméter búkkfa ég el – mennyi nap alatt ég el tizenkét kályhában kilenc köbméter búkkfa...“ Csakhogy rá kell döbbsennie: ugyanezzel a példával egykor ugyanilyen értetlenül szenvedett a saját apjával, és már akkor sem értette meg. Mi több: az apja sem értette! A novella lírai lezárásának tanulsága mélyén egy ráadás-tanulást is elrejt az író: hiába lesz teljesen mindegy e szimbolikussá növő búkkfa-kérdés életünk végső perceiben, mégiscsak végig kell verekednünk magunkat az egészen, átküzdeni magunkat a megoldhatatlannak látszó példák erdején, hogy a végén azután... de ez már a titok.

Szenvedélyesen izgatta a természettudomány: a matematika, a biológia, a fizika, az orvostudomány – és, ha lenne magyarul ilyen összefoglaló szakkifejezés: az embertudomány. Az írás csupán lecsapódása volt nála e gazdag párlatnak, „így jött ki“ a benne kavargó nyughatatlan érdeklődés. A tehetséggel sajátos viszonyban volt. Életműve jelentős részét tette ki a tehetség, a küldetés, a feladat beteljesítése körüli önmarcangolás szavakba öntése. *Számadás a tálentomról* című kései versében drámaian szakad ki belőle a dilemma: betöltötte-e a számára rendelt küldetést? Amely, ahogy e vers záró soraiban megfogalmazza, azt jelenti: úgy menjünk el e világból, hogy valamit előnyére változtattunk rajta, ahhoz képest, ahogyan találtuk, amikor megérkeztünk. Makacsul megtagadta magától a babért, melyet a „mennyei kapitalizmusban“ osztanak a tálentumok jó hasznosításáért az első két gazdának. Ő a harmadik gazdának verselte meg magát, és zavartan hebegett a fiatalember előtt is, akibe az Andrassy úton botlott bele, és el kellett volna számolnia vele.

Fájlalta azt is, hogy gondolatiságát csak hiányosan fogadták be, vagy félreismerték, s belesúritette ezt a hasonlatot is a *Számadás a tálentomról* soraiba – ahogy a krumplinak felfedezésekor csak a virágját szedték, és a gumójáról nem vettek tudomást, ekként érzékelté művei hatását is: a játszi könnyedség, a humor mindig szívesen fogyasztott része volt, de a filozófiáját, azt a gyökeret, amelyből a humor kisarjadt, nem ismerték és nem ástak le érte. Pedig „örömhírt“ hozott, „jó hírt, tikt és szívárványt“, és a tálentom terhe, amely annyira nyomta egy életen át, nem volt más, mint a zsenialitás. Hiszen zseni volt a javából, a huszadik század legbohémabb, legbölcsebb filozófusa.

Lila dalra kelt egy JAKkendő?

Klebelsberg Karina jegyzete

„Hiánypótló szépirodalmi díj született” – olvashatjuk a József Attila Irodalmi Kör Egyesület (JAK) sajtóközleményében. Egyedülisége a hirdetés szerint abban áll, hogy „bár a kortárs szépirodalmi és kulturális színtéren egyre többen fordulnak a prózaírás felé, sajnos a pályakezdő szerzők teljesítménye nehezebben követhető nyomon”, ezért a díj „révén a kiemelkedő teljesítményt felmutató szerzők ismeretségét (sic! – K. K.) szerezhetnek”.

Maga a kezdeményezés sokkal több tekintetben nevezhető fontosnak, mint amennyi a fenti indoklásban áll. Az idei József Attila-díj körüli, írószervezetek gerjesztette felhördülés felvetette a problémát: függetleníteni kell az államtól a szépirodalmi díjakat. Ennek egyedüli módja, hogy az irodalmi szféra is felmérje végre: kapitalista viszonyok között kell helytállnia. Olyan befektetőket kell találnia, akik az AEGON-díj mintájára vállalkoznak, hogy tőkét biztosítanak az elismerés mellé járó pénzjutalomhoz. A JAK ebbe az irányba tette meg az első lépést, amikor a MrSale öltönyüzlettel összefogva megalapította a hangzatos nevű JAKkendő-díjat. A ruhaüzlet már korábban is kacsingatott az irodalom felé, amikor kedvezményes kuponokkal bombázta az Élet és Irodalom előfizetőt. Valószínűleg ennek a gazdasági összefogásnak a révén találhatott egymásra a vállalkozás és az írószervezet.

A kezdeti lépések megtörténtek. Ezek után célba lehet venni a nagyhalakat is. Az írószervezetek egy-egy tagjának kulturális menedzserré kell válnia, majd felvennie a MrSale ruházati üzlet legdivatosabb öltönyét, és meglátogatni az Auchant, a Tescót, a Praktikert, a Spart és a különböző szaküzleteket, legyen szó sportfelszerelésről vagy szerszámokról. Itt pedig finom érvekkel az üzletemberek tudtára adhatják, miért érdemes nekik befektetni az irodalomba. Főként saját imázsuk formálása miatt, ahogy a német, szerszámokat és alkatrészeket gyártó Bosch is előszeretettel támogatja a kultúrát saját hazájában, sőt annak határain kívül is. De élhetnek akár a Nyugat folyóirat példájával is, amelynek belső lapjait szintén

tetszetős hirdetések dekorálták. Ráadásul a legfőbb mecénás, Hatvany Lajos végleg beírta nevét az irodalomtörténetbe.

Csak a 20. század második felében alakult át az a gyakorlat, hogy egy szépirodalmi lapnak szponzorokra van szüksége. A Rákosi- és a Kádár-rendszer értelemszerűen kialakította azt a helyzetet, hogy csakis az állam és annak bizonyos intézményei atyáskodhatnak a kulturális termékek felett. A rendszerváltás után kb. 15-20 év késéssel mérte fel az irodalmi szakma, hogy az önkormányzatok és az állam kevés az életben maradáshoz. Hogy miért félnek annyira a nagybefektetőktől, csak ők tudhatják. Talán attól rettegnek, hogy majd a Praktiker alkalmi barkácsdalokat írat velük? Ki tudja? Még az is lehet, hogy a költők biztos munkára lelnének reklámszövegíróként, ahogy egykor Karinthy Frigyes is.

A JAKkendő-díj kezdeményezés pedig irányt mutathat a szakmának, a fiatal íróknak és más írószervezeteknek, folyóiratoknak, kulturális rendezvényeknek. Amíg azonban kialakul a respektje, a hozzá kapcsolódó tradíció, és hasonlóan jelentős díjjá válik, mint a József Attila-díj vagy az AEGON, nagyon sok zakóméretet kell levenni a 40 év alatti prózaírókról. A JAKkendőt ugyanis nekik alapították. Meg számos olyan nagybefektetőnek, aki nyitott arra, hogy a fenti példát követve az irodalommal – kissé hamiskásan ugyan – örök életet nyerjen.

Villámló meleg

Hudy Árpád *tárcája*

A kardvirágok hegye véres,
gyors pengéjük szemembe vág.
Miféle forrón ömlő vér ez?
Véres lesz tőlem a világ.
Mi közöm e vad ütközethez?
Sötéten izzó alkohol,
előmlik, máglyát, tüzet tervez
az ég, a légies pokol.
A fák között, a fű tövében
árnyékok mérges füstje száll.
Konok, kegyetlen szenvedéllyel
gyilkol és gyujtogat a nyár.

Pilinszky János: Kánikula (1943. június)

Az akácfa alatt tátott csőrű, merev rigó hever a forróságba fagyva. Lenyilazta a Nap. *Ég a napmelegtől* a kopár beton, a töredezett aszfalt, a gyeper, a kert. *Alél és olvadni készül a vaj a jégen*, sorra dőlnek – akár az európai bankok – a hőségrekordok. *A világvégi, üres kutyaólbán* felforr a hőmérő higanyszála. *Lélegzet nélkül* látjuk állni árnyékunkat *a levegőtlen présben*.

Tombol a kánikula. A kutyát sem engedi ki ilyen hőségben az ember. Jégkorszakokról álmodik, gleccserekről meg hómezőkről, és elhatározza, hogy következő életében mélytengeri bűvár lesz vagy sarkkutató. A szoba hűvösébe húzódik, leeresztett redőnyök, elfüggönyözött ablakok mögé, s Pilinszkyvel oltja szomját.

Egy híd, egy forró betonút. (...) Mint gyűrt gödör feneke a táj; izzó hegek a káprázó homályban. (...)

Nyár van és villámló meleg,
Állnak, s tudom, szárnyuk se rebben,
a szárnyasok, mint égő kerubok
a bedeszkázott, szálkás ketrecekben.

(...) s a remény –
mint szalma közt kidöntött pléhedény.

Már reggel harmincegy fok árnyékban. Csak a pince őrzi hűsége
a húsét. Meg az öreg templom. Télen megveszi benne az Isten hidege
a maroknyi hívőt, most tán még az ateista is szívesen elüldögél a kopott
padban. Mennyei a klímaberendezés – és még a légionárius betegségtől
sem kell félni.

Forr a Balaton. *Tűzet fog messze pár vitorla. Merőleges déli meleg
zuhog a szétszórt kabinokra.* Szétszórt kabinok... Felizzanak a régi
strand időtlen nyarai az aradi várat körülölelő Maros tengerpartot
idéző finom homokján, pattogó labdákkal, színes bikinikkel,
végeérhetetlen sorral az egylejes lángosért, hideg (és meleg) sört habzó
üvegekkel, amelyekre sosem volt elég pénze a vakációs diákgalerinek.
Hazafelé menet, már estefelé tüzeltek még a belváros kövei, de a
sakkozók rendületlenül tologatták a viharvert figurákat a Városháza
mögötti park árnyas tölgyei alatt a betonasztalokon. A legtöbb kibic
mindig a vak játékost állta körül, aki időnként letapogatta az állást,
majd magabiztosan szúrta be bábuját a középén lyukas mezők
valamelyikébe. Az utcákon özőnvíz előtti locsolóautók cirkáltak
ráérősen, hűsítették az akkor még oly sima aszfaltot, s a Kossuth utca
sarkán jólesett megállni az édességárus ablakánál, leszurkolni az ötven
banit és türelmetlenül várni, míg a vizespohár aljára csorgatott, sűrű
szirupra fröccsen a hideg szikvíz. A vastag falú szódásüveg otthon az
udvari pincében állomásozott, de mindig hamar kiürült, s rohanni
kellett vele mezítláb a forró cementen, aszfalton, ha felhangzott az
utca felől a sípszó, mert megjött a lovas szekér a faládákban sorakozó
teli üvegekkel.

Tereket, korokat olvaszt egybe a kánikula. Az udvarokon, kertekben
alig mozdul valaki, valami. Fásultan ugat egy kutya. Kihalt a kisváros
félreeső utcája. Dél van, harangszó rezgetteti a forróságot.

A takaros ház előtt idős férfi gyomlál a tűző napon, födetlen fővel.
„Inkább be kéne menni ebben a melegben!” Legyint. „Nekem már
nem árt. Az orosz hadifogságban az örök báránybundát adtak ránk a
negyvenfokos hőségben, úgy kellett dolgozzunk.” Kilencvenkét éves,
jó hetvenesnek néz ki. *Nyár van és villámló meleg.*

A plágium nem pártfüggetlen

Gömöri György *tárcája*

Véletlenül (az Új Magyar Irodalmi Lexikonnak köszönhetően) tudom, ki volt az a magyar, aki az első irodalmi plágiumot elkövette. Az illetőt Farnadi Miklósnak hívták, ferences szerzetes volt, aki saját neve alatt jelentette meg Pécsváradi Gábor latin nyelvű Jeruzsálem-leírását 1525 táján. A plágium tehát nem újkori találmány és, tegyük hozzá, nem is pártfüggetlen. A plagizálás szakmai és részben jogi probléma.

Most például Romániában Victor Ponta szociáldemokrata miniszterelnököt vádolják plágiummal. Ponta néhány évvel ezelőtt írt jogi disszertációja állítólag 50 százalékban egyezik az általa bibliográfiában feltüntetett szerzők szövegeivel, de nincs lábjegyzetelve. Ami a romániai szabályok szerint, úgy tetszik, megengedhető volt *, bár a nyugati egyetemek döntő többsége ezt szabálytalannak tartja. Lehet, hogy az 1992-es magyar szabályok sem írták ezt elő a kisdoktori munkák esetében, de még ez sem mentheti Schmitt Pál volt köztársasági elnök eljárását, ami miatt a Semmelweis Tudományegyetem szenátusa megfosztotta őt doktori címétől.

Ezt a Schmitt plágium-ügyet, amely az év elején „bukkant föl“, úgy gondolom, a jelenlegi magyar kormány szóvivői hosszú ideig a lehető legrosszabbul kezelték. Szíjjártó szóvivő nemes egyszerűséggel „bulvárkacsának“ nevezte a hírt, Giró-Szász pedig közölte, hogy a köztársasági elnöki hivatal elválasztható az illető szakmai tisztességétől. Márpedig Schmitt kisdoktorijáról bebizonyították, hogy annak 16 oldalát egy Klaus Heinemann nevű német sportszakértő, 180 oldalát (!) viszont egy Nikolaj Georgiev nevű bolgár tudós dolgozatából másolták. Valószínűleg nem az állítólagos szerző maga, aki se nem lábjegyzetelte, se nem látta el „idézőjelekkel“ művét, mégis úgy tűnt, megérdemli a legkiválóbb, *summa cum laude* minősítést. Valaki (egy embert?) egyszerűen összemásolt neki több forrásból egy formás dolgozatot. A tények megállapítása után a társadalmi nyomás egyre növekedett, és Schmitt, akinek ez korábban „esze ágában“ sem

volt, a Semmelweis Tudományegyetem szenátusának túlnyomó többséggel meghozott döntése után végül mégis lemondott. Ezért nem jár neki ünneplés, sem az ellenzéknek vagy az orvostudoroknak szidalom, amiért a magyar köztársasági elnököt csalás, vagy legalábbis súlyos szakmai felelőtlenség miatt lemondásra kényszerítették. Az már csak hab a tortán, hogy most Schmitt perli az egyetemet – ha úgy gondolja is, formailag megfelelt az 1992-es követelményeknek, a napnál világosabb, hogy amennyiben köztársasági elnök maradt volna, végzetesen lejáratna volna a magyar államot. Mert ma 2012-t írunk, Magyarország 2004 óta tagja az Európai Uniónak és bizonyos szabályok megkerülhetetlenek. Arról nem is beszélve, hogy érzésem szerint a jogilag képzett Áder János jobb elnöke lesz Magyarországnak, mint a hajdani élsportoló és szállodaigazgató volt.

Vagyis térjünk vissza tárcánk elejére: a plágium nem pártfüggetlen. Én csak addig tudok hinni egy társadalom kohéziós erejében, amíg az a szakmai szempontokat fontosabb esetekben a politikai megfontolások fölé képes helyezni. A szakmai becsület kötelez jobb- és baloldalon is, ne hagyjuk, hogy a tudományos minősítések rendszerét bárki is alárendelje végig nem gondolt politikai szempontoknak.

(Gömöri György a cambridgei egyetem nyugalmazott tanára)

*** Nem volt megengedhető, még a Ceaușescu-korszakban sem (a szerkesztőség megjegyzése).**

FENN SÍK

Mányoki Endre *tárcája*

Mauyori az angolra gondolt, aki dombra ment föl és hegyről jött le. Sosem értette, mi tetszett neki annyira abban a filmben. Hugh Grant, akit akkor látott először vásznon? – aligha; volt benne valami idegesítően entellektüel, szinte nyálas. Nem illett bele sehogyan sem a kis walesi falu nyers, már-már abszurd világába. Okkal, persze, mondta békülékenyen az atomredaktor, hiszen éppenséggel angol volt az istenteremtette, és jószerivel betolakodó, de akkor is...

Vagy a bizarr kis hőstörténet éppen arról, hogy vajon Wales vagy Anglia? Mert Wales határa ott van, ahol a hegyek kezdődnek. Ezer méteren. Ez, az övéké, meg kicsivel kevesebb. Nagyocska domb, nem több. Egy walesi, akinek a faluja még Anglia? Nem elég a háború? s hogy a férfiak java mind a fronton? mindennek a tetejébe még ez is?

Az identitás nem szerepelt a falu szótárában. De még a válság sem. Egyáltalán: semmilyen szó nem bírta leírni azt az érzést, ami a véneket, a nyomorultakat, a gyerekeket és az asszonyokat elöntötte. A whisky bezzeg! Meg az eső. Meg a talicska és a föld. És az idegen. Ezek így együtt hozzátoldották a dombhoz, ami a hegyből még hiányzott. De Mauyori már akkor sem volt fogékony a talmi romantikára. Legkivált nem a lélekdagasztó, méretes szimbólumokra. Csóválta volna a fejét csalódottan, ha...

Ha mi?

Ezen morfondírozott Mauyori, mióta lejöttek a hegyről. Betonút a kaptatón, és rekkenő hőség, igaz, ám odafönt, a vártetön a hegyeket körbekerítő szél és a valószerűtlen látvány kárpótolhatott volna mindenért. A világ valóságba vész, és a valóság megfoghatatlan. De Mauyori nem erre gondolt, hanem az elmaradt áhítatra. A sziklavár ormán filmesek nyüzsgöttek, reklámspot készült idomított janicsárokkal. A falakat láthatatlan napszámosok örökdíszletté

magasítják, odalent trailerparkoló, kémkamerák rejtett odúkban, mindenütt. Egy valótlán világ kellékei.

Az arcok, igen! Az arcok meg a tekintetek. Az atomredaktor ráébredt a titok nyitjára. Hogy abban a filmben minden közel volt. Karnyújtásnyira, érintésnyire. A kocsmapult, s a mozdulat, mikor a csukló megbicsaklik, s rálöttyen a szesz a szájaszélre. A sár, a folyvást zuhogó eső, és a háta – mindig a háta, megfeszülve, ahogy tolják dombnak föl a talicskát. A lent egyre mélyülő gödörből mindig csak egy, az az egy ásónyom látható, ami odefentről még hiányzik, ami nélkül nem hegy a tető. Ilyen közlelől az is megmutatkozik, amiről azt se tudtuk, hogy rejtve van – Mauyori megint nagyon szerette azt a filmet. Nem a jelképet látta már, hanem a változást. Amit a kényszer szül ugyan, de a test viseli el. Ohó! Hamis! – és a lélek? Meg van bocsátva minden tévedésed, Mauyori, mondta az özépeletai, és elmosolyodott. A lélek láthatatlan. Csak a csalifotókon hazudják láthatóvá.

A lábikra látható, a nekifeszülő váll, meg a talicskanyom a latyakban. S mikor az üres tekintet megtelik kétkedéssel, majd a szembogár megrebbe. A kézfej régmúlt mozdulatokat keresgél, a gerinc a helyére roppan, az izmok kifeszülnek, s a hasfal görcsbe rándul, mintha a savak odabent a jussukat követelnék. Ez mind látható, legkivált közlelől. S ha elég közlelől, ott már érezhető a láthatatlan is. Az anyag csak az anyagot képes szemre venni. Minden más: érzet. Hit vagy következtetés. Majdnem mindegy, bölintott Mauyori, hogy érzék vagy tudat. Abban a változásban, az építés idején, ez a kettősség amúgy is, eleve értelmezhetetlen. Volt és maradt.

De itt betonút vezet a magaslatra, hogy magunkkal vihessük a dombunkat a hegyre. És hiába a kóborló szelek, hiába távlat, egek és körkilátó – a valótlán világ előbb-utóbb a halmainkat is maga alá gyalulja. Mauyori, ha ült volna eddig, most fölállt. A távol itt nem kerül közel, és a közelség sosem fog kitágulni. Nem láthatok a janicsárok jelmeze mögé, s az örökdiszletben rendszerhiba volna a könyöklő. A kémkamerák sohasem fognak senkit se tetten érni, mikor csuklója a pohár súlyától megbicsaklik. Miként azt sem, ahogy megrebbe a szembogár, s a gerinc a helyére roppan. Nem láthatnak, nem mutathatnak semmi mást, mint hogy a hegyre költözött a síkvidék.

„Punkosan posztmodern szerző vagyok”

Interjú Soós Gáborral

2006-ban jelent meg első köteted Reményről fantáziál címmel. A mostani könyved címe pedig Szép lassan. Híve vagy a lassú, megfontolt alkotásnak és irodalmi jelenlétnek, vagy ez csak véletlen egybeesés?

Véletlen egybeesésnek nem mondanám, de teljes tudatosságnak sem. Az új kötetnek Horváth László Imre a szerkesztője és egyben a címadója is, klasszikus módon egy jellemző vagy fontos vers címét emelte ki a borítóra. Amikor Laci ajánlotta ezt a címet, én pedig rábólintottam, azonnal eszembe jutott nekem is az összefüggés, amire utalsz. A lassú, megfontolt alkotás és irodalmi jelenlét egyrészt a jellememből következik, másfelől viszont „ez adatott”. Az életkörülményeim az utóbbi években nem teljesen ideálisak az alkotáshoz. Négy évvel ezelőtt született a kisfiam, akit Benedeknek hívnak, főiskolára kezdtem járni levelező tagozaton, közben végig dolgoztam, hol ezt, hol azt. Ez így együtt legalább egy egész embert kíván. Egyszerűen nincs időm és energiám gyorsabb tempóra. A tatár sem űz. Más sem.

Miért döntöttél annak idején a magánkiadás mellett?

Ez egy lehetőség volt, és úgy döntöttem, hogy élek vele. A másik lehetőség az lett volna, hogy nem teszem. Nem igazán tudtam felmérni, hogy a könyvkiadás és forgalmazás hogyan működik. Akkoriban nagyon termékeny voltam, de egyáltalán nem voltam tudatos alkotó. Leginkább kísérleteztem, és egy idő után azt vettem észre, hogy több száz félkész és kész szövegem gyűlt össze, amikkel nem tudtam már mit kezdeni. Éreztem, hogy lezárul egy korszak, és szerettem volna átszűrni magamon, ami történt. Mondhatni, hogy úgy dolgoztam fel az akkori, érzelmileg elég zűrös időszakomat, hogy kötetbe szerkesztettem.

Hogy állsz most a reménnyel és a fantáziával?

„Reményről fantáziál a mester, / új világot álmodna magának. / A gyémántnak esik hát fakéssel. / Előbb hal meg, mint ahogy elfárad.“
Ez a négysoros adta az első kötet címét, nekem ebben a kontextusban jelenik meg ez a két szó így együtt. Alapélménynek tartom, legfelsőbb, dédelgetett vágnak, mozgatórugónak. Az elmúlt fél évem hangsúlyos része is erről szólt, azt hiszem, így tudok egyről a kettőre vagy akár mennyire lépni.

Sokszor előkerül verseidben a nagyváros, rövid életrajzodban is mindig nagy hangsúlyt kap az Ózdhoz, majd Budapesthez kötődés. Milyen változást okozott poétikádban az Ózdról Budapestre költözés?

Éltem már a fővárosban huszonéves koromban pár évig, most ismét itt élek két-három hónapja. A szülővároshoz kötődés, azt hiszem, természetes. Ráadásul hároméves korom után költöztünk Ózd központjába, azelőtt szinte falusias környezetben éltem, amire persze nem emlékszem. Onnan hirtelen kerültem egy panelház tizedik emeletére, első emlékeim ebből az időszakból valók. Toronymagány, unalom. Figyelmem kifelé irányult, madártávlatból szemléltem a gyárvárosi életet. Nem annyira a városhoz kötődöm, mint ezekhez az élményekhez. Mivel nagyszülőktől, dédszülőktől távol nevelkedtem, amikor az eszmélésemet kutatom, akkor nem a felmenőimmel való kapcsolataimra gondolok vissza, hanem arra, hogy milyen hatással volt rám a tágabb környezetem, a város, a hegyek, az erdők. Sok élmény került elő így a tudatalattimból, a környezet felidézésének útján. A másik város is ezért fontos. Budapesten több rokonunk élt, művész- vagy tanáreberek, és nekem gyermekfejjel varázslatos világnak tűnt az ő világuk. Valami olyasmit gondolhattam, hogy Budapesten mindenki kispolgári értelmiségi, és vágytam ebbe a miliőbe. A vidéki élet és környezet tömény unalom volt, Budapesten éreztem a kultúra jelenlétét, és ez már egészen kisgyermekkoromban vonzott és felvillanyozott. Aztán húsz évesen egy teljesen más várossal találtam szemben magamat, mint amit kisgyermekként elképzeltem. Ma már nincsenek illúzióim Budapesttel kapcsolatosan. Azt hiszem, ha lesz rá alkalmam, hogy hatni engedjem magamra a várost, új és friss dolgok jöhetnek elő. Egyelőre befelé fordulva, problémáimon őrlődve járok a városban, mintegy csukott szemmel. Remélem, hogy nem lesz ez így sokáig, fontos a jövőre nézve, hogy újabb eszméléseket tudjak létrehozni a magam részére. Ez minden bizonnyal hatással lesz majd a poétikámra is.

Miért volt fontos egykor az Előszезonhoz tartozni?

Nem volt fontos oda tartozni. Örülök, hogy tanúja és része lehettem annak, ami ott történt, de egyszerűen csak megtörtént velem, teljesen

természetesen és magától értetődően, anélkül, hogy fontosnak kellett volna éreznem a kötődést. Amikor benne van valaki a levésben, akkor legyen benne egészen, és ne rontsa önmaga előtti hitelét azzal, hogy kitekintget önmagára. De fontos volt az Előszézon számomra, ne érts félre. Nagyra becsülöm az Előszézon szerzőinek munkásságát, és szerencsémnek érzem, hogy láthattam őket munka közben, szembesülhettem a saját problémáimmal más bőréen keresztül érzékelve azokat. Volt valami közös bennünk, amit a mai napig sem tudtam pontosan körvonalazni. Ez a „valami közös“ volt a fontos. Talán egyszer majd megfogalmazom, mi is volt az.

Mennyit fogadtál meg az ott elhangzó kollegiális és kommentelői tanácsokból?

Fogalmam sincs. Igyekeztem minél többet, de sokszor mégis visszakanyarodtam a saját elképzeléseimhez. De mindegy, mert így is sokat tanultam. Az aprólékosan szétszedett, már-már atomjaira bontott verssorok szemlélésének élményét semmi nem pótolhatja.

Mivel pótolod most ennek az alkotói közösségnek a hiányát? Igényled még a szakmai-olvasói kontrollt?

Semmivel. Kontrollt nem igazán igénylek. Annyira túlfejtett az önkontrolláló rendszerem, hogy gyakorlatilag alig-alig van, amit leírok. Fejben dől el minden, belül zajlanak a dolgok, aztán ott is marad a legtöbb. Inkább motivációt igényelnék, az önkontrollom helyes kalibrálásához.

Sok fiatal csúfolnak azzal, hogy úrrá lett rajtuk a „kötetdüh“, és ezért kell neki a jól kézbe fogható, nyomtatott reprezentáció. Neked miért volt szükséged arra, hogy nyomtatva legyenek a verseid?

Talán azért, hogy ne vesszenek el. Hogy nyomot hagyjak magam után, szerény és jelentéktelen, de mégis megtalálható, tartalmas, kalóriadús nyomokat. Tudod, hogy visszatálaljak, ha esetleg erre szükség lesz. De igazából nem tudom. Én nem lököm magam errefelé, hanem valami lök engem ebbe az irányba, az írás, az irodalom felé. És nem menekülés, nem is függőségi viszony. Tökéletesen jól meglennék, ha soha többet nem írnék és nem publikálnék semmit, nem érzem úgy, hogy ettől szegényebb lenne az életem. Valamiért mégis úgy érzem, hogy még meg kell írnom dolgokat. Valahol minden napom erről szól, hogy rájójjek, hogy mit is. Például amikor éjjeliórként szemetet szedtem az iskolaudvarról a mínusz húsz fokban vagy bármikor (nem akarok felsorolásba bocsátkozni). Most, hogy így mondom ezeket, egészen vallásos jelleget kezd ölteni ez a viszony.

Miközben ragaszkodsz a formákhoz és a rímekhez, szereted a kötetlenséget tükröző versszerkezetet. Nem félsz, hogy egyszerre bélyegeznek ódivatúnak és következtetlennek?

Annyi baj legyen. Nem, amúgy nem félek ettől. Persze fontos, hogy milyen fogadtatásban részesülnek az írásaim, de amit már egyszer megírtam, azon nem tudok változtatni. Ha a verseim ódivatúnak és következtetlennek mutatnak, akkor valószínűleg az is vagyok. Mit lehet tenni? Szembenézni vele. Jobb, ha kiderül. Ha probléma, akkor körvonalazódjon, hogy tudjak vele mit kezdeni. A nagysághoz vállalni kell a veszélyt is. Kockázat nélkül nincs nyereség. Egyéb közhelyek.

Ha egy kritikus elkezdene beszkatulyázni a kortárs irodalmi vonulatokba (újérzékenység, újalanyiség, tárgyiasság, közéleti költészet), milyen bélyegnek örülnél a legjobban?

Természetesen egyiknek sem, ahogy szerintem nincs normális ember, aki örülne a beszkatulyázásnak, belenyomkodják abba a kis dobozba, rátolják a tetejét, aztán csak ül ott összenyomorodva, mozdulni sem tud, kapingálni is alig, bűdös is van, hányinger is, sötét is. Katasztrófa. Komolyra fordítva sem tudok nagyon mást mondani. Azt hiszem, punkosan posztmodern szerző vagyok, nem akarom ezt most jobban kifejtteni, hogy meghagyjam a félreérthetőségnek a lehető legtágabb teret. Mindenesetre nem tudok iskolákban, hagyományokban, történeti módon gondolkodni az irodalomról, bár értem ezeknek a létjogosultságát, csak nem hiszem, hogy nekem törődnöm kéne bármi ilyesmivel. Nem akarom magamat beletagolni a világba, hiszen épp az ellenkezőjével próbálkozom az íráson keresztül. Talán van egy ilyen vonulat is.

Boldog Zoltán

„A lírának a legnagyobb felvonulási területe a színház”

Beszélgetés Szálinger Balázssal

Időnként kiprovokálod azokat az élethelyzeteket, amelyek írásra késztetnek. A Köztársaság című, legújabb kötetedhez mennyire volt szükséged erre a tudatos inspirációra?

Az új kötet három műnem, a líra, a dráma és az epika mentén áll össze, lényegében van benne egy verseskötet is. Verset, úgy gondolom, nem lehet programszerűen írni, vagy jön, vagy nem. Például a kolozsvári évemben összesen öt verset írtam, amelyből négy egészen rettenetes lett. Budapesten másfél hónap alatt ennek a többszöröse született. A határidő jó angyal, vezérlő múzsa, de a versek magukban az általad említett módon nem tudatosak. Ha épp utazom valahová, és ott megcsap valami, akkor valószínű, hogy vers születik belőle. Ezt az ösztönösséget lehet inkább kezelni; azt, hogy miről szóljon pontosan, nem. A dráma és a verses epikai rész, a *Háború*, nyilván tudatosabb. Azt nem lehet egy éjszaka alatt részegen megírni, rákészülést igényel.

A Kolozsváron töltött közel egy évéd, rövidebb későbbi ott-tartózkodásaid milyen szerepet játszottak a Köztársaság című drámád megszületésében?

Eleve úgy érkeztem 2010 elején Kolozsvárra, hogy már megvolt a dráma alapötlete, címe, témája. Rengeteg Julius Caesarral kapcsolatos könyvet vittem magammal, hogy ezekre alapozva elvégezzem az anyaggyűjtést, és utána ott helyben megírjam. Aztán máshogy alakult... Sok impresszió ért, emiatt nem lehetett normálisan dolgozni, egyszerűen az ottani életvitel teljesen más, mint a pesti. Onnan elvonulva lehet csak alkotni, viszont nagyon jól lehet arról írni, ami Kolozsváron történik. Amikor visszajöttem Pestre, akkor azonnal kijöttek a kolozsvári élmények. Oda mintha inspirációgyűjtés céljából volna érdemes menni. Pesten olyan sok hatás nem éri az embert.

Mennyire befolyásolt Kolozsvár mint aktuálpolitikai, közéleti terep?

Nekem nincs politikai-közéleti Erdély-olvasatom. Mint politikai terep nem befolyásolt, sőt nagyon örültem, hogy a 2010-es magyarországi kampánytól nagyon messze kerültem, kívülről szemlélhettem az itteni eseményeket és a sajtóját. Érdekes élmény volt szavazni a kolozsvári konzulátuson. Onnan nézve egyébként úgy tűnik, hogy Magyarországon mindenki megőrült. Ezt Pesten gyakran hangoztatjuk, de valójában nem gondolunk bele: tényleg nagyon hülyén festünk a határ túloldaláról. Magyarország külső perspektívából – ezt kaptam meg Kolozsváron, és e nélkül nem született volna meg ez a könyv.

Nagyon messze vagyok a mitizálás Erdély-képektől. Az elején nyilván mindenki hatása alá kerül ennek. Az első egy-két évemben én is azt láttam, hogy Csíkszereda milyen gyönyörű város. Aztán az ember később rájön, hogy nem maga a város, hanem az ottani emberek képezik az igazi értéket.

A Köztársaság című dráma meg a köteted verseinek zöme a közéletiséggel foglalkozik, mégis mintha ódzkodnál attól, hogy legújabb könyvedet bárki is politikai-közéleti kontextusban emlegetse. Miért van ez?

Pártnevek meg konkrét utalás politikusokra tudtommal nincsen benne. *Köztársaság* cím alatt, ha az ember a virágokról ír, egyből közéletinek tűnik. Fáj, hogy az egyéb, mondjuk, szerelmes versek a sajtóban nem tűnnek érdekesnek. Pedig ott vannak, nem egy, nem öt, nem tíz. De nem baj, én adtam a címet, és ez ezzel jár.

Hogyan viszonyulsz a Magvető marketing-stratégiájához, konkrétan ahhoz, hogy egy politikai költészet hype-ba ágyazza be köteted megjelenését?

Ezt nem a kiadó részéről tapasztalom. Magyarországon újabban nagy sajtója lett a politikai költészetnek, nyilván megvan ennek az oka. Pedig nem kevesen vagyunk, akik ezt már régóta csináljuk. Tény: az elmúlt másfél évben több ilyen vers született, mint korábban. Ennek örülni kell, szó sincs róla, hogy ők nem aggódnának őszintén.

Két és fél éve megszületett a kötet cím, a dráma ötlete is, és ezzel élt is a kiadó, pont úgy, ahogy azt egy vállalkozásnak kell tennie. Ez a vállalkozás egyébként eleve anyagi bukásra ítélt termékeket ad ki, a könyvem például sosem hozza vissza az árát. Az *Édes hazám* című antológia szintén inkább szakmai presztízst jelent a Magvetőnek, mint pénz. Egyébként olyan névsort foglal magába, amelybe senki semmilyen oldalról nem fog tudni belekötni. Nagyon okos ötlet volt a részükről egy ilyen gyűjteményes kötet, és szép gesztus is azok számára, akik azt gondolták, hogy a költők már nem foglalkoznak a

társadalommal. Győrfy Ákos kötetének is *Haza* lett a címe. Természetesen egy sorban vannak a plakáton ezek a kiadványok, ki ültetné szét őket, ha egyszer ennyire egymás mellé valók.

Korábban lekaptak volna a tíz körmödről ezekért a versekért. Úgy gondolod, hogy az irodalmi kordivathoz kell alkalmazkodni egy ilyen témával?

Már 2004-ben megkaptam a magamét az *Első Pesti Vértkabaré* című kötetem miatt. A könyvről szóló recenziónak a záró bekezdése valahogy így szólt: amint a közéleti költészettel próbál kísérletezni, picit idejétmúlt, de amúgy vannak benne más felfogású versek is. Már akkor emlegették ezt, nem éppen pozitív élel. Két éve a legutóbbi verseskötet (*M1/M7*) megjelenése után is született egy kritika, ami teljesen ennek az olvasatnak rendelte alá a könyvet. Bármilyen vers kapcsán, amely szólhatott volna akár az öregedésről, a kritikus csakis ezt a megközelítést emlegette, méghozzá vádként. Mintha amolyan leleplezés-jellege lett volna. Szerencsére sokan voltak, akik nyugtattak – de annak nem örülök, hogy szinte minden későbbi kritika reflektált erre az egyre, ami nagyban meghatározta a kötet visszhangját. Biztos, hogy szerepe volt a dacnak is a *Köztársaság* címötletében.

Most kaptam egy lehetőséget arra, hogy tényleg elmondjam, amit akarok. Tessék, erről már nyugodtan lehet azt írni, hogy közéleti költészet, ott a cím, az is segít, félre se lehet érteni. Nem az az elégtétel, hogy annak idején bántottak, és most a többiek is írnak ilyen témákról, hanem az, hogy befejeződött az: valamiről nem szabad írni. Hiszen ez korábban tabutéma volt. Ennek vége, és ez óriási dolog. Képzeljük el, amikor az van a levegőben, hogy nem szabad szerelmes verset írni, mert ez az évtized nem arról szól. Annak idején például a formaköltészet, a formakultúra is tabu volt. Az Előretolt Helyőrség Szépirodalmi Páholynak és az azzal körülbelül egy időben induló magyarországi költészetnek, Karafiáth Orsi, Varró Dániel jelentkezésének pont az volt a médiaértéke, hogy ők újra formában kezdtek el írni. Elég felhőborító, hogy léteznek ilyen divatok. A magyar verses epika és a próza terén nagyon erős hagyománya van a közéleti érintettségű irodalomnak. Ezt kidobni úgy, hogy idejémúlt, vagy elfejteni a hexametereket, rettenetes dolog.

Melyik tud jobban hatni, a közéleti dráma vagy a közéleti líra?

A dráma. Ez Térey János gondolata egyébként, de abszolút beállok mellé, hogy jelen pillanatban a lírának a legnagyobb felvonulási területe a színház. Amíg egy verseskötetet négyszáz példányban adnak ki, addig ez egy átlagos színházban másfél táblás házat jelent, ahol másfél-két órán át ugyanúgy verset, versben írt darabot hallgatnak az

emberek. Persze, be van ágyazva a történetbe, meg függ a hatás a színészek tehetségétől, a rendezőtől, a világosítók és az egész stáb munkájától, de ami elhangzik, az mégiscsak költészet. Ez egy óriási lehetőség annak népszerűsítésére, hiszen színházba többen járnak, mint amennyi verseskötet elkel. Számomra a költészet a líra, a dráma és az epika gyűjtőfogalma. Mindhármat lehet egyszerre művelni úgy, hogy költő vagyok.

Miközben tele vannak a budapesti színházak, drámaköteteket nem nagyon tudnak eladni. Miért?

Nem tudom. Pár éve a Magvető újraindította a *Rivaldát*, ami a *Szép verseknek* meg a *Körképnek* megfelelő éves válogatás a legfontosabb színpadi művekből. 2008-ban jelent meg az utolsó szám, azt hiszem. Pedig létezik egy olyan kategória, hogy drámai költészet, vagyis olvasnivaló dráma. Vannak írók, akik olyan drámákat alkotnak (lehet, hogy én is olyan vagyok), amelyik lefolyik, leömlik a színpadról, semmi köze a színházhoz. Engem is figyelmeztetni szoktak a dramaturgok, amikor nagyon irodalmi vagyok. Ez egy teljesen más szakma. Vannak viszont olyan alkotók is, akik csodálatos, de nem színpadra való drámákat írnak. Nagyon nagy kár, hogy ennek nincsen olvasóközönsége. Tulajdonképpen egymás drámáit olvassuk. A vers, a próza még ki tud lépni a szakmán kívülre, de az, hogy valaki drámakötetet vegyen kortárs szerzőtől, nagyon ritka. Amikor megnézheti a színházban is, miért venné meg? Sok mű az előbb említett okok miatt nem jut el a színpadig, hiszen elve alkalmatlan az előadásra. Az *ember tragédiája* az egyik klasszikus, amire azt szokták mondani: nem színpadi mű, de csodálatos olvasnivaló.

Írásból tartod el magad. Befolyásolja-e a művészi teljesítményt a megrendelésre írt szöveg?

Írásból és ügyeskedésből. Dalbetéteket írok, fordítok időnként. Nem zavar, hiszen ebből élek. Megrendelésre nem is egyszer kellett drámát írnom. Befolyásol valamennyire, de hát csak azt a megrendelést kell elfogadni, amelyben van fantázia. Volt olyan, amikor nem vállaltam el a felkérést, mert nem szerettem volna bohócot csinálni magamból. De például a *Kalevala*, az első drámám, vagy a második darabom, az *Oidipusz gyermekei* esetében is a rendező felől jött az ötlet, aki elmondta a darab címét, és hogy körülbelül miről kellene szólnia az egésznek. Ezeket leszámítva tulajdonképpen szabad kezét kaptam. A drámaírásba bele tudom vinni a saját világot. Ha nem passzol hozzám a téma, akkor egyszerűen nem írom meg.

Pécsett a POSZT-on egy felolvasószínházi előadás készült belőle, amelyet egy nagyon kedves barátom rendezett. Olyan színészek is szerepeltek benne, akik a korábbi darabjaimból is feltűntek. Ezen kívül egyelőre nem kaptam még más felkérést.

Kolozsvári színpadon el tudod képzelni? Mennyire Erdély-kompatibilis a darab?

Szerintem az, de nem valószínű, hogy a kolozsvári színházban fog menni.

Miért?

Nem érzem, hogy nagyon érdeklődnének irántam, de ez nem bántás. Egyébként ezt úgy mondom, hogy én írtam a kolozsvári színház és az opera közös produkciójaként 2010-ben előadott, *Odaadnám magáért a vesémet* című szilveszteri kabaréműsor szövegét.

Nem nagyon szoktak kortárs drámaírók megjelenni Erdélyben. Székely Csabát leszámítva ötven alatti drámaíró tulajdonképpen nincsen. A Székely Csaba darabjából készült előadás megnyerte a POSZT-ot, ami óriási siker, de az sem véletlen, hogy ő sem az erdélyi közsínházi világban kapta az elismerést. Természetesen innentől kezdve kapja majd a felkéréseket (és ez nagyon helyes), viszont kockáztatni nem mertek vele ismeretlenül, még Kolozsváron sem, ami, ugye, művészszínház.

Mi indokolja a szerelmi szál összekapcsolását a Köztársaságban és a Háborúban a közéletiséggel? Nem működne egyik a másik nélkül?

A címet nem föltétlenül csak közéleti olvasatban értem. Például van most közöttünk egy kétszemélyes köztársaság, amelyikben te viszel egy szerepet és én viszek egy másik szerepet. Ezeknek megfelelünk, amennyire lehet. Ugyanígy van ez egy szerelmi kapcsolatban is. Kialakul egy kétszemélyes dimenzió, amelyben megvannak az adott szerepek, mint ahogy egy tízmilliós országban, egy tizennégymilliós népen belül is jelen van egyfajta közösségi összetartó erő. A *köztársaság* szót a kifejezés lényegi értelmében használom, ahogy azt egy nyelvész is tudná magyarázni. A *köz*, a *társ*, a *társas* tagokra osztva már elgondolkodtatóbb és összetettebb a jelentése. Egy gyűjtőcím, amelybe belefér a közéleti is, de érhető alatta sok minden más is.

Mennyire szimpatizálsz Brutusszal?

Hát nem nagyon. De abban a korban nincs is senki, akivel maradéktalanul egyet lehet érteni. Nagyon összetett, zűrzavaros világ

volt, amikor annak is igaza van, akinek nincs. Brutus meg Caesar is ennek a játszmának az összetett szereplői voltak.

Miért érdekel a háború mint téma? Ez visszatérő motívum műveidben.

Ha már közéletiségről beszélünk, akkor mindennek a végső pillanatán is el kell gondolkodni. Az életnek a csúcsra járatása, a legdurvább dolog, ami történhet az emberrel, az a halál. Amikor minden ráció elvész, és semmire nincs esély, kitör a háború. Ha a közélet érdekel, akkor érdekel a háború is. A békében sokkal durvább erők is vannak egyébként, mint a háborúban. Remélem, ez átjön a *Háború* című elbeszélésben.

Egy harmadik világháború előképét vetíted ki Magyarországra. Elképzelhetőnek tartod, hogy ez bekövetkezzon?

Most beszéltem egy barátommal, aki annyi idős, mint én, és mondott egy mondatot ezzel kapcsolatban, amin elgondolkodtam. Miért lennének pont mi az a szerencsés generáció, amelyek 2040-ig eléldéget, és megússza a háborút? Miért olyan biztos száz év béke egy olyan kontinensen, mint Európa? Európa eleve egy világháborús fészek, mindkettő innen pattant ki. Nincs háborúmániám, nem ez viszi az életemet előre, de ha belegondolunk, amióta a Római Birodalom felbomlott, harminc-, negyven-, ötvenévenként egész komoly, fél Európát érintő háborúk törtek ki.

A kolozsvári Előretolt Helyőrség költőiskoláját, ahol te is tanultad a „szakmát”, és amelyre meghatározó élményként tekintesz vissza, tudnád-e ajánlani a mai magyarországi pályakezdő költőknek?

Igen, az akkori állapotában mindenképpen.

A mostaniban már nem?

A mostaniban is! De tény, hogy kevés fiatalot látok. Annak idején mindenütt húszéves költők és prózaírók rohagáltak, és most kevesen vannak, úgy érzem. Fene tudja, hogy ennek mi az oka. Nem a népességszökkenés, meg nem is kenném a társadalmi változásokra. Annak idején mindenki húszéves költő volt az asztalnál. Most hány fős asztalt tudnánk húszéves költővel megtölteni Kolozsváron? Nem azt mondom ezzel, hogy nincsenek fiatalok, mert még mindig arról híres az a műhely, hogy tehetséges fiatalok kerülnek ki köreikből. Például legutóbb Potozky Laci debütált az *Áradás* című kötetével a Helyőrségnél, aki nemrég a Magvető Kiadóval kötött szerződést a

következő könyvére. Tehát nehéz lenne azt mondani, hogy nem folyik a fiatalokkal foglalkozás. Vass Ákos. Székely Örs. Vagy ott van például Márkus András, aki szintén sikerek előtt áll, még ha azok nem is szépirodalmiak. De most nincs üzemszerű keltető, mint, ugye, „a régi szép időkben“.

Hogy viszonyulsz az erdélyi irodalmi szekértáborokhoz?

Ezek az emberek a családtagjaim, barátaim, köztük nőttem fel, és ahogy én érzem, mindenféle szembenállás ellenére mégis le tudnak ülni egymás mellé egy asztalhoz. Magyarországra jellemző inkább, hogy úgy tudnak az irodalomban emberek egymás ellen menni, hogy már le sem ülnek megbeszélni a konfliktusokat, sőt, nem is köszönnek egymásnak. Erdélyben kézfogásig még mindig elment mindenki. Ez érvényes Kolozsvárra, Marosvásárhelyre, Székelyföldre egyaránt. A nagyváradi irodalom kicsit más, az szerintem nem is erdélyi literatúra, hanem inkább magyarországi.

„A pezsgő a munkásosztály itala, és a képviselőin átszűrve issza“ – *írod. Milyen italt ajánlanál a Köztársasághoz?*

Hát azt az átalakult pezsgőt mindenképp (nevet). Na meg Unicumot, mindenhez Unicumot kell inni.

Boldog Zoltán, Varga Melinda

„A bölcsészdiploma a legjobban konvertálható”

Beszélgetés Szajbély Mihály irodalomtörténésszel

Anélkül, hogy belemerülnénk egy életútinterjúba, elmondanád, hogyan lettél irodalomtörténész?

Dacból. Amikor gimnáziumba kerültem, inkább érdekelt a vízilabdázás, mint a kötelező olvasmányok. Első félévben majdnem megbuktam magyarból, végül kettést kaptam, kegyelemből. Beskatulyáztak, ahogyan az lenni szokott, és akkor is rossz jegyeket kaptam, amikor már elkezdtem rendesebben tanulni. Dühös lettem, és megfogadtam, hogy nem fogok többé jelentkezni órán, nem strapálom magam, de ha szólítanak, akkor mindent tudni fogok, sőt még többet is. Ezt a „többet” Szerb Antal magyar és világirodalom-történetéből igyekeztem összeszedni. Aztán egyszer csak, magam is meglepődtem, kiderült, hogy érdekel engem ez az egész.

Az egyetemen ki ösztönzött, pártfogolt? Hogyan jött az első sugallat, hogy az irodalomtörténetet válaszd?

Kis kerülővel jutottam el az irodalomhoz, mert előtte egy évig jogász voltam. A szüleimnek nem volt ínyére, hogy a gyermekük pedagógus legyen. Anyukám meg is nézte az irodalmi lexikont, kíváncsi volt, hogy az irodalomtörténészek milyen végzettséggel rendelkeznek, és örömmel tapasztalta, hogy akadnak közöttük jogászok is. Akkor beadtam a derekamat, persze, tudtam, hogy ha nagyon nem tetszik a dolog, akkor két lezárt félév után újabb felvételi nélkül át lehet jelentkezni a bölcsész kar magyar-történelem szakára. A bölcsész karon aztán nagyon szerencsés voltam, mert mindjárt olyan nagyszerű tanárok keze alá kerültem, mint Keserű Bálint és a nagyon fiatalon, 32 évesen elhunyt Merényi Varga László. Aztán következett Csetri Lajos, vele párban az éppen akkor másodállásban Szegedre került Lukácsy Sándor és Szörényi László. Három egészen kiváló, ugyanakkor egymástól karakterisztikusan eltérő szemléletű irodalomtörténész, akiktől nagyon különböző dolgokat, nagyon eltérő szemléletmódot és módszereket lehetett tanulni, ugyanakkor különbözőségük megakadályozta, hogy bármelyiküknek is túlzottan a hatása alá kerültem volna.

Hogyan lesz ma valaki jó irodalomtörténész, hiszen igencsak megváltoztak a körülmények a szakma társadalmi kontextusát, technikai feltételeit és a felvételi eljárást illetően.

Erre nem tudom a választ, mert én már nem is tegnap, hanem inkább tegnapelőtt lettem irodalomtörténész, hogy jó-e, más kérdés. Biztosan sokkal nehezebb most, manapság minden olyan hivatásnak az értéke, amely nem hajt közvetlen és megfogható hasznot, erősen devalválódik. Különösen, ha olyan ósdi dolog a tárgya, mint a nyomtatott betű... A mi generációnknak egyszerűbb dolga volt, akkor még nem kérdőjeleződött meg az irodalomtörténet-írás, az irodalom tanításának és tanulásának az értelme. Ma, az elektronikus médiumok korában más az irodalom és a könyvek státusza, ezáltal megváltozik az egész humán műveltség fontossága. Nem véletlenül sóhajtott fel a mai irodalomtörténész-középgeneráció egyik jeles tagja, hogy csak a nyugdíjig kitartson a szakma... Viccnek szánta, de az ilyen vicceken egyre nehezebb nevetni. De ha valaki olyan elszánt, hogy mindennek ellenére az irodalomtörténet mellett dönt, akkor változatlanul rendelkezésére állnak azok a műhelyek, amelyekben valaha mi is megismerkedtünk a szakmával az egyetemen. A végvárak egyelőre még kitartanak, a bölcsészdiploma pedig – bármit is híreszteljen a hivatásos oktatáspolitikai – szerencsére a legjobban konvertálható diplomák közé tartozik.

Mi lesz a sorsuk a magyar irodalomtörténeti tanszékeknek? Mindenki érzi, hogy inog a talaj a történeti alapon elkülönített katedrák alatt.

Ez egy nehéz és komplex kérdés, megválaszolásában inkább az adott kar dékánja illetékes. Ami a képzést illeti, az a bolognai rendszer bevezetése után is történeti jellegű maradt, a magyar irodalom alakulástörténetének végigkövetése folyik a világirodalom kontextusában, s ehhez rendelődnek hozzá a különböző elméleti stúdiumok. Hogy ez mennyire és mennyi ideig lesz tartható a képi és mediális fordulat után, nyilván szakmai kérdés – ám ameddig a képzés struktúrája nem változik, addig nehéz megkérdőjelezni a történeti módon szerveződő tanszékek létjogosultságát. Más kérdés, hogy a hallgatók ma már nem kötött tanterv szerint tanulnak, nem arról van szó, hogy egy bizonyos ponton az egyik tanszék megkapja őket, és egy másik ponton átadja őket a következő tanszéknek. Oktatási, pontosabban oktatásszervezési egységként tehát az irodalmi tanszékek fölött eljárt az idő, optimálisabb megoldás lenne egyetlen, kifejezetten oktatásszervezési jogosultságokkal bíró intézet létrehozása. Az intézetesedéssel ráadásul még valamicske pénz is megtakarítható lenne, ami a mai helyzetben sajnos egyetlen dékánt sem hagyhat hidegen. Mindez azonban a tanszékeknek, mint kutatási egységeknek a létjogosultságát nem vonja kétségbe.

Vendégprofesszorként Berlinben milyen különbségeket láttál a magyar és az ottani felsőoktatás rendszerét összevetve, illetve a hallgatók szemléletmódja tekintetében?

Két évet voltam Berlinben, de nem állíthatom, hogy a német felsőoktatás egészére, vagy akár csak a Humboldt Egyetemen folyó munka egészére ráláttam volna, s hogy alkalmam lett volna a hallgatói mentalitás tekintetében általános következtetések levonására. Egy kis tanszéket vezettem, a hungarológiai képzés ott nyilvánvalóan nem egy tömegszak, az is kérdés volt éppen, hogy egyáltalán megmaradhat-e. Új hallgatókat már évek óta nem vettek fel, a feladatom tulajdonképpen a régiak kikísérése lett volna, elég keményen meg kellett küzdeni a szak továbbéléséért. A bolognai struktúra egyébként ott is ugyanúgy meghatározza az oktatás alapkereteit, mint nálunk, és nagyjából ugyanúgy próbálják benne a helyüket keresni tanárok és diákok egyaránt, ahogyan itt. Nagy különbséget nem tapasztaltam a hallgatók hozzáállásában, mentalitásában, munkához való viszonya tekintetében sem.

Sokat foglalkoztál Csáth Gézával. Úgy tűnik, mintha a Csáth-kutatás, főleg a szövegfeltárás terén, az utolsó lépésnél tartana. Gondolok itt arra, hogy a szabadkai könyvtár kiadta naplójegyzeteiből a rajzokat. Hogyan látod, kimerült irodalomtörténetileg a Csáth-korpusz? Milyen ma az ő szövegeihez való viszony?

Úgy érzékelem, hogy a Csáth iránti érdeklődés kicsit megkopott az utóbbi években. Amikor az én, jelenleg 32 éves lányom gimnáziumba járt, Csáth kultikus olvasmánya volt, ahogy sok vele egykorú diáknak is. Gimnazista körökben Csáthot olvasni menő dolog volt. Mára ez megváltozott, de az érdeklődés azért nem tűnt el teljesen. Jellege azonban mintha eltolódott volna a nem mindennapi, a kicsit morbid, a kicsit perverz irányába. Mintha nem annyira Csáth szépírói munkássága állna ma az érdeklődés központjában, mint inkább maga a személyisége. Ezt a változást mutatják az újabb adaptációk is, amelyekbe az esztétikailag megfellebbezhetetlen alkotásai mintha csak illusztrációkként kerülnének bele. Ugyanakkor kétségtelen, hogy Csáth életműve, amelyből a hatvanas években még csak egy vékony válogatás volt látható, mára sokkal több dimenziójában vált megközelíthetővé; a változás nyilván ennek is tulajdonítható.

Ami pedig az irodalomtörténeti forrásfeltárást illeti, az még korántsem fejeződött be. Durva becsléseim szerint az életműsorozat öt kötete, ami eddig megjelent, majdnem duplájára nőhet majd a korábban Dér Zoltán magángyűjteményében lévő kéziratok feldolgozása nyomán. Ezek özvegye, Beszédes Valéria önzetlenségének köszönhetően kerültek a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokába, és ott most fokozatosan kutathatóvá és kiadhatóvá válnak. Egy részük persze ma már nem ismeretlen, mert

– ha nagyon kis példányszámban is – a benne található Csáth-naplók jelentős hányada az utóbbi években megjelent a szabadkai Életjel kiadásában. Részint még Dér Zoltán rendezte sajtó alá őket, részint Beszédes Valéria. De van még nagyon sok kiadatlan kézirat is, nemcsak naplók vagy naplószerű feljegyzések, hanem levelek és novellatöredékek is. Ezek sajtó alá rendezése, a Magvető Kiadó életműsorozatának befejezése nem kis feladat. A Petőfi Irodalmi Múzeum most adott be egy OTKA-pályázatot a Móricz- és Csáth-naplók kiadására, és ha a kuratórium támogatja ezt a kutatást, akkor közreműködéssel a munka hamarosan elindulhat, öt-hat év alatt be is fejeződhet.

Szegedi lévén rálátásod nyílik a vajdasági irodalomra is. Tolnai Ottónak jelentős szerepe van abban, hogy ekkora kultusza alakult ki Csáth Gézának a Vajdaságban. Mennyire szakadt el a Csáth-komplexustól a délvidéki irodalom? Egyáltalán érzékel-e ilyen erős hatást?

Nem tartottam ezt gondnak. Csáth egyébként nemcsak a vajdasági, hanem az itthoni magyar irodalmat is komolyan inspirálta. Ha csak Esterházy nagyon érdekes Csáth-írására gondolok, vagy az életmű egyes szövegrészleteinek különböző könyveiben vendégszövegekként való szerepeltetésére, Csáth alakjának gyakori megidézésére, akkor azt látom, hogy Csáth hatása rendkívül termékenyítő volt. De mondhatnék más példákat is. Örülök, hogy ez a típusú írói érdeklődés még mindig kitart, a Vajdaságban is, és nem is csak Tolnainál.

Csáth mellett Jókai is kedvelt kutatási témád. Mi újat lehet még mondani róla? – kérdezheti az olvasó.

Jókairól szóló kismonográfiámban éppen arról szeretném meggyőzni az olvasót, hogy lehet még újat mondani az ő vonatkozásában is. Természetesen ez az író sokszínűségének és életműve grandiózus voltának köszönhető elsősorban, hiszen az ő százegynéhány kötetét igazán szisztematikusan végignézni és ennek kapcsán irodalomtörténeti koncepciókat készíteni nem kis feladat. Én azon nagyon egyszerű megfigyelés nyomán igyekeztem valami újat mondani róla, hogy munkáinak 95%-át napilapokban jelentette meg először, alkalmazkodva a napilapok formai elvárásaihoz és olvasóközönségük igényeihez. Innen nézve pedig egészen másként látszik az a Jókai, akit a magyar irodalomtörténet-írás tradicionálisan mindig könyvíróként vett figyelembe. Természetesen írásai megjelentek könyvekben is, de ezek mindig csak másodközlések a napilapok tárcarovatában történő publikációhoz képest. A lapok példányszámához képest a könyveinek a példányszáma nem volt túlságosan magas, tehát az igazán széles olvasóközönséget a napilapban közzétett mű érte el. Ugyanakkor a szakmai közönség mindig a könyvek nyomán értékelte munkásságát,

és ez aztán, Gyulai Páltól kezdve, sok félreértéshez vezetett. A Jókairól szóló tudást úgy lehet bővíteni, ha tárcaregényíróként tekintünk rá; erre tettem kísérletet róla szóló könyvemben.

Melyik Jókai-regényt olvastad a legszívesebben tárcában vagy könyvvé alakítva?

Lehet, hogy csalódást okozok, de nekem még mindig *Az aranyember* a kedvencem. Akárhányszor olvasom ezt a könyvet, mindig a hatása alá kerülök.

Sajtótörténettel is foglalkozol, illetve a legkülönbözőbb médiumokkal, amelyeken irodalmi szövegeket lehet közölni. Szerinted mennyiben alakult át a folyóirat-olvasás az elmúlt 150 évben? Melyek a legszembetűnőbb változások – a technikát leszámítva – tartalmi, műfaji, olvasói szinten?

Muszáj a kérdéssel kicsit vitatkoznom, mert szerintem nagyon nem mindegy, hogy milyen technikai feltételek mellett jelenik meg a szöveg. Már a 19. század sajtótörténete is megmutatta ezt, mert egészen másféle lehetőségeket kínál a könyv, mást egy reformkori divatlap, és megint mást a század második felében megizmosodó napi sajtó. Tehát a technikai médium minősége jelentős mértékben befolyásolja a benne megjelenő szöveg minőségét is, nem egyszerűen csak hordozó. Tárcarovat nélkül nem születhetett volna meg az előbb emlegetett Jókai-, de a Mikszáth- meg a Krúdy-életmű sem. Ezek a mediális változások nyilvánvalóan felgyorsultak a 20. században, amikor nem az írott sajtó műfaj történetének változása a fő probléma, hanem az, hogy a nyomtatott lapkultúra hogyan viszonyul a környezetében, a közönség informálódási forrásaiban egyre inkább meghatározóvá váló elektronikus médiumokhoz, azaz válaszol azokra a kihívásokra, amelyeket számára az elektronikus médiumok jelentenek.

A befogadói szokások a médiumok technikai változásával párhuzamosan mindig jelentős mértékben átalakultak. A digitális médiumok térfoglalása a médiatörténetben kétségtelenül makrokorszakhatárt jelöl. A hagyományos hordozók egyre inkább háttérbe szorulnak. Ez jól érzékelhető akkor is, amikor a hallgatóknak valamilyen szemináriumi témát kell kidolgozniuk. Ilyenkor az első mozdulat mindig az, hogy megnézik, mi van róla az interneten, ami nem is baj. Az viszont baj, hogy úgy gondolják, nincs is szükség ennél többre.

Boldog Zoltán

Véres komolytalanságok

Bárdos József rovata

Samuel Beckett

PING-PONG

Fehér labda a fehér asztal fölött. Ahogy feszül a kezekben. Körös-körül hatalmas fehér transzparens a fehér csend ülte tájban. Rajta lángoló, fehér betűk. Csak az nem látja, aki nem akarja. Látás. Fehér izzás a koponyaúrbén. *Ping.*

Igazságot kell szolgáltatni a fehérnek. A mindenkinek rémlő fehér éjszakáknak. Az egykor felvett szürkévé fakult fotográfiák békebeli boldogságának. Le a mindenféle filozófiákkal, metafizikákkal. Félre a félreérthető gondolatokkal. És egyáltalán. A gondolatokkal. Tisztelet a minden korok hervadhatatlanul virágzó, az egyetlen igazságot kimondó természettudományainak. A hagiográfiának, az ortográfiának, a főnökiának, a pornográfiának. A kivillanó mellek fehérségének. A bimbóknak és más természetű nyíló virágok illatozásának. *Pong.*

Elmúltak az elmúlt nyolc évek csapnivaló, elcsapott kapitányai. Elvetélt ötletek, meg nem szült válaszok. Fekete fejek kolibri pompázatú bukásai. Fekete tündöklések nevetséges igyekezete, hogy örökre, hogy feketével, hogy kéménybe korommal. Beírni a beírhatatlant. Kormos kémények iránti füstös nosztalgiák. Begőzölt vágyakozások tengeri gőzösök parancsnoki hídja után. *Ping.*

Csak a nagy fehér fog nagyszerűen egybe fogni mindent. Egyetlen színben a prizma összes színe. A hétszínvirág igazi színe: a fehér. Már áll a rúd, rajta a zászló. Fehér lobogás a fehér égbolt előtt. Előre Vadkeletnek. Előre a fehérig. És tovább. Ahol már nincs se szín, se szintelen, nincs más, csak a fehér lovon léptető fehér tengerészskabát seszínű unokája. *Pong.*

A nagy fehér világ olyan, akár egy hivatal. Asztalonként egy test. A közeli és távoli rokonok többé-kevésbé ismerik egymást. Unokaöcsikéik és nagybácsikáik, hugicáik és nővérekéik egymásnak. A sorrend tetszőleges. Nézőpont kérdése. Onnan nagybácsi, innen unokaöcs. Vagy fordítva. Esetleg unokahúg. Még a nemek is elmosódnak a tömegben. A

tolongásban még így sem mindig ismernek egymásra. A testek alapvetően négyfélék. A testek rendje a testet öltött rend. *Ping*.

Egy: a szakadatlanul jövő-menők. Már azt hiszed, végre mennek, de kiderül, ellenkezőleg. Most jönnek csak igazán. Valakinek mindig tenni-vennie kell. Szerkeszteni, megírni, előterjeszteni, javasolni, iktatni, titkosítani, archiválni. Akármit. Ezekről lehetetlen szabadulni. Agyukat uralja az égi létra fehér ragyogása. Amelyen föl, föl, egyre följebb emelkednének. A fokok száma végtelen. A létra egyre lejjebb ereszkedik. Az emelkedés így pusztá illúzió. És a világ maga is virtuális. De a virtuális emelkedés is emelkedés. Kitart a végsőig. Ahogy a test is kitart a végső, titokzatos archiválásig. *Pong*.

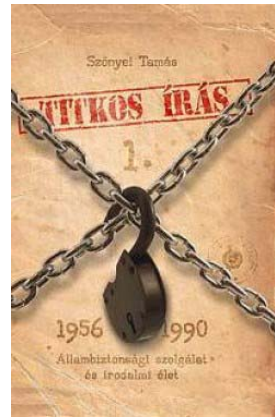
Kettő: akik olykor-olykor megállnak. De ez így nem pontos. Mert bár kihalt belőlük a mászás vágya, azért még különös módon néha feltámad. Ilyenkor az illető létrakeresőbe indul, vagy beáll a legrövidebb, vagy legközelebb eső sorba. Erőszakoskodásaikkal az ilyenek zavarják meg leggyakrabban a nagy, fehér világ nyugalalmát. Pedig néha egészen értelmesnek látszanak. Ha hagynák, talán még a gondolkodásra is képesek volnának. De ehhez nem jutnak hozzá. Mintha már-már felismernék a célt. Ha van cél egyáltalán. De mire ez bekövetkezhetne, elsodorja őket az áradat. Vagy a fehér szél vihara. Vagy egyszerűen eltompul az agyuk a világot betöltő fehér ragyogástól. *Ping*.

Három: akik, ha csak el nem zavarják őket, sosem hagyják el egyszer elfoglalt helyüket. S ha mégis kitérítik őket, azonnal lerogynak az első szabadon hagyott helyre. Hogy ne kelljen mozogniuk. Ezek semmihez sem értenek. Ezeknek mindenről határozott, fehér véleményük van. Szereljük a hálót az asztal alá, javasolják. Üssék az ütőt a labdával, javasolják. Fehérítsék ki a fehéret, javasolják. Megkülönböztetni nemigen tudják az asztalt és a labdát, vagy az ütőt és a hálót. Igaz, nem könnyű, hiszen valamennyi fehér. Az ilyenek roppant veszélyesek. Sosem lehet tudni, mikor mozdulnak mégis, mikor térnek át szavakról a tettekre. Amíg csak vannak, olyanok, mint a léghajó nehezékei. Talán egyszer ki lehet dobni őket a fedélzetről, ha végre, valami csoda folytán feltűnne a cél. De ha felelednek, ha megmozdulnak, végképp kormányozhatatlanná tehetik a léghajót. *Pong*.

Négy: akik nem keresnek. Ők a nemkeresők. Sem sokat, sem keveset. Őket nem érinti meg a létra utáni vágy tüze. Legtöbbször valamilyen, kifejezetten számukra épített falnak támaszkodva ülnek. Egymást vagy a köldöküket bámulják. Ők a megigazultak. Akik nem keresnek, csak találnak. Egyre nagyobb falatokat harapnak le a világból. Egyre kövérebbek lesznek. Fehér testük fojtogatóan folyik rá a fehér asztalra. A hófehér háló sem állítja meg növekedésüket. Már-már ők az egész világ. *Ping. Pong. Ping-pong*.

Irodalmi besúgó és besúgottak

Szőnyi Tamás *Titkos írás –
Állambiztonsági szolgálat és
irodalmi élet* című kötetéről

Ha rangsor készülne a leggyakoribb hazai közéleti beszédtemákról, minden bizonnyal előkelő helyre kerülne benne a Kádár-rendszer besúgóinak és besúgottjainak kiléte. Ez egyáltalán nem meglepő, mivel Magyarország egyik leghosszabb egyívú politikai alakulatának negyven éve alatt a beszervezettek az élet minden területéről szállítottak információt tartótisztjeiknek. Születettek nemzetbiztonsági „belső jelentések” zenészekről, színészekről, a mindennapi élet szereplőiről – és az elvben sokkal zártabb, összetartóbb, ideológiailag következetesebb íróársadalom tagjairól is. Szőnyi Tamás, a hazai ügynöktevékenység kiváló ismerője, a könnyűzene (*Az új hullám évtizede 1-2; Nyilván Tartottak – Titkos szolgák a magyar rock körül*) után az irodalmat behálózó jelentések világába kalauzolja olvasóit legújabb, *Titkos írás – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990* című kétkötetes monográfiájában.

Az 1956-os forradalom leverése után Kádár János véletlenül sem szerette volna, ha az általa behívott Vörös Hadsereg erejével fenntartott tökéletes fölény csorbát szenved néhány figyelmen kívül hagyott „belső ellenség miatt”. Felismerte, hogy az 1956-os események kialakulásában, illetve a közös érzések megfogalmazásában (Illyés Gyula: *Egy mondat a zsarnokságról*) kimagasló szerepet játszottak a többségükben „nem túl elhivatottan kommunista érzületű írók”. Ezért a következő álláspontot fogalmazta meg az írókkal és az irodalmi élettel kapcsolatban: „Bárkit, aki csak annyit is számít, mint a kisujjunk megfigyelés alatt kell tartani”. Ennek alapját az teremtetten, hogy

a forradalmat követő sokkból leghamarabb a titkosrendőrség tért magához. Az Államvédelmi Osztályt (ÁVO) 1957-re feloszlatták, majd Államvédelmi Hivatal néven újrászervezték, átkondicionálták (az év utolsó negyedében az ÁVH éppen a nagy számú „bizonytalan elhivatottságú külsős” miatt kezdett belső ellenőrzésbe, lásd Bergendy Péter *A vizsga* című filmje), és kipróbált ügynökök jelentéseire alapozva új tagokkal töltötték fel – akik közül sokan a volt forradalmárok közül került ki.

Szőnyi Tibor monográfiájában szerzők (Derzsi, Szilvási, Lukács, Illyés, Püski, Ignótus, Faludy, Szerb György, Konrád, Haraszi), folyóiratok (Tiszatáj, Jelenkor, Újhold, Valóság, Új Írás, Alföld, Életünk, Harmadkor, Bölcsész, Új Auróra stb.) rendezvények és személyek, ügyek (Hungaricus nevei, az első Nyugatra küldött íródelegáció, klerikálisok, emigráns írószövetség, Fialat Művészek Klubja; Kuczka Péter, Baróti Dezső és Péter László, Csoóri és Fodor, Dalos és Pór György, Ilia Mihály) körüli csoportosulások mentén követik egymást a rendkívül találóan megválasztott című (*Nagy Imre pere: remény és sokk; Fejek a Porba; Búza és ocsúdás; Párizsra vigyázó szeme(te)k; Tilosnak lenni; Az eszmélet elérhetetlen földje; Az értelmiség útja az osztálybörtönhöz; Magyarország felfedezői; Mozgolódó világ*) fejezetek. Túl azon, hogy ezek segítségével elképesztően pontos és sok tekintetben radikálisan új kép áll össze bennünk a rendszerváltást megelőző negyven évről (vagy a reneszánszát élő „igazságos Kádár János”-ról), máshonnan meg nem szereshető tudás birtokába kerülhetünk a hatalom gyakorlóinak kultúráját, irodalmat érintő gondolatairól, viszonyulásáról. Az ikerkötetek további kiemelkedő értéke, hogy az egyébként kiváló nyelvezetű, olvasmányos, ugyanakkor tényfeltáró prózát hatalmas mennyiségű, a bemutatottakról szóló titkosrendőrségi jelentés szövege mélyíti, betekintést engedve ezzel a „másik oldal” műhelytitkaiba. Ez a forrásközlő jelleg rendkívül nagy erénye a monográfiának, mivel lehetőséget ad az olvasónak, hogy a besúgókat, az irodalmi életre gyakorolt hatásukat saját írásaik alapján ítélje meg.

Ez azért is fontos, mert (ahogy erre a szöveg is számos ponton kitér) az államvédelmi hatóság kultúrpolitikai osztályának tisztjei – a legkritikább esetektől eltekintve – voltaképpen nem ismerték személyesen a megfigyelt személyeket. A beszervezettek gyakran kihasználták ezt aényt, például tompították az elhangzottak életét, saját laikus álláspontjuk vagy állítólagos töredékes tájékozottságuk mögé rejtették megfigyeltjeiket. Máskor legalább ilyen kreatív módon törekedtek befektetni az általuk besúgókat. Kényes kérdésekben mutatott rosszindulatú buzgalmukkal, becsvágyukkal gyakran még tartótisztjeiket is meglepték, ahogyan a Tamási Áron köréhez tartozó

Németh László és Solymosi Ida „*ellenséges, antiszemita vonatkozásai*”-nak kirívóan, valószerűtlenül alapos bizonyításánál.

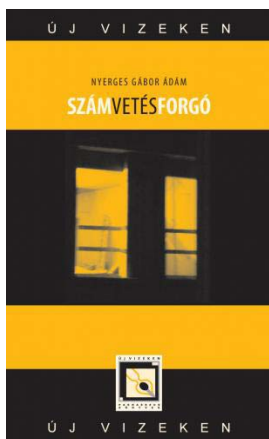
A besúgókról kialakuló kép azonban mégis kiábrándítóan pontos. A jelentéseket olvasva elvesz az a romantikusan idealizált besúgófigura, akit bár beszerveztek, de soha semmi értékelhetőt nem adott ki megfigyeltjéről. A titkosrendőrség ugyanis ezt nem engedte meg. A jelentésekből világosan kirajzolódik, hogy egy besúgó csak akkor maradhatott aktív (néha évtizedekig!), ha rendszeres, hasznos, pontos, együttműködő informátorként tevékenykedett.

A kötetek tanulmányozása során megnyíló irodalmi térben történő tájékozódás élményét tovább növeli, hogy a szerző nevesítve szerepelteti a megfigyelőket (például a *Hungaricus*-perben kulcsfontosságú informátor, „Juhász Lajos” – Kristó Nagy István; vagy az Ilia Mihály köréből jelentő „Károlyi Tibor” – Bíró Endre). Ezzel együtt arról sem feledkezhetünk el, hogy bár a két kötetben százas nagyságrendben találkozhatunk nevekkal, korántsem tekinthetjük teljesnek a névsort, ugyanis a valaha készült katonok bő kétharmada és az összes ügynök nevét tartalmazó dosszié (ha volt ilyen egyáltalán) a rendszerváltás hónapjaiban „*valakik áldott-átkozott hanyagságából elkallódott*”. Szőnyei Tamás a Titkos írás előszavában némi malíciával jegyzi meg, hogy az ügynökkérdés végső tisztázására kötetei – legyenek azok bármilyen óriásiak is, mégsem alkalmasak, mivel a teljes anyagot tartalmazó, ironikus módon éppen a titkosszolgálat belső archívuma számára készült biztonsági másolatok (az úgynevezett mágnesszalagok) 2060-ig szigorúan titkos besorolással őrzik a rendszerváltás előtti fél évszázad közérdekű titkait.

Bár a hazai napi politika szinte minden csoportosulása jolly jokerként húzta elő idén tavasszal az „ügynöklistát” (szigorúan a mindenkori másik oldal felé mutatva), és Szőnyei Tamás *Titkos írás – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956-1990* című kétkötetes munkája a XIX. Nemzetközi Budapesti Könyvfesztivál legnagyobb jelentőségű kiadványa kellett volna, hogy legyen, az összegyűjtött anyag első körben igencsak szűk körben „robbant”.

Ennek több oka is lehet. Egyfelől a *Titkos írás* elképesztő terjedelme (a két kötet összesen 2248 oldal), ami bőségesen elegendő a téma iránt kevésbé érdeklődők távol tartásához. Másfelől az a tény, hogy a kötetek körül *érthetetlen módon* korántsem kapott szárnya olyasféle hype, mint például Moldova György kétkötetes Kádár Jánosa, és az abból kirajzolódó „proletárszent”, vagy Csaplár Vilmos *Igazságos Kádár Jánosa* körül. Hogy miért nem? Az talán újabb, vaskos jelenkori aktát érdemelne....

Szőnyei Tamás: Titkos írás – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956–1990.

Írónia és hitelesség között – avagy a 180 oldalas fordulat?

Nyerges Gábor Ádám
SzámvetésForgó című verseskötetéről

Nyerges Gábor Ádám második, *SzámvetésForgó* című verseskötete 180 oldalnyi terjedelemben jelent meg, ami körülbelül három vékonyabb vagy két átlagos vastagságú, könyvvé formált lírai élményanyagának felel meg. Ez már magában is meglepő és az érdeklődést felkelteni szándékozó gesztus. E téren a vállalkozás még sikeres is, hiszen az élénksárga borítóval ellátott könyv terjedelmileg igencsak impozáns.

Ha azonban belelapozunk a könyvbe, a tíz nagyobb ciklusra tagolt versanyag tematikája és színvonala igencsak vegyes. A kritikus egyszerűen nem hiszi, hogy két év alatt, az első, *Helyi érzéstelenítés* című kötetének megjelenése óta ennyi jó verset sikerült volna írni, s a *SzámvetésForgó*t töviről hegyire végiglapozva ezen előfeltevésében nem is csalatkozik.

A Nyergesre oly jellemző nyelvi írónia teremti meg az olvasás alaphangulatát. Invokáció helyett egy *Énvo*kációval indít, ezután következnek a ciklusok: *korpa között*, *Himnuszok (10 db, bontatlan csomagban)*, *számvetésforgó*, *tojáshéj*, *humán*erőforrás, *Levél egy idősebb pályatárshoz – helyett*, *variációk egy téblábra*, *mell*űtések, *dunszt*, *kerekeket forgatni*. E blokkok visszatérő motívuma az erőltettségbe átsapó írónia és önírónia, a beteljesületlen szerelmek, a költészet mibenlétéről, az írásról való elmélkedés (meta-poétika?), valamint a nagy előd, Orbán Ottó előtti tisztelgés, az általa megteremtett hagyomány folytatásának kísérlete.

A szövegek jó részére jellemző a túlírtság. Nézzük meg erre vonatkozóan a ciklus egyik rövidebb darabját:

Himnusz a Kényszerhez

Ó Kényszer!
 szekrény szerkeny szerkény szerkeny
 Lásd, kegyedből már mióta az eszemet tudom
 modut domut mudot dumot todum tumod dutom dotum
 motud mutod
 ezekkel múlatom fejben az időt
 zidőt zódit zódót zidit
 s így hallgatom míg én vagy mások beszélnek
 nekszel nékszel nékszel nekszel
 s tudom, sosem felejttem bölcsőmnél susogott esküd
 küdes kedüs küdüs kedés
 miszerint e sok-sok felgyűlt karakterből
 bőltér beltőr bőltőr belter
 egyszer még tumor lesz
 leszmor losmer loszmor leszmer
 ha egyáltalán megérem
 rem é lem nem é lem nem rem é lem

A szavak kombinatorikai átalakításán, a nyelvjátékon túl nem sokat kap az olvasó. A vicc, a bravúr öncélú erőlködéssé válik, meggyengítve az egész szövegblokk alapkoncepcióját. A rövidebb, fegyelmezettebben szerkesztett darabokat szemügyre véve rögtön az a benyomásunk támadhat, hogy ezek a poétikailag jobban működő alkotások. Például a *számvetésforgó* című ciklusból:

Adó-vevő

számom (19890220)
 most homlokomra írva
 izzadt
 bőrön elkenődött tinta
 bár az
 esélyek igen csekélyek
számot adok-veszek cserélek
 darab-(1)
 számom íme ennyi maradt
 várok
 mennyi leszek majd ez alatt

Itt a fiatal költő hitelesen, átélhetően vet számot önmagával és addigi életével.

Ugyanakkor van a rövid, minimalista verseknek is egy ironiában túlbujánczó csoportja, ehhez tartozik például a *Limerik ezt közölni?* című limerikfüzér a *tojáshéj* cikluson belül. Ennek záródarabjában a fiatal költő önmagát, saját írásképtelenségét gúnyolja ki:

Önélc kép

Élt egyszer egy dölyfös költő, Gábor,
azt hitte, hogy tud írni magáról
legalább egy limeriket
vagy kroit vagy melyiket,
de nem.

Nyerges itt megint nevetetni próbál, a komédiás arcát, álarcát öltve magára, azonban a vers túl hamar lezárul, mintegy önmagába fullad.

Nyerges kötetének másik fő iránya a mesterének tekintett Orbán Ottó emléke és költői életműve előtti tisztelgés. Allúziók tucatjait találhatjuk a könyvben, melyek főleg a kései Orbán Ottó-életmű profán hangvételű alkotásait idézik meg. Ennek Nyerges egy egész ciklust szentel *Levél egy idősebb pályatárshoz – helyett* címen – vízesésszerű hosszúversek formájában.

1. A föltámadás elmarad

Temető, köd, éjszaka. Adott esetben némi távoli huhogás.
Finom neszek az avarban. Megsárgult levelek törései.
Közeledő, amorf árny. Viseltes ballonkabát, kötött sapka.
Elnézést. Suttogva. Elnézést. Valamivel emeltebb hangon.
Művé... Köl... Szerk... Orb... Orbán. Orbán Ottó Urat keresem.
Szél halk surrogása. Esetleg ismét némi dramaturgiai bagoly.
O... Orb.. Izé, Ottó? Én csak... Én... Itt vagy? O... Orbán Úr?
Temető, köd, éjszaka. Surrogás, avar, baglyot most inkább ne.

Ballonos árny el.

A költői fikció szerint Orbán Ottónak a posztmodern ironia jegyében fel kellene támadnia és borzadva körülnéznie napjaink kortárs irodalmi életében, azonban mindez elmarad.

A legnagyobb lírai erővel, hitelességgel megszólaló alkotásai Nyerges Gábor Ádámnak a szerelmes versei, melyek nagy részében ugyancsak dúl az ironia, ugyanakkor nincs túlادagolva. Ilyen a *Mint plüssállat* a *variációk egy téblábra* című ciklusból:

Mint plüssállat

szeress úgy is ha rossz vagyok
mert sokkal jobb már nem leszek
szeress azért hogy egyáltalán vagyok
mert ki tudja lesz-e még aki majd megszeret
szeress úgy is ha jó vagyok
és nincs okod haragudni
akkor is szeress ha néha jól vagyok
ha nincs baj és elfelejtek róla hazudni
szeress úgy is hogy nem vagyok
úgy mintha csak képzeletben
mintha azt képzelnéd magányos vagyok
én meg azt hogy te lehetnél akit szerettem
szeress úgy is ha rossz vagyok
mert nem lehetek jó hozzád
innen fogod tudni hogy még vagyok
a fájdalomból mint plüssállat ha foltozzák

Itt Nyerges ugyancsak kölcsönzött sorokat alkalmaz egy jól ismert dalszöveget citálva, ugyanúgy erős öniróniával, de a szöveg mentesebb a bravúrra törekvéstől, öncélú nyelvi játéktól. A költő itt nem bújik maszk mögé, s talán ez a fajta őszinteség jobban is áll neki, mint a hosszúverseken végigívelő játékoság, ironia és önironia. Ugyanez a tendencia érvényes a *dunszt* című, utolsó előtti versciklus szikár, katonai fegyelmet sugalló szabályos szonettjeire, ahol Nyerges nem írja túl magát, hanem a formában és kordában tartott szövegek éppen annyit mondanak el, amennyit kell. Nyerges csupán arról ír hitelesen, amit költőként magáról, a másikról, a létről gondol. A szerző ebben az esetben is sokkal sikeresebben képes megszólalni a rövid, kötött formákban, mint terjengős, korlátlanul hömpölygő szövegeiben. Példaként szolgálhat erre a ciklus utolsó szonettje:

Rötúr

csak átmeneti állapot
hogy most már mindig csak veled lesz
hogy amit még jelentesz

*magadnak benne láthatod
mint szelidített állatot
szoktat egypár szürke ketrec
magadhoz amit szerethetsz
mint a náthát még elkapod
az utolsó szalmaszálakat
másik kézzel az egyiket
kiegyenesítesz száj alatt
maradt ráncokat centiket –
a bőrdön rőtúr áthaladt
érzelem többé nem siet*

Alapvető probléma a *SzámVetésForgó*val, hogy egy mindössze huszonhárom éves költő talán még túl fiatal ahhoz, hogy bármivel is *számot vethessen*. A szándék, a szakma figyelmének felhívására tett kísérlet érthető, nagy bátorságra is vall. Elhanyagolhatatlan és ellentmondásos tény azonban, hogy Nyerges Gábor Ádám olykor meglehetősen olcsó lírai megoldásokat alkalmaz, sok szöveget pusztán töltelékeknek használ. A fiatal költő sokat akar markolni, ám önnön fegyelmetlenségéből kifolyólag sajnos keveset fog. Néhány kísérlete viszont azt tükrözi, hogy a kortárs fiatal magyar líra tehetséges képviselője. Ez azonban csak harmadik kötetéből derülhet ki teljes bizonyossággal.

Kántás Balázs

(Nyerges Gábor Ádám: *SzámVetésForgó*. Parnasszus-Tipp Kult Kft., Új Vizeken sorozat, Budapest, 2012, 184 oldal, 1470 Ft)

Az időtlen *Völgy*, mely nem ereszt többé

Böszörményi Zoltán *Füst* című novelláskötetéről

Böszörményi minden Lénárd-novellája egy-egy életkép, pillanatfelvétel a *Völgy*ben élők világából. A szerző a szereplők neveit nem titkoltan a Lénárd-regényből veszi át, teljesen új személyiségeket adva a karaktereknek. A kötet hősei jellemzően földművesek, sokgyermekes, kiégett falusiak a civilizáció szélére szorulva, aipí- (maniókagyökér) és kukoricatermesztéssel foglalkozó kisemberek, akik jobb élet reményében vetődtek a *Völgy*be, s a hely szelleme örökre magához láncolta őket. Az egyszerű, vidéki, a közösség peremén tengődő, novelláról novellára *cachaçát*, azaz maniókából főzött pálinkát fogyasztó szereplők között feltűnik egy-egy, a látszólag egyhangú környezetből kiemelkedő figura – patikus, orvos, pap, kisgazdából papírzem-tulajdonossá avanzsált fiatalember, házasodni készülő, majd feleségét abszurd körülmények között elvesztő középbirtokos, a nagyvárosban szerencsét próbáló, ám otthonába végül mégis visszatérő, majd csúfondárosan felszarvazott gádzálkodó...

Mindegyik apró történet egy család vagy egy egyén sorsának keresztmetszete, Böszörményinek pedig jellemző írói technikája, hogy a rövid elbeszélések végén valami nem várt, olykor groteszkbe, olykor abszurdba átsapó fordulattal lepi meg olvasóját, erősen emlékeztetve Csáth Géza elbeszéléseinek az olvasót szabályszerűen pofon vágó, meghökkentő és elgondolkodtató befejezéseire. A szerző remek arányérzéssel eleve annyit mutat ebből a már-már szürreális világból, amennyi feltétlenül szükséges. Egy-egy karaktert, helyet, helyzetet néhány szóval jellemez, majd ott szakítja meg az elbeszélés fonalát, ahol az ember

nem is várná, olykor szándékoltan homályban hagyva az események lezárását, hogy az olvasó is társszerzőjévé váljék a novelláknak.

Karakterei vagy pórul járnak, saját nagyravágásuk, esetleg a mindennapok egyhangúságából való kitörési vágyuk a vesztüket okozza, vagy épp ellenkezőleg – bátorságuk és találékonyságuk révén a sorsuk jobbra fordul. Míg például a *Casablanca* című novellában az ifjúnak sikerül meggyőznie félanalfabéta apját, hogy engedje továbbtanulni, mert akár még híres író is lehet belőle, addig a *Csillagszórta éjszaka* szökni készülő szerelmes párjának története családi tragédiába torkollik. A *Két miatyánk* teljesen elszegényedett, idős főhősét, aki a helyi pap tanácsára lesz vajákos asszony, Isten tényleg megsegíti, és gyógyító erővel ruházza fel. A címadó, *Füst* című novella főszereplője viszont először meggazdagszik, majd Isten akaratából papírüzeme leég, ő pedig újra szegény földművesként találja magát, ám méltósággal viseli balsorsát.

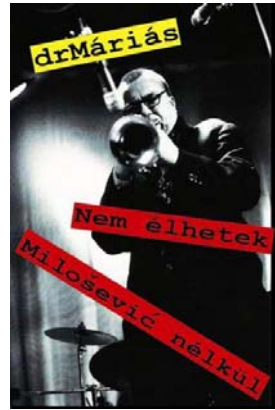
A novelláskötetet Csáth Géza és Lénárd Sándor egyértelmű hatása mellett talán még a mágikus realizmussal hozhatjuk összefüggésbe. A szereplők elzárt, belterjes kisközösségekben élnek, a falu voltaképpen a világot magát képezi számukra, megvan a saját, zárt szokás- és jelzésrendszerük. Ami történik velük, nem minden esetben realizstikus, olykor természetfeletti erők is megjelennek életükben. Saját, időtlen valóságukban élnek, mely gyakorlatilag kiszorítja önmagából a kívülállókat, a nagyvárost, a környező világot, megteremtve a maga belső törvényeit.

Találunk utalásokat arra vonatkozóan, hogy a XX. század elején vagy közepén járunk, hiszen megjelennek olyan technikai eszközök, mint a traktor vagy akár a gépkocsi. Egyáltalán nem biztos, hogy minden novella azonos korban játszódik, a szereplők legtöbbször inkább a természethez és a földhöz, valamint a falu határán túl lévő esőerdőhöz áll közelebb. De nem meghatározó tényező számukra az idő, s bár olykor felszínre törnek az emlékek, a *Völgy* lakói alapvetően az állandó jelenben élnek. Aki elment, ahelyett jön másvalaki, a körforgás pedig folytatódik, változatlanul.

Böszörményi Lénárd-novellái megkapóak, s bár terjedelmüknél fogva gyorsan végigolvashatjuk őket, még sokáig dolgozhatnak bennünk a felvetődő kérdések. A szerző legújabb kötete érdekes, magas irodalmi színvonalon megkomponált mű, melyet a tradicionális, cselekményes prózára fogékony befogadónak csak jó szívvel lehet ajánlani.

A papírra fújt fájdalom ars poeticája

drMáriás *Nem élhetek Miloševic nélkül* című kötetéről

„Olyan volt, mint az ősrobbanás!” – nem véletlenül kezdődik épp így drMáriás *Nem élhetek Miloševic nélkül* című könyve. Hisz voltaképpen végig ezt a hasonlatot formálja, ízelgeti, ezt helyezi mikroszkópja alá, s zenei alapszövekként ezt remixeli szöveggé a szerző. A *Tudósok* zenekar története tán el sem mesélhető pontosabban a frontember-író e körülírási technikájánál. S mert Máriás végig a metaforák nyelvén beszél, jobban járunk, ha krónika helyett mitológiaként fogyasztjuk a kötetet. A koncertről koncertre ismétlődő nagy bummot ugyanis határozott szándék, rendszerbe foglalt vágy vezérli, a bio- és diszkográfián túlmutató elemek határozzák meg, s mindebből olvasás közben afféle lélekmentő káosz-rock kívánása válik kitapinthatóvá. A *Tudósok* – Máriás szavaival – kezdettől fogva azzal a céllal szólaltak meg, hogy együtt megpróbálják az égből lerugdalni az isteneket, hogy aztán – ha csak pár percre is – helyükbe üljenek. Ám véletlenül sem aranyhajú, tiszta szívű héroszok ők, akik a rumli helyett rendet ígérnek. Infernális zaj-zenéjükkel, kozmikus kantátáikkal, a színpadon sebbel-lobbal, síppal-dobbal előidézett, tömjénfüstszerű zajfüggönnyel ráígnak inkább a beláthatatlanra. Túlharsogják a bennük és körülöttük lévő zűrzavart, hogy az elviselhetetlentől megszabadító, profán imaként a felfordulás szörnyű himnuszait dobogják dobhártványkba.

Máriás tehát jóformán kizárólag metaforákban beszéli el eszmélését, művészetfelfogását, életét. Mindez annyira pontos, hogy alighanem azok is megismerhetik a könyvből a *Tudósok* egyik fő agyát, akik soha egyetlen nótájukkal nem találkoztak korábban. Ám az átgondolt szimbolikus nyelvnek hála, a kötet a banda rajongói számára is számos

újdonsággal szolgál. Azt is írhatnánk, a *Nem élhetek Milošević nélkül* papírra fűjt ars poetica. A szöveg metaforakincse részben a tudomány („kütyükkel és csodaeszközökkel fejlesztgetni”; „elvetemült, tapasztalt harcosokként nyomtuk a vénájukba a feszítő lüktetést”; „őrült kutatók adták egymás kezébe a felszabadulás kulcsát”), részben pedig a tudományt meghaladó epileptikus-samanisztikus tapasztalatok, az átlépés, átlényegülés, a transzcendens tartományából („tudathasadáson alapuló gondolatgyorsító rendszer”; „állati szent energia”; „magunkban bányásztunk”; „fejest ugrottunk együtt egy hatalmas közös tudatszakitó jammelésbe”; „a zene meghipnotizál”) származik. Noha tudjuk jól, a metaforák mesterséges fényforrása óhatatlanul árnyékban hagy részleteket, a kötet olvasása közben erre alig gondolunk, hiszen az alkalmazott fénypázmák annyira élesen világítják meg Máriás gondolatait, hogy beragyogják a *Tudósok* kísérleti boncasztalát, és szabatos „így jöttem”-definícióval szolgálnak.

A szerző számára az első nagy találkozást a jazz jelentette. A klasszikus és a kísérleti. „S bár mindez jó volt és izgalmas, mégis valahogy hűvös, hiányzott belőle a szó, a pimaszság, a megzabolázhatatlanság, a humor és a fájdalom.” Említett hiányok a hetvenes évek legvégén, punk néven rúgták rá az ajtót a gyanútlan Máriás családra. Attól fogva Peter Kowald és Chris Cutler helyett a *The Great Rock’ n’ Roll Swindle*-t karcolta a lemezjátszó tüje. Feltételezhetően az Újvidéki Rádió komolyzenei szerkesztőjeként dolgozó édesanya nem fogadta ezt kitörő lelkesedéssel. A punk és a pubertáskor ugyanis veszélyes elegy. Veszélyes a lakberendezésre és az úgynevezett jó ízlésre. Ugyanakkor termékeny táptalajja is válhat. Így történt ez Újvidéken, Bada Tiborék pincéjében, ahol punk, avantgárd és dadaizmus lépett frigyre a szabad alkotói szellemmel, hogy fotósok, festők, zenészek lakják be a föld alatti bázist, a Május Elseje Galériát.

A következő bázis Máriás számára a katonaság volt, amit kulturális felelősként Ulysses-olvasással, zenekar-alapítással vészelt át. Švejkki módon sikerült ugyan legyőznie a Jugoszláv Néphadsereget, ám a könyvben arról vall, hogy annak – és véres utódainak – démona tulajdonképpen azóta is fülébe lihegi géppuskaugatását. Közvetlenül az egyenruha levetése után beöltöztek a *Tudósok*, vagyis megalakult az „őrültek önképzőköre”, akik – nem vicc – a Sárga Ház nevű helyen adták első koncertjüket. A harsonaszakról elutasított Máriás etnomuzikológiára nyert felvételt, ám saját elmondása szerint minél többet tudott meg a zeneelméletről, annál jobban igyekezett azt elfelejteni és a zenélést ösztönös tevékenységként megélni. Az *ős-Tudósok* mindahány tagja festett is a zenélés mellett. A körülöttük sompolygó úr elől szétfolyó vásznaikba, kakofón szólamaikba, kacajukba és sikolyaikba menekültek. Megbontották magukat, és kiürítették, így védekeztek a bomlás és az üresség ellen. Egyetlen

szerencsájük, hogy elég hangosra állították az erősítőket, mert a délszláv háború káoszában különben egymást se hallották volna. A halál kamionja tudniillik mindenkit elgázol!

A *Tudósok* és Jugoszlávia története több ponton találkozik. Ezt Wahorn Andrásnak a zenekarról készített filmje is bizonyítja. Wahorn kiállításokon, koncerteken készült képeket vágott össze háborús tudósításokkal. A festményeken szereplő figurákat véres hullákra montírozta, a koncertek zsigeri dobszólóit géppuskaszólókba úsztatta át. És e vágóképekkel el is érkeztünk a könyv legfontosabb és leginkább dermesztő hasonlatához. A háborúhoz. Ahhoz az örülethez, amire csak tébollyal, a zajra zajjal, a káoszra káosszal lehetett felelni. Hiszen meg lehet pattanni a háború epicentrumából, de megszökni előle nem lehetséges. *„Mert a háború olyan, hogy bár nem látni az emberen, mégis ott van benne, akár egy végtelenül lángoló tűz, amelytől nem tud szabadulni, s amelyet nem tud eloltani.”* Máriás szavaiból úgy tetszik, a művészet számára elsősorban menedék. A bévül fortlyogó pokol külszínre hozásának egyetlen módja. Mert, ha felbőg benned a háború rettenete, és túl akarod élni, nincs más választásod, mint túlharsogni. Újvidéktől Belgrádon, Szentendrén át New Yorkig, Amszterdamig, Hágáig és Szentpétervárig. Majd úgy térni vissza Belgrádba, ebbe az *„agyament, erőszakos, nyers és mégis életvidám világba”* – és ez teszi egyszerre szürreálisá, röhejessé, meg borzasztóvá a történetet –, hogy Budapest kényszerű közbeiktatásával igazán rangos zenekarrá, egyszersmind idegenné válva lépj színpadra ott, ahonnan elmenekültél.

Végül is mit játszik a *Tudósok*? Klinikai tánczenét? Free-jazz-diszkrét? Dadaista rock and rollt? Egyre megy. Mint ahogy az is, hogy magyarul, angolul, vagy szerbül énekelnek-e. Zenéltek már foglaltházi súlyos punkok és szalonsznobok előtt egyaránt. Lebujokba, tüntetésekre és a világ legmenőbb jazzklubjaiba vitték el a Balkán artikulátlan kiáltásait. De bármerre jártak is, került egy elcsatangolt fúvós-virtuóz, egy performer, vagy egy képzőművész, aki keblére ölelte őket, aki beszélt a nyelvüket.

A színpadon zajló harcok mellett a könyvből megismerjük a turnék hangulatát, továbbá az érvényesülésért, az életért folytatott küzdelem mindennapjait is. Az egyszerre kívül és belül levés érzését. Elsőre tán túlbeszéltnek, elkalandozónak, anekdotázónak tűnik a szöveg, holott átgondolt, letisztult és végig jó ütemű. Amit szóba hoz, arról markáns véleményt mond. Szimbolikusan tekinthető minden alak, aki feltűnik a könyv lapjain. Akárcsak a helyszínek. A *Disciplina kième* nevű dob-basszus duó, akik szellemesen ötvözték a jazz-t és a punkot, a *Bizottság* és a *Vágtázó Halottképek*, mint szellemi tejtestvérek, Szentendre, a Tilos az Á, a Fekete Lyuk és a Hangár, mint az

úgynevezett budapesti underground megkerülhetetlen színterei. Vagy éppen az egyik őrült performanszhoz felhasznált sült csirke, hiszen a magyar punk-panteonban a csirke mégiscsak stigmaként végigvonul (CPg, Beatrice, H.I.T.) bűn-jel-kép. Mindebből komplett pályakép rajzolódik ki. Küzdelmek, lemondás, elmaradt gázsik, sértődések. Bahia Kiadó, Sziget Nagyszínpad, szilveszteri *Apa kocsit hajt*-klip, hajnalig tartó jammelések, Nagy Fül Fesztivál. Gazdag fotóanyaggal illusztrálva. Kifelé siker, taps és vihogás. De belül azért folyamatos harc.

A legdrámaibb kétségkívül a baráttal és egykori harcostárssal, Bada Tiborral vívott harc. Az a háború, amelyet először közösen, a világ ellen, aztán egymással szembefordulva, egymás ellen viseltek. A könyvben Máriás végigköveti kapcsolatuk alakulását. Elmeséli, hogy lett a két kiskamasz önfeledt játszadozásából közös indulás, majd indulat, dúlás, ellenségeskedés, és miként hozott Bada halála Máriás számára megkönnyebbülést és ürességet egyszerre. A zenét egyikük sem akarta domesztikálni. Bada azonban ennél is többre vágyott, s lett aztán számára az egész jóval kevesebb. Figurája a könyv lapjain önmagát elemészto, saját szabadságának rabszolgaságába zárt szellemként elevenedik meg. Előbb ördögmaskarás sakkjátékos, aztán festékáros fiú, aki egy szép napon felhőrpint egy hajtás festéket. Anélkül hal meg aztán, hogy bárki is tudná róla, ki volt eredetileg. A kapcsolatuk végét beárnyékoló félelem, a bérházak kerengőjére, a telefonkagylókba és a postaládákba bekúszó háború miatt roppant nehéz lehetett rekonstruálni a *Tudósok* pályáját így-úgy végig meghatározó Bada-szálat. Ám Máriásnak terápiaszzerű lehetett leírni az emlékeket, s meg is szabadulni ezáltal tőlük. Ezt a harcot megvívta hát.

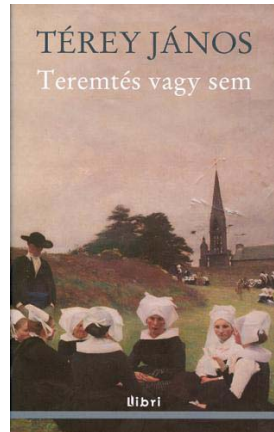
Különben a nyolcvanas évek undergroundját lehetetlenség megírni. Ahány túlélő, annyiféle történet. És az is egyre megy, színpadon, vagy a szemközti elterülő küzdőtéren élte át mindezt a krónikás. Azok a tudatmódosult, decibel-mérgezett, recsegeve hangosított terek manapság hallgatók. A dalok elhangzásának pillanatában szétrobbantak, s repeszei felől a detonációt semmiféle kommentár fel nem idézheti. Így aztán a közeggel szegről-végről – szellemiségében, grammatikai készletében és dallamrepertoárjában – rokon *Tudósok* pályája sem foglalható össze egy könyvben. Szerencsére a *Nem élhetek Milošević nélkül* meg sem próbálkozik effélével. A kötet inkább inspiráció-történetként, válság-vallomásként, őszinte én-regényként forgatható haszonnal. Azt viszont el nem tudom képzelni, hogy aláfestés gyanánt ne hallgatná meg hozzá az olvasó a könyvben említett zenekarok muzsikáját.

A *Tudósok* – Máriás szerint – sosem beszélték meg fellépés előtt, hogy mikor állnak le, hogy mikor fejezik be a koncertet. Akár a háborúzó felek. És a *Tudósok*-háború tart, azóta is.

Vass Norbert

Az életes irodalom

Térey János *Teremtés vagy sem* című kötetről

Anemrég megjelent *Teremtés vagy sem* című esszékötetében Térey János a következőt írja József Attila *Ars poeticája* kapcsán a líráról elmélkedve: „*Ami engem illet, szeretem, ha az irodalom életes, és kevésbé szeretem, ha az élet irodalmias.*” Tulajdonképpen ennek bizonyítéka az egész kötet, mely ízig-veéig téreys, étellel telített irodalmi lét. A szerző természetes arroganciával jár-kel, szemlélődik az irodalmi térben, vizsgálódása nyomán a valóság képe megsokszorozódik, asszociációival életre kelti a sokak számára holt, elfeledett vagy épp ismeretlen irodalmi alkotásokat, néhol átsétál a társművészetek (zene, festészet) berkeibe is.

Kötete felkavaró, rövid idő alatt több vitát váltott ki, megelégnítve az irodalmi életet. Az Írók Boltjában 2012. május 17-én történt bemutatásakor a moderátor és a közönség kissé értetlenül állt szemben a kötet műfajával, hiszen nem szokványos esszékről van szó. Ennek oka, hogy Térey vegyíti az elit- és tömegkultúrából származó példákat, így válhat hasonlóvá – a mai diákok számára érzékletesen és egyértelműen – Ady *Az én koporsó-paripám* című verse egy Marilyn Manson-kliphez.

Az *Élet és Irodalom* 2012. június 1-jei számában megjelent Svébis Bence-kritika Szerb Antal-i szubjektivitást említ, ehhez hozzátehetnénk, hogy annak sajátos eleganciája nélkül, mert azért itt markánsabb megfogalmazásokról van szó, bár az ismeretanyag valóban rendkívül gazdag. Ugyanebben a számban Margócsy István elsősorban a művek részletesebb elemzését kéri számon a szerzőn, holott e kötet célja merőben más. Térey az értékvédelem érdekében feltérképezi a magyar irodalmi kánon peremvidékére sodródott szerzőket és írásait,

emiatt röviden futja át a közismert klasszikusokat, ám hosszabban időz Szomory Dezső, Somlyó Zoltán, Vas István munkásságánál, testközelbe hozva Füst Milán érzés- és gondolatvilágát, kicsit elkalandozva a kortárs irodalomba is. Utóbbi kapcsán jelentős megállapításokat tesz Kemény István költészetéről, és személyes érintettséggel ecseteli Poós Zoltán írói és valódi világát, mindenütt rámutatva a negatívumokra is.

Térey sajátos nézőpontjából, habitusából, elvárásaiból s valamennyire öntörvényűségéből fakadóan Nemes Nagy Ágnes-vita is kerekedett a *Kész férfi* című írása után, melyet a Jelenkor márciusi és áprilisi számában, valamint az Irodalmi Jelen honlapján is nyomon követhettünk.

A *Teremtés vagy sem* afféle Termann „hagyományai“, a szerző összegyűjtötte, kötetbe rendezte az áthagyományozni szánt 1990–2011 között írt esszéit, megmentésre való tanulmányait, kiállítás-megnyitói s néhány előadását, így „*kelt egybe Anód és Katód*“. Az írások zöme korábbi már ismert, nagyrészt változatlanul közölték. Azonban tizenhat írást épp e kötet számára dolgozott át, egyetlen eddig még kiadatlan tanulmánya a Verlaine-fordításhoz készült 1994-ben.

A kötet szerkezete logikus. Az első rész rövidebb-hosszabb íróportrékat rejt, némelyik inkább csak felvillanó arcél, bár rendkívül pontosak és jellemzőek a megállapítások. A második egység a kortárs irodalomról szóló kritikák, észrevételek gyűjteménye. A harmadikban a szerző saját írásainak keletkezéstörténetét, hatásmechanizmusát értelmezi, szellemi kalauz az olvasónak. A negyedikben kiruccan a társművészetekbe (építészet, festészet, zene), bevallottan kedveli az efféle szellemi kalandokat (nota bene: szívesen vettük volna tőle Csáth Géza zenei tanulmányainak olvasatát!), és ebben a részben található két megrázó írása az újjáépített Varsóról és Drezdáról. Végül vegyes írásokkal zár, közülük kiemelendő a sablonokkal élő színház kritikája. Az AEGON-díjjal kitüntetett Kovalik Balázsról, a kiváló rendezőről azt olvashatjuk, hogy neki a „*kompromisszum-halmozó hazai színjátszáshoz*“ semmi köze sincs. „*Kovalik értelmesen alázatos és okosan célratörő. Jó néhány beállítás, éles kép beleég az emlékezetünkbe.*“ Ezt a drámaíró Térey nagyra tudja értékelni. A teremtés – valódi művészet esetén – védjeggyel bír, kegyelmi pillanat szülötte. A kötet mottójaként szereplő Apollinaire-idézet gondolatébresztően indítja el és fogja egybe az egymást követő írásokat, felvetve az író kételyét is: a próteuszi alakváltozatok közül melyik a költő igazi arca? Felismerhető-e egy-egy szerző eredetisége, amellyel nyomot hagy a világban? Vajon az örökkévalóságnak teremt-e az ember? Ennek vágya fogalmazódik meg a *Jobb lelátóban*.

A kötet felfogható egyfajta szubjektív irodalomtörténetnek is, Térey intertextuális utalásrendszere hallatlanul gazdag, játszi könnyedséggel

és igen hatásosan alkalmazza a megfelelő helyeken. Ha a könyv címét kérdésként tennénk fel – anélkül, hogy irodalomelméleti fejtegetésbe fognánk –, akkor a kötet egyik idézetével a következőképpen válaszolhatnánk meg: *„Józsefet /Attilát/ pörbe fogták a Lázadó Krisztusért, mert nem kevesebbet állít, mint azt, hogy az isteni teremtmény egyúttal teremtő is a munkája révén.“*

Talán nem tévedés azt állítani, hogy Térey mint átlagember s mint alkotó is az irodalom szerelmese. Példamutatóan az. Már az első hosszabb tanulmányában, a Szomoryról szólóban végigkövethetjük hajszáját a pesti antikváriumokban, ahonnan igyekszik begyűjteni az egyes ritka példányokat, s közben egy oldalvágást ad szülővárosának, ahol reménytelen hozzájutni az irodalmi csemegékhez. Majd Csokonai kapcsán is odapörköl a folytonos szellemi késetttségben lévő Debrecennek. Csípős megjegyzése nem kíméli az egykori Akadémiát sem, a mának szólóan is. *„Tehát az MTA. Az épület még vadonatúj, de máris csupa dohos alak népesíti be a termet.“*

Értékmentést végez Térey Somlyó Zoltán életművével kapcsolatban, holott nem mulasztja el megjegyezni, hogy az ő esetében *„a mennyiség valóban a minőség rovására megy“*, de védelmül, jelen esetben szükségszerűen felidézi Somlyó sanyarú életkörülményeit. Érte perbe száll az irodalmi kánonnal. Térey tisztában van azzal, hogy ezzel az irodalom oktatásában határokat feszeget, mégis életes arcképfestésével, helytálló szentenciáival, a versbeszéd értékeinek kobraütésszerűen pontos kiemelésével a köztudatban helyet követel a másodvonalbeliek számára is.

A kánonképző nagy klasszikusokról Térey néha iskolásan konvencionálisakat állít, de ha újat mond, az holtbiztosan pontos. Például: *„Arany erőlködve írott eposztöredékei csonkán, félig-meddig kidolgozva is éppoly monumentálisak, mint Michelangelo rabszolga-szobrai.“* Egy másik párhuzam: *„Egyben-másban majd az öregkori repetitív Tandori fog hasonlítani Aranyhoz. Ő ragaszkodik így állandó, apró és óriási témáihoz, s dolgozik az előbbiek magasba emelésén, utóbbiak földközeli tételén.“*

Ugyanez az asszociációs zuhatag frissíti fel képzeletünket a Faludyszessében is, a mindenre nyitott intellektus a *Kirándulás a Koloska völgybe* című vers során így összegez: *„A hely ereje nő meg az írásétól, vagy az írás ereje a helyétől?“* Természetesen Térey személyesen is ellátogat oda, mint ahogy Battonyára is Poós Zoltán ürügyén, hogy élvezője lehessen az életes irodalomnak. Szabó Lőrinc *Vers és valóság* kötetét *„szaftos kommentárnak, desszertnek“* nevezi. Talán a Pilinszky-portré esetében érzünk némi egyoldalúságot és hiányt. Ugyan képet kapunk az egzisztencialistáról, még az idevágó Kertész Imre idézet is rendben lenne, de hol maradnak a keresztény reményt sugalló versek, mint a *Mielőtt, Bár*

színem fekete, Zsoltár, Fokról-fokra, Egyenes labirintus. Pilinszky költészete csak ezekkel együtt teljes. Igaz, a hitnek a művészet világában nincs önértéke, de mégis inspiráló erő, és jelen esetben ez kihagyhatatlan.

A kötetben szó van még szakmai és magánügyi belterjességről. Térey kellő gúnnyal ítéli el mindkettőt. Kemény István költészete kapcsán pedig a megszólalás végső határáról beszél, nem hallgatva el nála sem a negatívumokat.

Kiemelten fontosak még saját verskommentárjai, valamint a verses epikai művek magyarázatai. A *Niebelung-lakópark* értelmezése valódi szellemi élmény. A költő, drámaíró fordítással is próbálkozik, ennek nehézségeit és szépségeit ecseteli a *Szturnuszi költemények* magyarázata nyomán. Izgalmas egybevetni az egyes versfordításokat, a bakikat, Térey nem titkolja saját gyengeségeit sem.

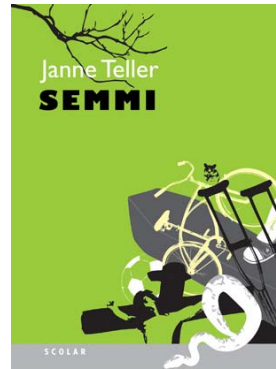
A költői vénával megáldott szerző e kötetben megmutatja prózaírói tehetségét is, számára talán nem is olyan „*reménytelen szerelem a próza*.” Erről tanúskodik a varsói és drezdai útikalauz, a két tragikus sorsú város újjáépítésének színes leírása lenyűgöző. Számos anekdotával ajándékoznak meg ezek az oldalak, például a következővel: „... *földszintjén a Blick-cukrászda, azaz a helyi Gerbaud, ahol Charles de Gaulle szenvedélyesen majszolta a fánkot katonai attasé korában (hódolatteljes sorait üveg alatt őrzik).*”

Térey János stílusa érzékletes, kedveli a meghökkentő jelzőket, melyek sok esetben melléknévi igenevek, általuk mozgalmassá válik, megelevenedik a szöveg. Így jellemezheti Kosztolányit a „*futó benyomás*”, a „*halálvágyó affektálás*”, a „*keményre kalapált új könyv*”. Kemény Jánosra utal, Thomas Bernhardszal kapcsolatban „*körülindázó gyűlöletfűgákról*” beszél, így lesz Szomory „*kalandozó stiliszta*”, Vas István költői életműve „*jólfésült*”, a költő maga pedig „*fölforrósodó személyiség*”. Térey a melléknévi jelzőkkel sem fukarkodik, tőlük lesz „*fűszeres*” Somlyó költészete, és hangulatában korjellemzőt is hordozóvá a Vajdára utaló „*talmi ideák, romlékony érzemény*”.

Bevallhatóan nehezen válunk meg a *Teremtés vagy sem* esszéketettől, hiszen szerzője lehetővé tette számunkra, hogy mi is megmerítkezzünk az általa olyannyira kedvelt életet irodalomban. Aki kedveli a markáns véleményt képviselő esszéket, tanulmányokat, és érdeklődik egy-egy régi klasszikus vagy felkapott kortárs művének bátor újraértelmezése iránt, feltétlenül szerezze be Térey János kötetét. Újra és újra fontos bázist fog nyújtani egy-egy szerző újraolvasásához.

Az új „Legyek ura”?

Janne Teller *Semmi* című ifjúsági regényéről

Janne Teller *Semmi* című ifjúsági regénye botrányos fogadtatásban részesült Dániában, megjelenése után rögtön betiltották. Ellenzői szerint depresszióba kerget és öngyilkosságra buzdít. A kifogásokat elsősorban nem a kritikusok, hanem a kiadónak levelet író, felháborodott olvasók, tanárok és könyvtárosok fogalmazták meg, akik nem értették, hogyan lehet ezt a könyvet fiataloknak ajánlani. Azt állították, hogy erőszakot tartalmazó szöveg, a benne szereplő gyerekek tombolnak, és tulajdonképpen az elfojtott indulataikat élik ki. Szerencsére az ifjúság reakciója a jóslatokkal teljesen ellentétes volt. A 2001-es dán Gyermekkönyv-díjat követően kötelező olvasmánnyá vált, az író pedig világszerte ismertté. A regény bestseller lett, már *A Legyek urához* hasonlítják.

De miről is szól és hogyan ez a díjazott botránykönyv? „*Semminek sincs értelme. Ezt régóta tudom. Ezért semmit sem érdemes csinálni.*” – mondja Pierre Anthon, és kivonul az osztályból, hogy azután a szilvafa tetején ülve vonja kétségbe társai életének értékeit. A többiek, a 8/A osztály tanulói kamaszos hévvel, ellenérvekkel, majd erőszakkal, kódobálással próbálják észre téríteni Anthont. Mikor ez nem sikerül, elhatározzák, hogy bebizonyítják neki, igen is van értelme az életüknek. Megalkotják a Fontos Dolgok Halmát, ahová elhelyezik a számukra sokat jelentő tárgyakat, kincseket (papagájos fülbevalót, horgászbót, magas sarkú, zöld szandált). Tetteik először sikeresek, rövid időre hírnévre tesznek szert, és a Halmot a média műalkotásnak minősíti. Majd tragédiába torkollik a történet, az események elfajulásával tárgyak helyett már a kapcsolataikat, a becsületüket, önbecsülésüket, testrészeiket és szüzességüket kell feláldozniuk.

„*Félelem. Még több félelem. Annál is több félelem*“ jellemzi a könyv légkörét, mivel a fontos dolgok beszolgáltatása nem saját elhatározáson alapuló döntés, a gyerekeknek a közösség parancsát kell teljesíteniük. A közös akarat ellen pedig nem lehet tiltakozni. Aki megpróbálja, azt megverik. „*Hussain balhézott. Annyira balhézott, hogy a végén jól megvertük.*“ A Fontos Dolgok Halmának létrehozója a dac, az utasításokat pedig a bosszú szüli. A következő feladandó, megtagadandó dolgot, annak tulajdonosát az választhatja, aki utoljára elhelyezett valamit a szentélyben. A kamaszok könyörtelenek, figyelik a másik gyengéjét, és azt választják, amivel leginkább megfoszthatják őt identitásától. Ilyen például Rikke-Ursula „*kék, kékebb, legkékebb*“ copfja, vagy az Istenbe vetett hit, a vallásosság.

A vallást és a hitet többszörösen megszenstelenítik a csoport tagjai. Először – amikor elhatározzák: „*Ki. Kell. Ásni.*“ Elise kisöccsét – meggyalázzák a temetőt. Aztán a templomot is, amikor elloppják a Krisztus-szobrot, „*hiszen a keresztre feszített Jézus nemcsak ájtatos Kaj mindenható Istene, hanem egyben a templom leginkább csodált tárgya is volt.*“ Rádásul a szobor lezuhant, és Jézus „*eltörte a lábát*“. Hussaintól az imaszónyegét kéri. Természetesen pótolható lenne, de elvesztése azt jelképezi, hogy Hussain elfordult az iszlámtól, „*Rossz muszlim! Nem muszlim! Senki se!*“ Hinni nem lehet másban, csak a közösségben, vigaszt nem lehet máshol találni, csak a csoportban. „*A segítség legyen veled. A segítség legyen velünk. Mi vagyunk a segítség.*“ – így szól a hitvallás.

A vékonyka könyvben a cselekmény feszes, egyenesen vezet a végkifejlet felé. A szöveg, a nyelvezet, a mondatszerkezetek a lehető legegyszerűbbek. A leggyakoribb stilisztikai megoldás a jelzők fokozása: „*A szilvafának sok ága van. Sok hosszú ága. Túlságosan sok, túlságosan hosszú ága.*“ A rengeteg ismétlés már-már idegőrlő, de ez csak fokozza a feszültséget. „*Végül beleegyeztünk, mert úgyse lesz senki, aki rá tudja venni magát, hogy levágja Jan-Johan ujját. – Majd én – közölte Sofie kurtán. Rábámultunk, egyikünk torkán se jött ki hang. Sofie valahogy hűvös lett az óta az ominózus nap óta. Hideg. Hidegebb. Fagy, hó és jég.*“

A könyv tehát súlyos problémákat vet fel, ezért fontos, hogy a kamasz ne egyedül olvassa, vagy legalábbis a szülővel, pedagógussal együtt vonja le a konklúziót. Különben csak a döbbenet, a rémület marad. Ezt a feldolgozási igényt alátámasztandó a Scholar Kiadó két utószót is csatolt, Bárány Tiborét és Tandori Dezsőét. Bárány így összegzi a könyv lényegét: „*Erre (is) jó az irodalom. Naivitás lenne azt gondolni, hogy identitáskonfliktusainkat megúszhatjuk. Janne Teller regénye azonban megóvhat attól, hogy a nehéz helyzetekben újból és újból felépítsük a Fontos Dolgok Halmát.*“ A magyar olvasóközönséget

tekintve azonban a legfontosabb kérdés: részesül-e bármilyen fogadtatásban a hazájában szélsőséges megítélésű kötet? Érdekel-e egyáltalán valakit a Fontos Dolgok Halma?

Szócs Henriette

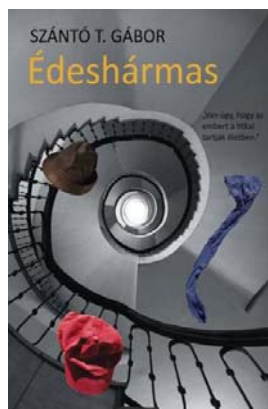
Janne Teller: *Semmi*. Scolar Kiadó, 2011.

Janne Teller

Antilovestory

Szántó T. Gábor *Édeshármas* című regényéről

Könyvet borítóról nem ítélünk meg, pedig tapasztalatból tudjuk, hogy ez azon közhelyek egyike, amely az esetek többségében mégsem igaz. Szántó T. Gábor új kötetének borítója mellett több szempontból sem lehet elmenni. A képen csigalépcső látható, repül a kalap, a combfix, a piros baseballsapka – s nem az a baj velük, hogy szimbolikájuk felfejtéséhez nem kell különösebb erőt kifejteni, hanem az, hogy főhősünktől, a pesszimista, görcsösen megfelelni vágyó Miklóstól messzebb áll a piros baseballsapka, mint bármilyen más fejfedő. Érdekes az elején tisztázni, hogy az összképet értelmező, erotikus képzeteket indító cím is csak a marketing részét képezi. Bár az *édeshármas* ötletét felvető, majd azt gyorsan elvető *Édeshármas* című fejezetet is találhatunk, és valóban három szereplőre épül a történet, de a hármasok – egyébként szerencsére – nem azonosak. A könyv hátlapja is tartogat meglepetéseket, ahol az egyik fejezetből kivett, majd összeollózott párbeszéd darabjai követik egymást – ami önmagában is érdekes. A mondatokat ebben a sorrendben ugyanis sose fogjuk megtalálni a könyvben. Sajnos még a létrehozott montázs sorai sem illeszkednek egymáshoz:

- Nem kellene esetleg egy pszichiáter magának? Én negyven éve járok.
- *Nem, de rendkívül jól szórakozom. Egy idő után azt mondják, mintha én kezelném őket.*

Az első két fejezet nagyon jól példázza, hogy mire számíthat az olvasó. Például arra ne, hogy a vízparton ücsörögve, két úszás között a könyvet

fellapozva lazítson, hiába ígér a borító és a cím is valami hasonlót. Reb Slojme, a mester tart előadást a magyar zsidóság történetéről, az olvasó pedig jelenlévőként vehet részt, ugyanis az első fejezet lényegében a katedrán elhangzó ismeretterjesztés szövege, vagyis tanítás. A második fejezetben szimpatikusan hétköznapi lesz a történet: az idegesítő szomszédok óránként figyelmeztetik a lusta fiatalokat, Miklóst és barátnőjét, hogy le kéne szedni a barackot, mielőtt elrohad. Utóbb kiderül, hogy a baracknak fontos jelentősége van a szomszéd néni számára: a pesti gettóban töltött utolsó napokban egyetlen üveg baracklekváron élt a család.

Az első fejezetben reb Slojme az izgatottságtól bevizel, a második történetben egy komikus alaphelyzet fordul át komollyá. Vagyis csak fordulna, mert nincs hangulatteremtés, és a könnyed nyelvi környezet sem segíti, hogy a megrendítőnek szánt kijelentések súlyt kapjanak. A semmiből, a baracktermés miatt aggódó szomszédság hétköznapi történetből tör elő a gettók világa – s ilyen betéttörténetek adják az egész kötet vázát. Az olvasás folyamába pedig szépen lassan beférkőzik a gyanú: a szereplők és élethelyzeteik csak a kontextus, a keret, amelyben ezek a történetek elmondhatók válnak. A legjobb példa a drámák világát idéző *Az alapítvány* című rész, amelyben megtudjuk, hogy reb Slojme a magyar zsidóság kultúrájával foglalkozó alapítvány létrehozását tűzte ki célul, ám tervei Miklós szerint megvalósíthatatlanok. Csakhogy Miklós pontosan tudja, hogy mik is ezek a tervek, ennek ellenére a mester részletes képet nyújt az elképzeléseiről. Az olvasónak joggal támad az az érzése, hogy a párbeszéd voltaképpen ürügy, most is tanulunk, ami természetesen nem gond. A probléma a megvalósítás, mert így szétesik a fikció.

A fejezetek tulajdonképpen egy-egy témát körbejáró különálló epizódok. Bár lineárisan, de gyakran időrendi ugrásokkal haladunk a részek között, vagyis nincs folyamat, s ezt legjobban a szerelmi történet sínyle meg. Sári, akihez a borítóról a kék harisnya tartozik, a történetben először érzékeny nőként jelenik meg, aki minden aktus után sírva fakad, később már játszmázó csábító, de csak akkor, ha éppen követni tudjuk, hol tart Sári és Miklós kapcsolata. A könyv második felében sokszor csupán elejtett megjegyzésekből jövünk rá, hogy most szakítottak, vagy éppen jó ideje újra együtt vannak. A szerelmüket jellemző állandó huzavona végül a követhetlensége miatt unalmassá válik, a történet vége felé már jórészt érdektelen a kínlódásuk. Mindenesetre újdonsággal bír, hogy ne a főszereplők kapcsolatáért, hanem az ellen szurkoljon az olvasó.

A nem zsidó olvasók számára lábjegyzetek segítik az eligazodást, tehát vélhetően a könyv szándékai között szerepel a mai zsidóság

problémáinak bemutatása, közelítése azok számára, akik nem mozognak otthonosan ezen hagyományokban. Pont ezért sajnálatos, hogy az epizódok éppen a felvázolt helyzetek életszerűségét akadályozzák, ugyanis a beszédtemák között, a kitüntetett helyet betöltő „élet értelme, értelmetlensége“ problémakör mellett, a helyes élet, a gyermekáldás, a Talmud szabályai, s az azokhoz való ragaszkodás dilemmája szerepel. A nagy kérdések mellett, a lét értelmezése közben egyszerűen teljesen kifogy az élet a történetből. Arról értesülünk, hogy Miklós író, de sorsának e szelete is többnyire a háttérben marad. Ezzel szemben aprólékos leírások irányítják az olvasót a szexuális jelenetek során. Az erotikus részek a történethez nem sokat adnak hozzá, ám ennek ellenére, a kötet egészének témaválasztásait nézve, üdítő változatosságot jelentenek.

Szó sincs arról, hogy Szántó könyve ne tartalmazna jó részeket is, a koros mesternek és tanítványának közös csajozási kísérletét leíró fejezet humora például megoldja, hogy az olvasónak eszébe se jusson: az egész helyzet mennyire valótlan. *A téma* című rész akár novellának is elmenne, különös megoldásával a könyv egészének szintjét megugorja: „*Már megint egy holokausztörténet, gondoltam lemondóan, dühösen, korgó gyomorral.*“ Miközben a Bergen-Belsen utáni időszokról szóló történetet hallgatja Miklós, folyamatosan a főkántor által elfogyasztott ízletes falatokon mereng. Az ellensúlyozás teszi nagyon maivá és ismerőssé a helyzetet. Feszültséget teremt, távlatot nyit, s így ereje is van. Talán ez a fejezet mutatja leginkább az elszalasztott lehetőségek sorát.

Szántó könyve a vallás súlyát humorral, a párkapcsolati nehézségeket taglaló részeket szexszel akarja oldani. Komoly is akar lenni, szórakoztató is, de se nem eléggé komoly, se nem eléggé szórakoztató. Túlzott komolykodása, a hosszú vallási futamok a szórakoztatást nehezítik, erőltetett lazasága a komolyságot teszi súlytalanná. Mint irodalmi élmény a zsidó téma iránt nyitottak számára is csalódás.

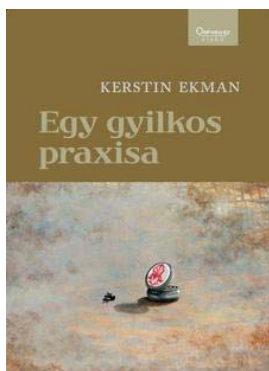
Huszár Tamara

Szántó T. Gábor: *Édeshármas*. L'Harmattan, 2012

archaikus világban, amely megidéződik a történetekben, megtalálható a mesélésnek egy olyan kedélye, ami életszeretetet sugároz. Ez tulajdonképpen Böszörményi Zoltán könyvének a leleménye.

Ez mindig az elbeszélői hangban képződik meg. Ez részben a mesélésből fakad, másrészt pedig tudatos felkészültség. Tudja, hogy miből mennyi kell, ott indítja el, és a novellának egy hagyományos formája érvényesül, hogy egyetlen középpontban lévő alaknak a sziluettjét jeleníti meg. A többi mellékszereplő egy-egy vonással van jelen. Rendszerint csattanóval végződik, és azok a jobban sikerült novellák, ahol nem ez a zárlat érvényesül, hanem nyitva marad a befejezés. Ezek a sikerültebbek, de az egész könyvön van valami olyan elementáris életszeret, ami ezt a kedélyt vonzóvá teszi az olvasónak. Azt az olvasót célozza meg, aki az elementáris dolgokra kíváncsi, mint születés, halál, szerelem. Ezekben semmi újdonság nincs, hanem az jelent újat, ahogyan elmeséli. Az átírás, kedély, egyszerűség vonzatában tud valami olyan attitűdöt teremteni, ami rokonszenvessé teszi. Az, hogy hány olvasója lesz, nem mindig rajtunk múlik. Függ attól is, milyen nyitottsággal fogadjuk.

Böszörményi Zoltán egész írói és költői pályáját jellemzi, hogy mindig valami mást csinál. Az előző könyvéből és Az éj puha testéből egyáltalán nem következett volna, hogy ilyen mű születik. Azt a fajta írói szabadságot és kísérletezést képviseli, ami irigylendő, hiszen nem akar ismételni, mindig valami újat szeretne kipróbálni. Nem akarja iparossá tenni magát, holott az irodalom nagyrészt az ismétlés által létezik. Azokat a szerzőket kedvelem jobban, akik mernek könyvről könyvre kockáztatni.

Stockholmi sorozatgyilkos a századelőn

Kerstin Ekman *Egy gyilkos praxisa*
című regényéről

A skandináv krimi ma már külön alkategória a műfajon belül. Leggyakrabban Stieg Larsson svéd és Jo Nesbø norvég szerzők nevét szokás kiemelni az egyre nagyobbra duzzadó szerzői körből. Az északi krimi ezért lassan népszerűbb, mint a keresztretjvény. Ehhez igazodva itthon is egyre több kiadó jelentet meg ebbe a vonulatba sorolható könyveket, így mind gyakrabban találkozhatunk olyan gyenge szövegekkel, melyek rendre felbukkannak a „mozgalmakká” terebélyesedő, népszerű zsánerek történetében. Ez olyan törvényszerűség, minthogy a magányos alakot a sivatagban előbb-utóbb környékezni kezdik a keselyűk. A végén persze a sok keselyűtől már nem látni az alakot.

Kerstin Ekman nem efféle keselyű-szerző. Az író, aki egyébként a Svéd Akadémia tagja, a svéd krimi elismert alakja. Az *Egy gyilkos praxisa* című (napló)regénye pedig, bár az említett alzsáner remekének tekintik, nem illeszkedik tisztán a krimi műfajába, noha izgalmas olvasmány.

A regény története 1901-ben veszi kezdetét. Korszakhatár ez, többféle nézőpontból is. Alig egy éve halt meg Nietzsche, alig egy éve jelent meg Freud *Álomfejtése*. Ebben az évben halt meg Viktória királynő, és tizenhárom éve íródott a pokolból címzett levél. Beköszöntött a XX. század.

Lényeges ez a határhelyzet Pontus Revinge doktor – a napló szerzője – szempontjából is, hiszen az előző század embere ő, aki valahogyan le is maradt ott. Ez a lemaradás, ez az elkésettség egész életét meghatározza. Gyermekkorában végigéli családjá elszegényedését, apja

halálát. Később az anyja megalázó dolgokra kényszerül azért, hogy egy kereskedő kifizesse fia taníttatását. Munkába állása után szintén nyomorognia kell, mivel a kereskedő – ígéretével ellentétben – kamatostul visszafizeteti a segítséget az ifjú Revinge doktorral. Ám ő minden méltánytalanságot szó nélkül eltűr. Életét magányosan éli a század eleji Stockholmban, ahol éveken keresztül a kéjnők havonta kötelező nőgyógyászati vizsgálatát végzi. Ennél kevesebb is elég lehet ahhoz, hogy valakiből sorozatgyilkos váljon.

Revinge doktor feljegyzései a legapróbb részletekig megmutatják nekünk, milyen ember is ő. Súlyos kisebbségi komplexussal küzdő figura, aki a legkisebb, legelhanyagolhatóbb gesztusokból is messzemenő következtetéseket von le és mindent személyes sértésként, személyét ért tiszteletlenségként gondol el. Mizantróp figura, aki mindemellett önmagát is szánja. Tehetetlennek tartja magát, de óriási tettvágy él benne. Úgy gondolja, a cselekvés maga az élet, mégsem képes olyasmit tenni, amit önmaga úgy ítélné meg, hogy számít valamit. Impotens figura, aki a környezetén is nehezen igazodik ki, alig érti meg. Élete minden napját papírra veti, mert úgy érzi, ezzel sikerül valamilyen kontrollt gyakorolnia, így egyre inkább elhatalmasodik rajta a grafománia.

Élete akkor változik meg, amikor összehozza a sors egy íróval, aki segítséget kér tőle készülő új könyvéhez: egy orvosról szól, aki megöli a pácienseit és eltünteti a gyilkosság nyomait. Revinge doktor megadja a kívánt szakmai segítséget, ettől kezdve azonban rögeszméjévé válik a képzeletbeli gyilkosság. Mellényzsebében mindig ott lapul a ciánkális szelence – már csak idő kérdése, mikor jön el a pillanat, hogy használja is.

Először munka- és szállásadóját öli meg – szimbolikus apagyilkossággént –, aminek eredményeképp „megöröklí” a családot, a házat és a praxist. Revinge doktor szerint ez a gyilkosság A Tett. Ez az a cselekedet, ami számít valamit, hiszen visszafordíthatatlan. Megszületik tehát egy sorozatgyilkos, akinek ugyan nincs tucatnyi áldozata, ám ez nem is mennyiségi, hanem minőségi kategória.

Az *Egy gyilkos praxisában* az olvasó kezdettől fogva beavatottja az eseményeknek. Ekman lélekábrázolása hátborzongatóan valóságos: felvázol egy pszichológiai karaktert, majd lassan addig formálja, míg az képessé nem válik a gyilkosságra. Az olvasó pedig egyes szám első személyben követheti végig mindezt. Ehhez a század eleji Stockholm bizottsúra a színteret, mely macskaköves utcáival, a polgári élet képeivel olyannyira atmoszférikus és kellően lassú háttér, hogy egyszerre kelti fel a nosztalgia és az otthonosság érzését.

A magyar kiadás külleme jobban hasonlít egy egyetemi jegyzetre, mint egy regényre, így – bár a borítófestmény hangulatos – jobbára észrevehetetlen a sok díszes krimi között. Azok az olvasók, akik viszont rátalálnak, örülni fognak, mert ez a könyv egyetlen hibája. Érdeemes kitartóan keresni a könyvesboltokban, és kiemelni abból az ipari mennyiségű skandináv krimiből, amely a műfajt jellemzi manapság. Nem fogunk csalódni.

Szabó István Zoltán

Kerstin Ekman

Minden utazó menekül, de elborzadva döbbenünk rá, hogy éppen azt nem hagyhatjuk hátra a peronon, akitől oly szívesen megszabadulnánk.

Az élet napi küzdelem a saját ostobaságunk ellen.

Az állatóság szemszögéből a szellem csupán egy örökletes betegség.

Semmi sem képes eltörölni annak emlékét, ami nem voltunk.

A nyugtalanság abból ered, hogy túlságosan hiszünk a dolgok állandóságában.

Arról, ami csak egy glosszát érdemel, kortársaink általában egész könyvet írnak.

A konzervativizmus az intelligens ember liberalizmusa.

Életünk azzal telik, hogy ugyanazokon a zárt ajtókon kopogtatunk.

Élni annyi, mint beletörődni; beletörődni pedig annyi, mint megalázkodni.

A világ mindig megbünteti azt, aki megfélemezik büszkeségéről.

A szerelem általában annak ígérete, amit nem ad meg nekünk.

Nem nehéz annyira ügyesnek lenni, hogy a többiek ne csapjanak be – de ki nem csapja be önmagát?

Gondolkodni akkora élvezet, hogy segít elviselni gondolataink közepszerűségét.

Az idő érleli a gondolatot, hogy az akarat learathassa.

A tökéletes bölcsesség szereti a mulandó dolgokat, mert mulandóak, és az örök dolgokat, mert örökkévalóak.

Hudy Árpád

A modernitás remetéje. Nicolás Gómez Dávila

Széljegyzetek a töredékek katedrálisához (12.)

„Az igazi nagyság nem szorul rá, hogy mások szemléljék; elég neki saját fénye és áhítata” – mondja Dávila; ennél rövidebben és találójban aligha lehetne jellemezni életét és munkásságát. Mert: „Csak saját kezünk fonhat koszorúkat, és nincs más diadal számunkra, mint saját lelkünk magányos tapsa.”

Önkéntes magány

Dávila a világirodalom nagy magányosa, de egyedülléte nem társakra vágyó tengődés a társadalom egy lakatlan szigetén, hanem önkéntes félrevonulás.

„Sosem vártam el, hogy kedvezzenek nekem a külső körülmények, mint például azok, akik panaszkodnak az életfeltételekre, amelyekbe beleszülettek; nem volt más becsvágyam, mint a magányos nagyság.“

Szellemi remeteségét tudatosan választotta, még fiatalon, s értelmi gyakorlatait szinte vallásos komolysággal végezte.

„Arra szeretném kötelezni magam, hogy egyetlen napot se hagyjak elmúlni abban a tompa állhatatlanságban, amellyel megélem. Szeretném, ha lényege éjszaka a világos látás egy cseppjévé sűrűsödne.

Közönséges vagy jelentős – az éber lélek számára semmi sem érdektelen.“

Ugyanis: „A meditáció a világ birtokba vétele“.

S ennek megfelelően rendezte be életét.

„Ahhoz, hogy megteremtsem magam körül a hallgatás és nyugalom körét, mely az érdeklődései és tevékenységei okát egyedül önmagában felfedezni akaró élethez kell, tapasztalatom szerint mindenekelőtt a jólneveltség és a rosszindulat hasznos.“

Irónia és társai

A „jólneveltség és a rosszindulat“ legelegánsabb együttes megnyilvánulási formája az irónia. Kierkegaard *végtelen, abszolút negatívum*ként határozza meg, és némiképp rokon ezzel Dávila felfogása is, amikor e fogalmat nevezi filozófusi attitűdje kulcsának. (Még hozzá utánozhatatlan meta-iróniával – amely egészen mást takar, mint az anarchista avantgárd képzőművész, Marcel Duchamp azonos kifejezése).

„Ha az irónia az a gondolat, hogy az igazság éppen az ellenkezője annak, amit gondolunk, ám mégsem képes annak irányát megváltoztatni, hogy megragadhassuk – amint a túloldali járdára sem léphetünk soha –, akkor kérem, ismerjenek el engem ironikus szerzőnek.“

Valójában Dávila inkább gúnyoros, mint ironikus, még hozzá elég gyakran. Istenen kívül semmit és senkit nem kímél – a legkevésbé önmagát.

„Egy nagy értelem karikatúrája vagyok.“

Költői szarkazmussal képes három mondatban egyszerre megmosolyogtatni magát és elgondolkodtatni az olvasót:

„Egész napokat töltöttem úgy, hogy semmire sem gondoltam, alávetve a pillanat zsarnokságának és hangulatának.

Mire gondolnak mások? E kérdés problémának tűnik számomra, míg eszembe nem jut az üresség, amelyben napokig bolyongok, mint egy széles és lusta, kék tavon.“

Általában megvan a véleménye még a legnagyobbak gondolatairól is.

„Még röviddel ezelőtt büszkeséggel töltött el, ha felfedeztem, hogy egy híres könyv megerősíti gondolataimat, ma egy ilyen egybeesés automatikusan méltatlanná teszi a könyvet, az eszmét és az író. Azt mondom magamnak: mennyit érhet valójában ez a gyengeelméjű, ha ugyanazokat az ostobaságokat gondolja, mint én?“

És kinek lehetne elmondani akár ezeket az „ostobaságokat“ is?

„Aki valódi eszmét ad elő egy szalonban, nemsokára úgy érzi magát, mintha egy elefántot vitt volna magával.“

Középszerű lét

Hiszen mi más a modern társadalom egész parttalan nyilvánossága, mint zsúfolt, gigantikus szalon, fogadóterem, ahol tülekedni kell a legjobb szendvicsekért és koktélokért, látni és látszani, mindenáron feltűnni? Frizurával, ruhával, szellemességgel, a legújabb eszmékkel és meghökkentő elméletekkel. Ezzel szemben:

„Az eredetiség vágya a legőszintébb szellemekben alábbhagy; a gondolat, melynek őseit hosszú sorban visszakövethetjük a preszókratikus töredékekig vagy az Upanisádokig, sőt, akár a primitív mítoszokig, az ismerősség titkos érzetén túl nem ritkán tiszteletet és áhítatot ébreszt bennünk.“

Helyeslés, bátorítás, elismerés, hír és név – ki nem vágyik rá nyíltan vagy titokban?

„A géniusznak nincs szüksége kedvező társadalmi klímára ahhoz, hogy kibontakozzék; elégséges magának és a magány erősíti. Vannak azonban nemes és kitűnő, bár alárendelt erények, amelyek alkalmas szociális környezetet és megfelelő szellemi hőmérsékletet igényelnek.“

Dávila tehát géniusznak véli magát. De nagyon furcsa lángelme ő: önmaga *embertelen* ítélőszéke előtt folyamatosan megbukik a legfelső fokú alkalmassági vizsgán.

„A kő tétlenségével fogadtam el életemet, mert egyaránt csodálok mindent.

Mivel semmit nem voltam képes elutasítani, semmit nem bírtam választani, és megelégedtem a számomra rendelt középsterű léttel.“

Egyetlen méltóságteljes kiút kínálkozik: dokumentálni a sikertelen életet.

„A kudarc teljes, ha már az sem érdekli az embert, hogy beszámoljon róla.“

De nem mindegy, hogyan. Ez az utolsó tét.

„Az egyetlen könyv, amelyhez elégséges anyaggal rendelkezem, egy középsterű ember önéletrajza, de – sajnos – még ennek megírásához is tehetség kell.“

Méltósággal beletörődni

Dávila így fogalmazza meg élete paradoxonát:

„A legrosszabb helyzet: egyszerre érezni, hogy igényünknek megfelelni lehetetlen, és hogy mégsem vagyunk képesek lemondani róla.“

„A legnehezebb: keserűség nélkül beletörődni és méltósággal élni azt az életet, amelytől a sors minden nemes vállalkozást megtagadott.“

A rezignált sorok visszafojtott pátoszában átüt e nagy katolikus egzisztencialista személyes panasza.

„Majdnem gazdag, majdnem jóképű, majdnem intelligens, majdnem tehetséges; életem abból állt, hogy pár perccel mindig lekéstem a vonatot.“

Mégsem a sorsot hibáztatja.

„Boldogok, akik a rossz vagy ellenséges világ rovására írhatják kudarcukat. Ami engem illet, mindenki, akit becsvágyam

meghívott, eleget tett a meghívásnak, és én voltam az egyetlen, aki végül nem jelent meg.“

Vesztesként is megőrzi méltóságát.

„A büszkeség a visszajáró maradék meghíusult dicsőségünkéből.“

A legvégső földi menedék pedig a töredékek, a széljegyzetek birodalma, a ceruza neszezése az éj fehér papírlapján.

„Alázattal fogadom el, hogy széles hallgatás övez; de add, ó, Istenem, hogy a szavak benépesítsék magányomat és meg hozzák benne pompás mézüket.“

Összetéveszthetetlen, tiszta hang

A Nicolás Gómez Dávila és gondolatait bemutató sorozatunk befejezése egy montázs önvalloماس morzsáiból, a *nincs és mégis van* határmezsgyéjén egyensúlyozó életművéről.

„Aki nem képes magát kifejezni, nemcsak a világ, hanem önmaga elől is rejtve marad.“

„E széljegyzeteknek nem kell tanítaniuk senkit, csupán valamelyest feszültségben tartaniuk az életemet.“

„Amit itt mondok, triviálisnak fog tűnni annak, aki semmit sem tud arról, amire utalok.“

„Semmi mást nem akarok itt, csak gondolatszilánkokat kínálni, eszmékre utaló halvány sejtetéseket.“

„Kijelentem, hogy a legcsekélyebb jelentőségük sincs, és épp ezért széljegyzetek, glosszák, kommentárok, vagyis a legdiszkrétebb, a hallgatáshoz legközelebb álló kifejezési forma.“

„Megelégszem azzal, hogy elkapok néhány röpke szikrát meddő értelmemből.“

„Rövid mondataim egy pointillista kompozíció festékpöttyei.“

„Arra törekszem, hogy e széljegyzetek – lemondásom és önfeladásom e kézzelfogható bizonyítékai – kimentsék hajótörésemből létezésem utolsó értelmét.“

„Nem akarok műveket hátrahagyni. Azok, amelyeket egyedül szeretnék, végtelenül távol vannak kezeimtől. Egy kis kötetet azonban mégis, hogy hébe-hóba felüsse valaki. Egy halvány árnyékot, amely megragad néhány embert. Igen! Egy összetéveszthetetlen és tiszta hangot, hogy felcsendüljön az időkön át.“

(Az esszében szereplő Dávila-idézetek a szerző fordításai.)

Szerkesztőség és kiadó:

1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,

tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),

<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Irodalmi Jelen Kft.**
és az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**

Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**

Mányoki Endre (Főmunkatárs), **Boldog Zoltán** (Kritika, Interjú),

Laik Eszter (Helyszíni tudósítás), **Szőcs Tekla** (Fotó).

Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**

Lektor: **Jámbor Gyula**

Makkai Ádám (Főmunkatárs, Hawaii)

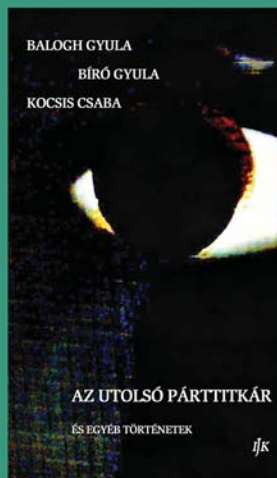
Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

Igazgató: **Szőke L. Mária**

A borítón: **G. Horváth Boglárka festménye**

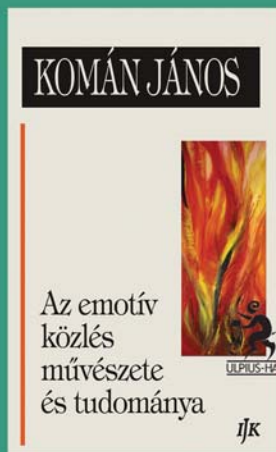

Irodalmi Jelen Könyvek 2012

Balogh Gyula,
Bíró Gyula,
Kocsis Csaba
*Az utolsó párttitkár
és egyéb történetek*

Komán János
*Az emotív közlés
művészete és tudománya*

Brauch Magda
*„Jó szóval oktasd,
játszani is engedd”*

A Gregorina-kanyar
Az Irodalmi Jelen
MORAL HISTORY
pályázatának
díjazott és leg-
sikereesebb írásai

